

Giovanni Battista Folengo, *Commentaries on Epistles of James, Peter and John*, 1555

{1555 p. 1}

IN CANONICAS APOSTOLORUM EPISTOLAS, D. VIDELICET Iacobi unam, D. Petri duas, ac D. Ioannis primam, Commentarii IO. BAPTISTA FOLENGIO MANTUANO MONACHO AUTORE.

EMBLEM: VIRTUTE DUCE, COMITE FORTUNA.

LUGDUNI, APUD SEB. GRYPHIUM, 1555.

{1555 p. 2} [Blank page]

{1555 p. 3}

REVERENDIS ERUDITISQUE MONACHIS Eutychio Festino Abbati, Hieronymoque Syluae, suis in legatione ad Hispanos monachos collegis, Ioannes Baptista Folengius S.P.D.

CUM duplex sit ratio in primis res sacras interpretandi, collegae eruditissimi: ea mihi semper uisa est cum excellentior, tum tutior, cuius ductu pars illa animae, in qua amor uersatur, perfici solet, quam illa qua acuitur intellectus, atque ad peruestiganda etiam ea nonnunquam, quae sensum humanum excedunt, incitatur. Tum illud maxime me multum mouere solet, qui fit interdum ut securiori omisso tramite in illud potissime incumbimus, ferimurque (ut dicitur) et remis, et uelis, quo tanquam portu adepto nunquam securus fit animus et quietus. Sic est natura intellectus: secus uero amoris. Sed de his postea in commentariis ipsis, quos modo uestris auspiciis molimur,

{1555 p. 4}

nonnulla fusius. Faxit Deus, ut quae diu uestro hortatu in explicandis difficillimarum rerum maeandris ac nodis, quibus Apostolorum scripta passim redundant, parturio: ea demum tanquam emisso foetu aliqua cum felicitate pariam. Caeterum tota mea hac in re felicitas erit, si me scopum tam altum abstrusumque, si non assecutum, at saltem assequi uoluisse censebunt homines, conatumque laudabunt. Atqui in literis profanis solent docti nullum genus literarum, quod quis suo (ut aiunt) marte minime cuderit, approbare: iccirco commentaria omnia uel fastidiunt: uel siquid in illis erudite est dictum, ut de multis legimus, eisdem tamen ne mediocrem quidem locum concedunt inter autores. Aliter autem in sacratoribus commentandis literis aequiores sese exhibebunt iudices: si ingentes, multaque lucerna elucubratas cum Graecorum, tum Latinorum commentationes, in quibus maximopere

desudarunt, uoluere non pigebit. Illis itaque, qui tali utuntur iudicio adeo non assentior: ut eos quoque admodum errare existimem: quandoquidem sua primum seruata Apostolis in scribendo et maiestate et

{1555 p. 5}

gloria, proximum tenent locum ii, qui in commentandis eorum scriptis, dilucidandisque mysteriis fidam operam nauant. Neque id dico, optimi collegae, quo me inter priscos, sanctissimosque, et graues, et doctos autores annumerari appetam: ausimque inter olores uti anser improbatus ad Maeandri ripas perstrepere: sed quo uos alioqui uiros prudentissimos minime fugiat, me in studiis nequaquam nihili, ociique ignobilis uel calamum uel ingenium attriuisse meum. Multum sane quidem referre arbitror, in quo quis gradu primum scalae pedem defigat. Scalae porro coelestis, quam a coelestibus planeque diuinis erectam esse Apostolis uidemus, uel inum ipsum gradum occupasse uiuacioris indicium: est animi, gloriaeque splendidioris fundamentum, quam illorum, qui in interpretando eruditissimo philosophorum omnium Platone supremum. Sed ad institutum redeo, rationeque prius reddita, cur hunc mihi interpretandi difficillimarum rerum laborem, uel primus qui istuc egerim integre, desumpserim: quodque ex me saepissime quaesiistis, ad alteram descendam petitionem uestram, quae talis fuit: Liceretne monacho

{1555 p. 6}

literis operam dare simulatque se Deo nude semelque, addito etiam iuramento consecrarit, euulseritque a mundi plausu, atque iis omnino rebus, quae cum bonae sint, animum tamen a praestantioribus bonis auertere, sensimque summouere uidentur: ut fere sunt literae, earumque tum usus tum studium. Aiebatis enim, uos quodam in libello a Barbo Veneto nostrae Reipublicae fundatore scripto de monacho legisse quodam, qui cum in ipsis primis exordiis reformationis nostrae letaliter aegrotaret, dira permulta praedixerit, comminatusque fuerit monachis illis qui literas discerent, quasi una ea uel sola futura esset ratio, quamobrem uis tota religionis infringi debuisset et extingui.

Huiusce itaque difficultatis nodum ut potero explicabo. Sed prius ad primum, ad secundum postea. Cum igitur assiduis occupationibus, quibus ob creditam mihi Bondenaciarum eleemosynarum dispensationem, grauem illam quidem, et curarum plenam, distineor, illic saepe mihi esse necesse sit, quod otii tunc superest id totum succisiuis secundariisque quasi temporibus cum ad legendum, tum ad scribendum aliquid, quod mihi sit utile futurum

{1555 p. 7}

impendo. Quid, quaeso, aliud a monacho uel cessatore, uel in precariis quoque istius generis occupationibus districto peragi debet? Ea quidem

natura humani est ingenii, ut nisi assidue colas syluescat facile. Sed mirum quam totus egomet mihi in omnibus meis studiis displiceo, cum autem scribo placeo. Non quod certe scripturam ipsam meam talem eam quidem esse iudicem, quae aut me multum, aut alios oblectare possit: scribo tamen exercitatione ipsa scribendi contentus: nam id laboris genus, quod mihi cum studiosis quamplurimis commune esse uideo, quoque ego libentissime utor, ad sedandas mei ueteris Adae appetentias, fraenandasque cupiditates, aequae esse statui, atque e tussi antiqua laboranti esse solet ecligma. Deuorent alii, per me licet absque calamo qua suos qua aliorum libros: ego uero interim hisce meis delinctoriis non tam frequenter utar, quam mihi interdum ex causis nescio quibus uberiozem illorum frequentandi usum intercisam esse occasionem querar. Nihil profecto in hac mea maxime praecipitata iam aetate tam aueo, quam confirmatum tutumque meae

{1555 p. 8}

quietis statum: qui quoniam uita haec praesens rotae instar uago perennique agitatur motu: hoc tamen minus fugari irrequietaque concitatur orbita, quod hi minime desunt, qui ut possunt, ita nihil potius habent, quam ut cuilibet quod illorum sit consentaneum naturae cum attribuunt, tum modum rationemque qua id commodius effici possit, peruestigant. Itaque commentariolos in diui Iacobi epistolam unicam et in diui Petri duas illas difficillimas inter pias Bondenacii mei curas succisiuis (ut dixi) elucubratas horis ut potui perfeci: quam uero feliciter, ego mox uidero. Sed ad postremam nunc uenio uestrae petitionis partem, de monacho illo, qui in extremo halitu uitae positus nonnulla praeuiderit: horrida illa quidem et pauoris plena, in monachos uentura eos, qui literis operam dedissent. Ego sic uisum interpretor. Cum quidem monachi finis sit in terris mors ea sensuum, quam parit odium tum sui tum mundi: illis omnibus, qui mortem istiusmodi felicissimam assequi contendunt, necessarium uidetur, ut impedimentis (cuiuscunque tandem generis sint, quamuis ad speciem honestis ac utili-

[utilibus]

{1555 p. 9}

-bus) abiectis, in Deum mortis huiuscemodi conciliatorem ullo absque medio alio praeterquam amoris ferantur. Studium certe literarium sobrium sumptumque mature et temperanter a monachis, quibus uia magis amoris usui esse debet, quam intellectus, laudari solet a patribus illis nostris, atque a nobis in primis, qui in spiritali harena plane attriti atque exercitati facti sunt uelut arietes filiorum Dei. Ad quos sane filios illud spectare arbitror, Afferte, inquit, domino filii arietum, afferte domino gloriam et honorem. Is porro honor, is cultus, haec gloria, ad animum potissime refertur et integrum, et innouatum, et ob assiduas rerum diuinarum contemplationes, crebrasque in perdiscenda Christi uita exercitationes feruidum, nudum, simplicem, suique semper haudquaquam dissimilem. Officiatne uero tam sanctis conatibus, an utile sit studium nimis anxium literarum, hi bene norunt, qui uia paulum

intellectus satis ex se arrogantis, atque (ut dicere solet Polus grauissimus rerum istius generis disceptator) impudentis posthabita, illam quam terit amor peruigili sectantur studio. Ostensa

{1555 p. 10}

quidem uia qua iter est ad Deum amori, sistit se suis in finibus intellectus: amor autem praeteruolat, apprehenditque dilucide quod fuit ab intellectu ostensum et obscure et perplexe. Aiunt patres intellectum humanum esse tanquam statuum Mercurialem, quae uiam ostendit, amorem autem uehiculum: qui amor iam praemonstrati boni ardore accensus, praeproperusque quasi effectus quiescere non uult quoad eius in amati sinum simpliciter sese insinuet: neque singillatim interea quae de Deo proposuit intellectus peruestigat distinguitque: sed actu uno purissimo contentus in Christi amore, termino nimirum laborum nostrorum soporatur, requiescitque, unius plane naturae cum suo amato effectus: more scilicet surculi in arbore insecti, aut guttae aquae in oceanum proiectae. Atqui uiae huiusce nobilissimae amoris ueterum monachorum uestigiis frequentatae pertritaque mirabiles hi semper extitere fructus, pax mentis, quies, rerum caducarum despicientia, securitas. Dei fruitio. Ab altera uero ferme (nisi diligenter caueris) prodire solet fastus, uanitas, uitae spiritualis fastidium, amor pro-

[proprius]

{1555 p. 11}

-prius, ambitio, rabida scilicet illa feraque assequendorum honorum Erynnis, orexis'ue et improba et detestabilis. Quae profecto omnia ueterum instituta ut fastidiunt, sic fastidita et omittunt et oderunt. Ecquid? Literas etiam sacras non suis cum locis tum horis amatas quaesitas'ue, tranquillitati, ocioque illi, quod ad monachos pertinere diximus, utiles neutiquam esse, quis ex nostris literarum studiosis non experitur? Multo id magis de profanis fabulosisque literis, quas tamen mitioribus honestare solemus titulis, censendum erit. Quae certe literae tam apte conueniunt monacho, quam boui conueniunt clitellae, aut uro ephippia aut phalerae. Vultis ne dicam unico uerbo rei summam? Monachus totus spiritualis esse debet, atque a mundi necessitudine secretus. Ita requirit illius professio, ita solitudo, ita ipsum nomen, habitus, uictus, uocatio, et demum pollicitationes uel sequestro iuramento factae Deo. Ad literas autem adire quo doctus habearis reputerisque, cura sane ridicula est ac uana. Nec est subinde uerendum de conciliis quin optatum finem nanciscantur suum, nisi

{1555 p. 12}

monachi, quorum praecipuum id esse debet studium, ut ad Christi pedes incogniti qua sua, qua aliorum fleant peccata intersint literati mitratique.

Fingimus enim, formamusque nonnunquam in nobis ratiocinationes nescio quas, specie quidem plausibiles et gratiosas: sed quae sensim a proposito fine nostros suffurantur animos. Amor quippe non tam literarum, quam mundi huius impostoris obscoenissimi istius generis occupationes nostrum ad illudendum intellectum machinatus est, atque tam alte nostris inseuit animis, ut perpaucos iam inuenias, qui quorsum parentes ipsos suos charissimos, quorsum affines, quorsum amicos, quorsum patriam hisce omnibus iucundio rem reliquerint cogitent. Haec omnia (puto) eo spectant, ut qui id audeant hi se mundo tum mori uelle attestentur, praeque se ferant sublimiorem se inquirere professionem: eam nimirum, quae tota in caligine diuini amoris (sic eam appellat Dionysius) immersa, nihil approbat quod uel parum quidem a iam concepto sensu illo beatissimo et coelesti mentem auocat et retardat. Id censeo illo in spectro prae-

[praesensisse]

{1555 p. 13}

-sensisse aegrotum, cum a perdiscendis literis deterruit monachos. Tantum uero abest ut supinos hic monachos atque inertes laudari opiner, (quis tales unquam laudaret stipites?) ut acutissimis eos etiam morsibus, dicteriisque impeti debere iudicem. Nam a literis, quo ociosius pergraecari quis possit abhorrere, huic tam apte Terentianum illud conuenire existimo, quam quod aliud maxime salse dictum. Caudex, stipes, asinus, plumbeus. Nihil sane turpius inter homines cerni potest, quam monachus qui utraque sit orbatus disciplina: hoc est, cui neque uia intellectus, neque amoris est nota: quanquam posterior haec simplici quaesita studio ac trita sufficere debet monachis. Quare quaecumque ab hoc nos itinere deturbare possunt, aut abiicienda omnino sunt, aut delectu habito temperanda. Credo equidem diuinam eam de altari ex lapidibus incultis infabricatisque erigendo sanctionem futuros quoque monachos spectasse, qui pretiosioribus mundi rebus calcatis, spretisque, puro, quasique natiuo affectu Deo litaturi erant in spiritu et ueritate. Est et aliud animaduersum hac in re incom-

[incommodum]

{1555 p. 14}

-modum, ut fere monachum illum morientem animaduertisse suspicer. Praeuidit, puto, homo ille iam agens animam, idcirco purgatoris sensus, atque a crassioribus corporis uinculis propemodum liberi, genus istuc nostrae obseruantiae (quod uocant) regularis qua maxime decor religionis perornatur, a literarum studiosis facile contemptum iri: illosque non tam rem aliam detestatos quam a literis auocari, quae literae totas sibi horas uendicare solitae sunt: atque si secus accidat indignari, cauereque quantum possunt ac succisiuis: proindeque commoda corporea, delitias, immunitates, et demum quaecumque animi causa nancisci possunt undequaque uenari. An uero habita omnium, ratione in locis id agi queat illis, in quibus communitatem, consociationemque uitae unam ad omnes eiusdem collegii homines pertinere

natura etiam ipsa rerum fatetur, difficile uidetur. Alia quidem res est coenobia monachorum quempiam habitare uelle, alia literarum scholas. Verum quoniam absurdissimum esset statuere monachos post continuas in orationibus uigi-

[uigiliisque]

{1555 p. 15}

-liisque, atque illis tantopere necessariis laboribus corporeis, exercitationes, nullo debere uti literarum: studio. Dicam quod hac de re a doctissimo Polo accepi. Miles, inquit, Vegetium legat, Curtium, Liuium, Caesarem: Medicus Galenum, Mesuen, Hippocratem: Orator Tullium, Platonem Academicus uoluat, Peripateticus Aristotelem: et demum quilibet eos legat libros et autores quorum praeceptis ea in arte, ac quam profitetur disciplina fieri queat perfectus. Alioquin Euclidem non legat qui in re agraria nauticae, aut piscatoria perdiscenda se exercet. Sic monachus eos legat autores, qui de illius uitae genere perscripsere, qui eiuscemodi sunt efficaciae ut animum plane quietum reddant et tranquillum: tantum abest ut aliquando, qui ita imbuti sunt monachi, sui eos status poeniteat, (ut permultos poenitere cernimus) illisque qui cum Paulo nihil se scire profitentur, praeter Christum crucifixum, detrahant. Quam sane notionem ineptus sim si putem nemini absque literarum linguarumque uariarum praesidio posse contingere. Id quidem esset clientem patrono, non patronum clienti uelle opitulari.

{1555 p. 16}

Haec habui, collegae doctissimi, quae de uiso illo terrifico, seu de uisi coniectura sub ipso fere Alpium transitu in Hispaniam a uobis rogatus afferrem. Valete.

{1555 p. 17}

IOAN. BAPTISTAE FOLENGII MANTUANI COMMENTARII IN DIVI IACOBI EPISTOLAM.

**/1.1/ IACOBUS Dei et domini nostri IESU Christi seruus duodecimi
tribubus, quae sunt in dispersione, salutem.**

IACOBVS huius Epistolae autor quis fuerit non in unam conueniunt sententiam scriptores. Verum si Aegesippo autori grauissimo, qui sub tempora fere Apostolorum floruit, habenda est fides, ut meo sane iudicio haberi debet, alius omnino fuit ab illis huiusce nominis apostolis, qui in numerum eum sacrum senatorum terrae cooptati cum Christo familiariter uixerunt, Volunt tamen Mariae materterae Christi filium fuisse, atque ob incredibilem quandam morum coniunctam cum innocentia uitae maiestatem cum Iusti, tum fratris domini cognomentum meruisse, Ut ut opinentur,

secumque hac de re discordent autores, mira tamen de illius unanimes integritate referunt ac sanctitate: ob quas sane partes post Christi mortem statim ab apostolis ad id muneris electus, Ecclesiae praefuit Hierosolymitanae, usquedum ab Anano pontifice crudeli-
[crudeliter]
{1555 p. 18}
-ter occisus eam de se reliquit opinionem, ut passim creditum sit, exitium illud famosum ciuitatis propter immeritam tanti uiri caedem contigisse. Is itaque Iudaeis, qui ob acerbitatem persecutionum post mortem Stephani ortam aufugerant, sparsimque oras finitimas peruagabantur, iam senex scripsit: illos hortans, ne in ferenda Christi cruce, quae in aduersis fortiter tolerandis uersatur, fatiscerent: oblatumque laborem, exercendae nimirum uirtutis occasionem detrectarent. Primum quidem se seruum Dei appellat, qua appellatione nihil excellentius audiri potest. Seruus enim, si frugi seruus est, suo posthabito iudicio ac uoluntate quae domini sunt sui ulla absque cunctatione curat, illum ante omnes honorat, ab illoque uitae fere usum expectat. Seruio, inquit, potentissimo rerum omnium effectori Deo: seruio illius filio Christo, qui sua morte mihi uitam restituit: quique cum patre ipso mihi Deus est ac dominus: et is quidem liberalissimus: cuique nomen est IESUS, unctusque a patre ut sit rex uniuersorum? Haec fere Iacobus in ipsa salutatione. Caeterum in tribus duodecim distincti erant Iudaei, qui tunc (ut diximus) propter immanitatem persecutionum per uicinas regiones dispersi erant. Hos ad hunc igitur modum consolatur dicens:
/1.2/ Omne gaudium existimate fratres cum in uarias incideritis tentationes.
Pro maximo (ait) gaudio, lucro etiam ducendum erit, cum in uarias multiplicesque incideritis (haec est crucis effigies) et molestias, et aerumnas. Vocat probationem fidei tentationes, quarum attritu, tanquam in lapide lydio, cuius simus temperaturae ac roboris in palaestra spiritus a Deo probamur: quare intulit:
/1.3-4/ Scitis quod probatio fidei uestrae pa- [iam.]
{1555 p. 19}
-tientiam operatur: tia autem opus perfectum habet, ut sitis perfecti et integri in nullo deficientes.
Explorationem, ut dixi, fidei intelligit: quae in aduersis, ut aurum solet in igne, exacte exploratur: datque sui notitiam in istius generis flamma atque ardore, unde germen quoddam eximium diuinumque, quam patientiam

appellat senex sanctissimus, emergit: expectationem nimirum caelestium bonorum, sufferentiamque in conflictu carnis pro Christo uoluntariam. Hoc enim scopo, firmaque animi persuasione, nihil non mente etiam imperterrita toleramus. At uide tu excellentiam istiusmodi germinis prope infinitam, Opus, inquit, perfectum habet. Nullo alio certe tam digno, ueroque ornari potuisset elogio patientia, quam perfectionis: quippe cui nihil omnium desit. Beneuolentiam erga hostes quoque, non solum erga amicos, atque illos, qui aliqua nobiscum coniuncti sunt necessitudine, intelligit. Nam tum demum illud esse perfectissimum patientiae genus arbitramur, cum quis lacesitus affectusque iniuriis bene uult illis, qui inferunt: quae est norma Christianae philosophiae necessaria. Iccirco additum est, Ut sitis perfecti et integri, in nullo deficientes: hoc est, ut nullo sitis diminuti destitutique ad res spirituales pertractandas auxilio atque ope: ut eo sane modo rota Euangelica ac gyrus a se exiens ad se laboriosissimo consummato cursu redeat: quae est quaedam imitatio diuinae prouidentiae, atque pulcherrimae in gubernandis rebus conditis sapientiae: Ex quo quidem fonte nostra omnis ortum habet diuinorum cognitio et gustus. Qua de re ait:

/1.5/ Si quis uestrum indiget sapientia, postu-

[postulet]

{1555 p. 20}

-let a Deo, qui dat omnibus simpliciter, et non improperat, et dabitur ei.

A fonte quidem petendae sunt aquae lucidae, non a lacunis. Si cui deest, inquit, sapientia, nempe rerum earum, quae ad peragendum piae uitae cursum per opportuna sunt, disciplina: a Deo solo id petat. Ipse quidem uniuersalis bonorum erogator est, datque sua dona cum effluenter et copiose tum simpliciter et animo candido: nihil scilicet repositens ob collatum beneficium, nec improperat: multo minus indignabundus obiurgat obiicitque, ut solet arrogancia humana beneficia: sed dat ut abundanter, ita ingenue sineque spe ulla remunerationis. Quam ob rem qui Deum nostris interpellare precationibus audemus ut det nobis sua largiter et ingenue, qui ne aereum quidem obolum dare uolumus indigenti sine spe lucri et quaestus? At qualis is esse debeat cui sapientiam petenti non queat non praesto adesse Dei benignitas, mox aperit dicens:

/1.6/ Postulet in fide nihil haesitans.

In fide haesitat, qui ueretur possitne dare Deus, uel ne uelitne curam nostri habere, uel ne. Vanum profecto istuc est genus timoris ac diffidentiae eo maxime tempore quo cuncta firma esse debent ac fixa in Deo. Alioqui,

/1.6/ Qui haesitat similis est fluctui maris, qui a uento mouetur, et circumfertur.

Vide cuius rei aequiparetur instabilitati uir orans Deum haesitabundus: similis, inquit, est fluctui maris fracti, qui fluctus nulli aptus est formae suscipiendae, atque impressioni, eo maxime in statu quando a uento aliquo procelloso rumpitur, insanoque iactatur mugitu. Sic mens dubia nulli est idonea afflatibus Dei recipiendis,

{1555 p. 21}

nec capax est numinis. Qui igitur istiusmodi affectus est persuasione, ut rogare debeat nihil cum fide, immo anxio animo et ancipiti, is in hac saltem parte certo statuatur, credatque se nihil prorsus rerum earum quas rogat impetraturum.

/1.7-8/ Non enim existimet homo ille, quod accipiet aliquid a Domino. Vir duplex animo inconstans est in omnibus uis suis.

Virum duplicem uocat uirum inconstantem, sui dissimilem, atque suis in actionibus, quae sunt illius uiae, et uarium et futilem, et qui modo praesentium, modo futurorum tenetur desyderio: ut fere sunt nostrae aetatis spirituales: quibus, ne quid sibi ad corporis commodum, ne dicam luxum, deesse possit aliquando, prima est cura, et ea quidem solitudinum plenissima ac trepidationis: adeo imbecilli sunt nonnulli, etiam illorum qui grandiori sunt aetate, in fide Christi. Memini haud raro mihi iuueni a quodam sene ex primariis mei ordinis hominibus dictum esse, se prorsus regendarum animarum sarcinam, ut ipse aiebat, periculosam fastidire, exhorrereque: iccirco cupere, quam primum posset, onus illud a iam decrepita ceruice, ac rugosa, excutere: nisi ne quid sibi in posterum ad copiam uictus, atque abundantiam illam rerum, qua solitus erat uti, deesset, continuis angeretur curis. Animum certe sene in illo non omnino malum inspexi, sed fidem desyderauit. Sic erat ille, pauidus nimirum, anceps, tenax, semperque subtristis: et cui placuit magis tandem ferre ita sarcinam, tametsi uietis iam uiribus atque effoetis, quam deposita cum suae tum caeterorum consulere quieti: ne quidquam scilicet deesset, neue uictus sordidius forsitan, et auarius ab oeconomio sumministraretur: non essentque qui, ut prius, illius parerent dicto. Illa itaque tam me-

[meticulosa]

{1555 p. 22}

-ticulosa perseuerante in illo diffidentia, mollicieque animi senili atque enerui, mortuus est, nullo relicto sui desyderio posteris, neque rei administratae per tot annos nomine digno memoria atque immortalitate. Quo uero dubii istiusmodi abeant post mortem animi, ego quidem demens si id

definitio: totum id Dei esto iudicium atque arbitratus. Domini domini certe sunt exitus mortis, non hominis suis in iudiciis proferendis parum cauti. Quantum autem ad nos attinet, qui sub Dei lege et instruimur, et custodimur, uenerabundi ad id, unde digressi sumus, reuertamur.

/1.9-10/ Glorietur autem frater humilis in exaltatione sua, diues autem in humiliatione sui, quoniam sicut flos foeni transibit.

Vide quid pariat contemptus proborum in mundo, gloriam utique, atque exaltationem in coelis. Glorietur, inquit, homo oppressus, atque ob Christi religionem derisus. Nam eam demum solidam esse laudem ac gloriam arbitramur, cum quis dignus censeatur qui pro nomine IESU contumelias subeat, quae uera est exaltatio, sublimitasque excelsa, ac diuina, etiam in terris. Nulla certe cum hac comparanda est dignitas, nulla celsitudo, nullus honos, nullumque potest esse triumphus genus quod huic non cedat. Contra autem, diues satis per se ob diuitias celebris et honoratus, in illo totus sit, ut ab iis, qui rerum facile caducarum imagine falluntur, amens existimetur: quippe qui pro religione diuitias negligat, illisque imperet, non pareat. Haud parua quidem ea est laudatio atque existimatio diuitis, si pro Deo atque illius religione tutanda uecors habeatur, ac insanus. Pro huiuscemodi sane rerum copia ac mercede diues gloriari debet, non pro luxu, rerumque humanarum abundantia, unde facilis oriri solet a Deo defectio. Difficil-

[Difficillima]

{1555 p. 23}

-lima profecto res est, sublimem quempiam, et ab omnibus passim honoratum, et cultum, summis posse atque humiliter de se sentire, cupereque ab aliis sic haberi: uel saltem habitum sedato ferre animo ac tranquillo. Et ut quidem permultae sunt causae, quae possunt in hanc laudabilem cogitationem et conatum eum inducere, Cui quammaximae sunt diuitiae, neque illa in postremis censi debet, cum recolit istius generis felicitatem quamuis in supremo locatam bonorum gradu, cito finiri, atque instar florum commarcescere et interire.

/1.11/ Exortus est, inquit, sol cum ardore, et arefecit foenum, et flos eius decidit, et decor uultus eius periit.

Vocat uultum floris, illius elegantiam, atque aspectum eum delectabilem cum uiret: Verum succisus mirum quam cito perlanguescat, atque elegantem illam amittat gratiam.

/1.11/ Ita et diues in itineribus suis marcescet.

Ad eum sane, inquit, se habet modum omnino, quo flos, diues: qui in accumulandis opibus, non contentus mediocritate, totus est (flos, ait, foeni

praeterit, marcescitque quamprimum) suisque in itineribus suum more in coeno cupiditatum uolutatur, et immoritur. Itinera diuitum appellat illorum tum consilia, tum motus animi, appetentiasque ad res caducas insaturabiles et infinitas. Talibus enim itineribus ac uis gradiuntur diuites, et suum perficiunt uitae cursum, si ex illorum praesertim numero sunt, de quibus sic Dauid, Diuites eguerunt, et esurierunt. Nam huiusce generis diuites egent ut plurimum, atque ea non magis possident quae habent, quam quae non habent. Et cum perpetua ueluti siti diuitias inhient, obtineant quoque, nunquam tamen sat est

{1555 p. 24}

dicunt. Propterea semper miseri sunt, licet uulgo fortunati uideantur ac beati. Verum non hi beati, sed

/1.12/ Beatus uir qui suffert tentationem, quoniam cum probatus fuerit, accipiet coronam uitae, quam promisit Deus diligentibus se.

Ecce iterum tibi explorationem in medium adducit fidei: quae sane per assiduos aduersitatum ictus erudita, atque ad ultimam demum perfectionem euecta, donatur corona: non querna, non murali, non laurea, non populea: sed uitae, sed salutis, sed merae beneficentiae Dei: promissa quidem ab origine rerum, non utique omnibus, sed diligentibus tantummodo tam eximii doni autorem, ac gratiae. O felix, inquit, uir illae ac beatus, qui pacato recipit animo et tranquillo correptiones Dei, fertque imperterrite flagella mundi: sed ea potissimum, quae religionis ergo ac pietatis ab impiis inferuntur. Is absque dubio coronam, brabiumque recipiet iustitiae, quae est uita immortalis, ac beata cum Deo, qui illam in perpetuum duraturam iam inde a conditarum rerum exordio pollicitus est se uere diligentibus: non (qui mos est simulatorum) et fecte et dolose. Et cum haec ad huiusmodi se habeant modum,

/1.13/ Nemo tamen cum tentatur dicat, a Deo tentor.

Tentari hic uocat impelli ad malum perpetrandum. Talem profecto uim atque impulsum non Deus quidem ipse purissimus, sed ipsi omnino affectus prauis ac sordidi hominum ex sese creant, atque ex formis extrinsecus receptis (quas irritabiles appellat Lactantius) ad se reuocant. Scelus id esset igitur plane inexpiabile, impulsionem istiusmodi turpissimam ad peccatum Deo attribuere, qui adeo candoris amans est, atque innocentiae

{1555 p. 25}

animarum, ut nullam aliam ob rationem se illis uitam exhibiturum aeternam pollicitus sit, nisi quoniam aut peccatis abstinerint, aut ab illorum sorde

emerserint, robustissimeque a tam turpi dominatu se ui naturae adhibita uendicauerint.
Nemo itaque tam durae mentis sit, et crudelis in suum benefactorem ac patrem, ut cum ad peccatum sollicitatur impelliturque, dicere audeat, a Deo hasce in appetentias ineuitabiles obtrudor, cogorque ad ea perpetranda, ad quae inuitus pertrahor. Ipse enim neminem tentat. Quid?
/1.13/ Deus intentator est malorum.
Ad nullum, ait, committendum flagitium prouocari potest res tam sublimis ut est Deus. Et quemadmodum ad rem nefariam ullam commoueri non potest purissimae naturae Deus: sic neminem ad malum instigat et prouocat.
/1.14/ Unusquisque uero tentatur a concupiscentia sua abstractus et illectus.
En origo nostrae miseriae, en fons totius nostrae prauitatis. Vi quodammodo concupiscentiarum illecti, a rectoque iustitiae itinere deturbati, atque illecebris mundi uariis inescati labimur, deflectimusque a uia uitae, ac Dei: et tandem in tortuosissimos sponte nos nostra impellimur inextricabilis labyrinthi uitiorum maeandros ac gyros, ne dicam uoluptuarios anfractus, suauesque mortis species. Quilibet igitur a se irritatur ad malum, a se germen trahit peccatorum letale, a se cadit, atque suus ipse est ad mortem impulsor: tantum abest ut suum queat esse a tot malis leuamen atque effugium. Id Dei munus est, quo uerissimam illam Dei ipsius diffinitionem in nobis locum habere sentiamus: Ex te, inquit, perditio tua Israel: a me autem salus. Sed ordinem iam uideamus tam efferi partus, ut est peccatum.
{1555 p. 26}
/1.15/ Concupiscentia cum conceperit, parit peccatum: Peccatum uero cum consummatum fuerit, generat mortem.
Concupiscentia primum, uti lena impudens, uoluptates proponit illicitas: quas sane ubi tanquam camarinam permouerit, in mentemque quasi foetum adhuc informem obtruserit, parit peccatum, turpe illud quidem ac plumbo grauius: uerum suis nondum omnibus effigiatum membris, nisi posteaquam pleno omnino consensu in opus exierit: tunc mortem parit, aeternam nimirum, qua animae a Deo separantur deserunturque proinde mors depascet eas. Itaque a carnis illecebris, atque hamatis concupiscentiarum plagis formatur peccatum in anima, unde mors sequitur aeterna: non a Deo, qui peccati destructor est, atque illius imperii demolitor.
/1.16/ Nolite igitur errare fratres dilectissimi.

Culpam scilicet uestri lapsus, atque ultroneae defectionis a uita in Deum reicientes. A tam bono enim domino quid mali unquam quis timuit? Certe equidem

/1.17/ Omne datum bonum, et omne donum perfectum desursum est, descendens a patre luminum, apud quem non est transmutatio, neque uicissitudinis obumbratio.

Omnis, inquit, res bona, donumque sublime et perfectum a Deo Opt. Max. proficiscitur. Non malum, non noxae, non ad lapsus, ut uos amentes suspicamini, impulsiones. Neque est Deus fallax: aut, ut sunt fere homines, inconstans et uarius. Qua de re nulla afficitur mutatione, semper idem est, sui nimirum similis, ac simplicissimae operationis: tantum abest, ut penes eum ne momentanae quidem reperiantur uicissitudines, ac rerum loco-

[locorumque]

{1555 p. 27}

-rumque intercapedines. Non profecto est Deus ut sol iste uisibilis, qui recedens a nobis inducit noctem. Ipse enim Deus semper lux est, atque omnium luminum et origo et fax, a qua lumen haurit quicquid uel in coelis uel in terris capax est lucis et uitae: ac tandem sicut tenebrae eius ita et lumen eius. At uero ut infinita illius bonitatis argumenta praeteream alia, id unum afferam, quo haud ignorent mortales cui rei ferre acceptum debeant quot sunt, quot uiuunt, quot beatitudinem spe minime dubia praestolantur, uide quid inferat.

/1.18/ Voluntarie nos genuit uerbo ueritatis.

De noua, quae facta est per uerbum uitae, loquitur renascentia, atque innouatione in Deo. Volens (ait) Deus, ultroque, nullis nostris astrictus meritis, ac uitae integritate, cum digni potius essemus morte, nos uiuere uoluit: ultro nos suos fecit, ultro in sortem filiorum suorum cooptauit, acciuitque ad uitam uerbo ueritatis. nempe fidei, gratiae, uocationis, pollicitationisque suae aeternae. Hoc quippe uno promissorum fulcimento in primis excitati sustentamur, in Deoque uiuere incipimus perfectum uitae statum, ac tutum, post hanc tempestuosi maris procellam assequuturi. Ipse enim Deus ab aeterno uitam beatam suis pollicitus est, firmauitque iuramento pollicitationem. Quare ut esset uerax, uerbumque illius ac promissio firma esset, quod promisit praestitit: reque ipsa tot ueteribus patrum uaticiniis ac praedictionibus adeo celeriter respondit, ut stantes iam sint pedes nostri in atriis felicissimis Hierusalem. Et haec quidem omnia

/1.18/ Ut simus initium aliquod creaturae eius.

Hoc est, ut nos inter caeteros homines, tanquam primitias e frugibus selectas, honoratiores faceret. Honorem quidem hunc, ac nobilitatem a uerbo habemus

{1555 p. 28}

ueridici Dei, qui sic promisit. Caeterum primitiae frugum de more pulchriores ad honorandum magis sacrificium Deo offerendum, aut munus principi, deligi solent. Ita ab aeterno a reliqua secreti sunt turba filii Dei in hoc mundo, quo donum unigeniti magis esset gratum Patri aeterno

/1.19-20/ Itaque fratres mei dilectissimi, sit omnis homo uelox ad audiendum, tardus autem ad loquendum, et tardus ad iram. Ira enim uiri iustitiam Dei non operatur.

Et si quidem uir sanctus uidetur uelle nobis sitim quandam laudabilem audiendi uerbi Dei, e cuius auditione uita oritur animae, quae uita est fides, insinuare: asserunt tamen sanctiores de illis potissimum hic loqui, qui facile, ne dicam arroganter, sumunt sibi prouinciam alios de iis saepenumero, quae ignorant, aut ad quae instituenda idonei minime sunt, edocendi. Mirum quam impudenter se ad id ingerunt muneris nonnulli: muneris inquam periculosissimi, magnique apud Deum momenti, cuius doctrina maxima cum trepidatione ac reuerentia est pertractanda. Quocirca leuitatem quorundum praeuidens uir sanctus aiebat, Sit homo uelox ad audiendum, tardus ad loquendum: quod perinde ac si dixisset, Eligat unusquisque potius nomen discipuli quam magistri in academia religionis: quae uitae ratio tutior est, magisque trita, ac patrum uestigiis frequentata. Immo, quo alium haud minoris periculi non ignoretis scopulum, dico inculcoque, Sit quilibet uestrum tardus ad iram. Causam affero, dicoque, iram hominis iustitia Dei non posse exequi. Heu pestem neruis omnibus nostris a contuberniis exterminandam simulatque audimus hominem iratum iustitiae Dei haud posse obsequi. In animo certe irato nulla potest residere

{1555 p. 29}

pietas, nulla religio, lex nulla, nisi praua. Qua de re non sine singultu ac lachrymis, credo, clamabat Salomon: Vir iratus non paret Dei mandatis. Ubi igitur est iracundia, ibi locum habet nullum iustitia, nullum aequitas, nullum probitas: ac demum neque ius, neque fas seruari potest. Quam ob rem hominem iracundum (ut saepius rem tam necessariam repetam) nulli posse esse usui humano, multo minus diuino, ex iis quae dicta sunt quis non iudicat? Et tamen ad utrunque quoquomodo aptatur usum: quam uero apte, tu qui legis, forsan et experiris, esto arbiter, simul ut audis iratum hominem Dei praeceptis non posse (adeo induruit) obtemperare: et tamen iustitiae perfectionem in seruandis Dei iussionibus sitam esse non dubitamus. Verum usum hunc turpem ac morem cum caeteris huius seculi (ferme dixi plumbei) infinitis ac deploratis, optamus magis tolli, quam speramus. Iccirco ne status

rerum pub. interturbetur, ut solent graues sarcinae atque onera a baiulis ferri, ferimus spe lucri.

/1.21/ Propter quod abiicientes omnem immundiciem, et abundantiam malitiae, in mansuetudine suscipite insitum uerbum, quod potest seruare animas uestras.

Puto et hanc admonitionem ad superiora irati hominis referri posse: nam praeterquam quod nulla affectus est religionis persuasione, ut plurimum immundus est, malitiosus, abhorrensque ab insitione uerbi Dei, quo medio seruantur animae, uiuuntque in ipso ut solet surculus in trunco uiridi, aut malleolus in uite. Refertur etiam ad caeteros, quos ut filios Dei ingenuos admonitos esse de is omnibus uoluit, quibus iter impeditur ad Coelum. Immunditiam uocat omne genus inqui-

[inquinamenti]

{1555 p. 30}

-namenti, sordesque peccati omnes: Abundantiam autem malitiae, superfluum intelligit usum rerum illarum, quae ad perfectam adumbrandam uirtutum formam uiam obstruunt. Superuacua quidem illis omnia amputanda sunt, qui ad Deum tendunt, ut solent superuacua ab artificibus suo ab artificio detruncari, aut ramenta a fabris delinari. Cupiditates itaque ac mundi euras, uult nostro ab animo talibus monitis euulsum iri. Nam peruersae cogitationes (ait Sapiens) separant a Deo. Quare ne tam periculosam subeamus iacturam ut est amissio Dei, danda erit opera ut curae omnes, et cogitationes uel uanae uel inutiles nostro ab animo relegentur, proculque, quemadmodum solent exta proiici cruenta ad aras daemonum, proiciantur. Contra autem uice rerum istiusmodi uitiosarum in mansuetudine suscipite insitum uerbum, uerbum dico, quod potest seruare animas uestras. Num talis de caeteris uerbis praerogatiua, quamuis diuinis et utilibus, id dici queat, atque illis applicari, haud sat scio. Illud autem maximopere cauendum a filiis Dei, ne arroganter, aliaue mente quam ut est institutum, aut discant, aut doceant tam salubre uerbum ac doctrinam plane coelestem, atque in secretissimis diuinae caliginis recessibus abditam: iccirco luce opus est, et ea quidem purgatissima, atque a caelesti patre per tubulos aureos sui amoris in nos effusa. Unde non sine maxima est additum ratione, In mansuetudine suscipite: hoc est, animo cum pacato, tum ab omni rixosa disceptatione, et sui confidentia, quemadmodum fieri solet a benemoratis discipulis, a uobis perdiscenda ac pertractanda diuina est lex: quod sane est uerbum insitum in regeneratione utique acceptum: naturale, non umbratile, non fictum, non commentitium: cuius ea est cumprimis uirtus, ut testimonium reddat spiritui nostro quod sumus filii Dei. Est quidem uerbum reconciliationis uer-

[uerbum]

{1555 p. 31}

-bum pacis, uerbum fiduciae, uerbum quo scimus (ut ait Ioannes) quod ex Deo sumus. Insitum certe inter sanctos homines semper uel a primis rerum exordiis fuisse Dei uerbum quis iam ignorat? Itaque naturalis quodammodo semper fuit antiquis patribus de Messia uenturo cognitio, naturalisque in lege ueteri ac prophetis sensus, atque intelligentia: licet in inuolucro posita, de aurea Christi aetate, in qua haud amplius lex danda esset in tabulis lapideis populo lapidibus ipsis duriori, sed in cordibus filiorum Dei stylo diuini amoris inscribenda. Ad hunc igitur modum uerbum illud aeternum in nobis insitum esse intelligimus, et ut nostrum cum naturale tum proprium: atque adeo proprium, ut coniunctissimum esse non dubitemus: interdumque, nisi prorsus ferrei simus, experiamur, cum ipsis medullis animae, haud secus quam sit ratio ac mens, et amplectimur et aliis non inuidemus. Verum longo usu peccati, atque antiqua a pietate rebellione ac fuga, pene abolitum erat. Erat sane in nobis, sed a cupiditatum spinis obrutum, planeque incognitum, atque a scriptura uitae fere expunctum, nostraque manu (res miseranda) oblitteratum. Quo circa non iniuria praemisit senex sanctus, Abiicientes omnem immundiciem, quam uniuersitatem uitiorum esse diximus: qua qui affectus est, obdurescat oportet audito uerbo uitae. In accessu itaque Christi ad nos, agricolae nimirum ueri, ac naturalis sui agelli, falce sua diuina dumos annosque paliuros ac tribulos succidit, semenque illud latens apparere occoepit: et tandem e dira illa lue ignorantiae stupiditatisque animorum, tanquam uita ex mortuis emersit. Hanc autem cognitionem ac sensum, ne dicam reminiscentiam, a lauacro uitae recuperauimus. Sunt tamen qui insitum uerbum rationem interpretantur, qua inter melius (sic illi aiunt) et deterius delectus habetur. Sed prima sententia purior uisa

{1555 p. 32}

est, propterea quod de uerbi cognitione in regeneratio ne recuperata hic loqui apostolum arbitramur: atque est de salute nostra tuta (ni fallor) persuasio. Verum tam efficax uirtus in nobis iterum sterilem, latebitque obscura atque incognita, nisi ad actiones Deo dignas exierit. Si quidem Dei regnum non in sermone, sed in uirtute positum esse, nemo est uel mediocriter in lege fidei eruditus, qui non asserat.

/1.22/ Itaque estote factores uerbi, et non auditores tantum, fallentes, uosmetipsos.

Fallitur indubie qui contentus legis intelligentia, nihil aliud ipsa in lege quaerendum esse opinatur. Hinc porro fit quod ad pietatis actiones fucis ignauiores appareant quidam: immo (malum) illis etiam ipsis detrahant actionibus, nimisque insolenter aduersentur. Quare nulla eis sua illa ex notitia legis ac mysteriorum, quibus grauida tota est lex, prouenire potest utilitas. At tu mihi cui rei comparetur istius generis hominum fatuitas, intueri.

/1.23-24/ Si quis (ait) auditor est uerbi, et non factor: hic comparabitur uiro consyderanti uultum natiuitatis suae in speculo: consyderauit enim se et abiit, et statim oblitus est qualis fuerit.

Vult Deus suam uineam ab optimis uinitoribus custodiri et coli: quapropter ignauiam omnem sua in cultura abominatur. Atqui inter ipsos non desunt uinitores (dicet aliquis) qui scientiae istiusmodi cultum iactitent. Fateor: sed qui sudent ad solem, quorumque manus in uersandis ligonibus ac rastris occaluerint, aut rari aut nulli. Sed iis parumper omissis pulcherrimam eruditissimi episcopi excutiamus similitudinem. Solent enim hi,

{1555 p. 33}

qui faciem in speculo contemplantur suam, in ipsa inspectione simul et quae deturpant cutem aut componere, aut diluere. Quod si id non curant, sed contenti solum uanissimo illo prospectu in uitro abeunt, abit et memoria pariter inspectae formae. Consyderauit (inquit) et abiit: unde oblitus qualis fuerit prae se tulit inanem illum fuisse intuitum. Vultum natiuitatis Hebraice est dictum, pro uultu natiuo seu naturali. Inspexit solum, (ait) non sollicitus alioqui naeuos in speculo depraeheos corrigere. Quare non cogitans de honestanda cute simulac discessit, immemor fit euestigio inspectae formae, qualemque se uiderit aut falso, aut dubie meminit. Ita plane sunt ii, quibus a lege, tanquam a politissimo speculo, propria innotuit forma, quae est qualitas anime in lege ipsa expressa. Quae lex cum a patre luminum sancita sit, sine ulla errorum caligine uel ipsissimas in animae uisceribus inueteratas aperit maculas, ostenditque palam notas illas occultas, parum a plerisque animaduersas. Sic sane agit lex spiritus, sic est natura uerbi Dei insiti in nobis, sic sumit formam speculi abstersissimi pietas. Iccirco danda est opera, ut simul cum doctrina legis crescat et cognitio nostri: qua aucta, augetur etiam nostrae actae uitae detestatio, atque amor cogniti boni, quod in lucidissimo uerbi Dei speculo latere, immo latius in dies detegi et splendescere conspicimus. Atque hoc sane modo ac ratione, cum assiduo legis intuitu coniuncta erit nostri curatio, creabiturque in nobis habitus quidam atque usus ad spiritualem nitorem informandum perpetuus etiam sine noua legis instructione quae lex cum spiritualis sit, in spiritu perficitur, illique obtemperatur in primis: exin ad actiones transitur externas, quibus cum Deus potissimum honoratur, tum proximus, qui re nostra indiget, quam non fuerimus ignaui legis auditores experitur: sentitque re ipsa Dei filios cuti cu-

[curandae]

{1555 p. 34}

-randae interiori assuetos, nec externum quidem cultum negligere: qui cultus in subleuandis maxime fratribus ac domesticis fidei cum re, tum uerbis atque hortatu, ad uitam Deo dignam uersatur. Talibus (opinor) est dictum quod sequitur,

/1.25/ Qui perspexerit in lege perfectae libertatis, et permanserit in ea: non auditor obliuiosus factus, sed factor operis: hic beatus in facto suo erit.

Vocat legem Dei, speculum nimirum animae, legem perfectae libertatis. Encomium hic Euangelii nobilissimum depraehenderunt sacri interpretes: ut pote qui nullam aliam in ueterum scriptis agnouerunt libertatem, quae huius nostrae umbra non extiterit. Lex uetus cum minarum plena esset, ac terrorum, seruis potius quam filiis imperabat. Contra uero noua filiorum lex est, et quae lex Christi Dei unigeniti nuncupari debet: tanquam quae amoris plenissima sit ac libertatis, per filium quidem a iugo tam legis, quam mortis exempti sumus. Nam de ueteri illa, quam seruis conuenire diximus, in Paulo legimus, nil eam ad perfectionem adduxisse: noua uero Christum docet, ac nobis conciliat: qui cum filius sit, liber est, libertatemque subinde caeteris suppeditat: nanque in spiritu, qui huiusce sedes est libertatis in primis colitur. Huc igitur tanquam in abstersissimo speculo, non solum mentis figendus est intuitus, uerumetiam in ipsa et dies et noctes perseuerandum est inspectione: ne cito a conspectu illo necessario cessantes cito etiam in corruptae naturae obliuionem incurramus. Proinde additur, Qui permanserit in ea, lege utique libertatis, fructum procul dubio suae referet perseuerantiae. Nam qui durat in conflictu, uictor tandem ex acie di-

[discedet]

{1555 p. 35}

-scedet, et beatus in facto suo erit. Prorsus (inquit) mortalium excedet conditionem, eritque ad exequenda Dei opera et felix et beatus. Audeo equidem affirmare beatum censi posse neminem, si perfectae cognitioni legis, si perseueranti in illa instituto ac studio, si miraculis, si ecstasi tandem illi sublimes, qua Deo similis fit anima, sanctas renuerit addere operationes cum offertur occasio. Operosa certe est fides, et quae perpetuo sudore et exercitatione in iis, quae ad Deum attinent, occupetur. Ne, oro, sinamus nos semiuiri tam imprudenter a persuasionem nescio qua inertem deludi, nostraeque imponi socordiae. Regum quippe Dei paucis sudantibus, nullis fere supinis atque ociosis concedi solet: At uero quidem quo impedimenta cursus huiusce nostri spiritualis omnia facilius et demonstrari possint et quoad eius fieri potest amoueri, sic erit dicendum:

/1.26/ Si quis putat religiosum se esse, et non refrenat linguam suam, sed seducit cor suum, huius uana est religio.

Seducit cor, ait: hoc est, errare, in curisque turpibus uagari permittit et superuacuis. Mortifera sane haec est seductio, cum quis ultro domicilium diuinitatis (id nomen cor sibi uendicat humanum) obscoenis turpificari sinit habitatoribus: saeuus nimirum affectionibus, et cupiditatibus: ex quo quidem fonte turbido petulantia linguae prodire solet. Ideo asserere non est ueritus,

huic uanam esse religionem atque inutilem, qui effrenem habet linguam, ac procacem. Sed de uitis linguae nonnulla postea: hoc tantum in praesentia dicere non uerebor, Superfluum penitus nostram fore seruitutem in obsequio religionis, uanum item sudorem, inane studium, ac plusquam nihili conatum ad diuina, si linguam permiserimus in quaeuis, quae ad religionem non pertinent,

{1555 p. 36}

diuagari. Qualia uero sint ea, quibus tanquam columnis fulcitur religionis structura, non est nostri instituti modo, qui aliud agimus in hac maxime commentariorum breuitate, scribere: quanquam in caeteris commentariis nostris, partim in psalmos omnes, partim in primam diuini Ioannis epistolam editis, cum fusius, tum opportunius dicta sunt multa. sed ad sanctissimum Christi legatum redeamus.

/1.27/ Religio (inquit) munda et immaculata apud Deum et patrem haec est, Visitare pupillos et uiduas in tribulatione eorum, et immaculatum se custodire in hoc seculo.

Opera (ut uocant) misericordiae uniuersa sub duabus uocibus pupillorum et uiduarum complectitur, quae proprie naturaliterque sunt opera (ut sic dicam) cognata fidei, itaque coniuncta, ut si his careat, inutilis prorsus sit, et (ut illam appellat Iacobus in sequentibus) mortua censeatur: hoc est, quae Deo non probetur. Neruus is igitur est robustissimus religionis nostrae, ac necessarius, uiduis in miseria aliqua constitutis et oppressis, destitutisque orphanis et pupillis opem ferre, illosque ab auara tum magistratum, tum affinium ingluuie asserere: atque de propriis fortunis, si re nostra indigent, illis opitulari. Mirumque frequenter legimus in libris ueterum, Deum se defensorem turbae istiusmodi calamitosae appellare. Nouerat sane quidem diuina illa mens, quam tardi futuri essent homines ad actiones pietatis. Quare illorum se fore uindicem tutoremque hominum pollicetur, quos a plerisque contemptum iri praeuidebat. At tu, quae ad perfectissimum nanciscendum religionis statum, integrum nimirum innouatae uitae candorem et puritatem afferat Iacobus animaduerte: Et

{1555 p. 37}

immaculatum, inquit, se custodire in hoc seculo, illecebroso sane, et usquequaque blanditiarum plenissimo De innocentia, (ut diximus) morumque integritate loquitur: quemadmodum de affectu illo miti ac pio, quam misericordiam appellare consuescimus, iam antea dixerat. Id enim ad subleuandos miseros attinet, illud ad os: utrunque uero ad promerendum nobis Deum necessarium. Nam in misericordia (id membrum est charitatis, atque adeo fidei praecipuum) et innocentia tota uis nostrae religionis est posita.

CAPUT II.

/2.1/ Fratres mei nolite in personarum acceptione habere fidem domini nostri IESU Christi gloriosi.

Fides aequae patet omnibus. Proinde nefas esse existimamus, quam uniuersalem esse uoluit Deus, particularem arbitrari, atque propterea absurdum quendam in censenda Dei familia delectum facere. Erant in primis annis Ecclesiae qui in coetibus sanctorum (ita tum uocabantur Christiani) morem nescio quem alienissimum a professione apostolica inducerent: ex quo non para oriebatur non solum admiratio, uerumetiam confusio, ac non raro a iam incoeptis institutis defectio, et fuga. Hos castigat Apostolus noster grauissimis utens argumentis, probansque, in Academia Christi haud alios quidem aliis praeponi debuisse iccirco quod diuites essent ac nobiles: sed quatenus nobiles essent uirtutibus, bonisque animi diuites. Hi quidem in conuentis quotidianis sua haudquaquam carere debuissent cum existimatione, tum dignitate. Sic erant illius tempestatis homines prauo nimirum usu illo corrupti, quem nostri postea audacius auxere, Deus bone, quae monstra rerum? Quas

{1555 p. 38}

chimeras, hippocentaurusque aspectu horrendos, consuetudine intolerandos, conuictu mortiferos exaltant nostri aevi principes? Iam fere istiusmodi loca illa omnia, quae moestae lugubrique debentur probitati, occupauerunt: expulsis interim uirtutibus, ac pie sancteque uiuendi norma pro hoste habita: nullaque subinde proposita ratione, sint me uirtutes in causa, an turpes artes, obsequiaque minime dicenda, atque coniunctis cum sordidissimo quaestu dolis illis infinitis, quibus comes est perfidia, perampla ambitio. Fratres (inquit) ne committatis ut mos ille pene apud uos inueteratus post hac in domo fidei perduret, et inualescat: neque uelitis communi in re proprios uniuscuiusque sectari affectus. Christus enim sacrosanctae suae religionis fundator aequae omnes ad fidem uocat, et nisi refugiant recipit et amplectitur: in ipsoque uocatu ac ductu nullum habet delectum magni'ne sint, an parui atque neglecti in mundo, qui uocantur. Quod si habet, pauperes illi magis sunt cordi quam diuites, ditissimus ipse in coelis et gloria insignis. Quemadmodum enim (arcanum id est occultissimum) inops in terris uixit, inglorius, aerumnisque infinitis obiectus sic pauperes, sic inglorios, sic aerumnosos, atque a caeteris contemptos pro filiis habuit. Vos contra,

/2.2-4/ Si introierit in conuentum uestrum annulum aureum habens in ueste candida, introierit autem et pauper in sordido habitu, et intendatis in eum qui indutus est ueste praeclara, et dixeritis ei, Tu sede hic bene: pauperi autem dicatis, Tu sta illic, aut sede hic sub scabello meo, et non diiudicati estis in uobis ipsis, et facti estis iudices cogitationum iniquarum.

{1555 p. 39}

Hic non loquitur Apostolus noster de ratione delectuque habendo in honorandis magistratibus magis quam turba reliqua. Illis enim suus semper, omnique in loco, atque ab omnibus debetur honos: sed de more quodam loquitur absurdissimo, orto nimirum ab animo quorundam adulatorio et ambitioso, quo qui uti solent, aurum mihi quidem potius, aut gemmas spectare uidentur, quam probitatem, quae saepe in pertenui homine ac rusticano locum habet honoratiorem, quam in purpuratis, aut serico indutis, addo et mitra ornatis. Hinc fit, quod reclamante hominum illorum quoque conscientia (quorum interest cuiuslibet uel probitatem, uel improbitatem in partiendis honoribus metiri) diues nonnunquam scelerosus mendico praefertur probo, atque honestissimis praedito moribus, in diuinisque erudito. Quare additum est a sancto autore, Et facti estis iudices cogitationum iniquarum: hoc est, non recte discernitis, non intra uos conquiritis probusne sit diues ille quem honorare uultis, an secus: atque ita re non probe existimata disquisitioneue (quae fieri solet in rebus dubiis) omissa, contra fas, contra ius, contra ipsam eandem religionem quam profitemini, et demum contra id quod admonet conscientia, diuitem insolentem atque impium inopi uerae religionis studioso praefertis. Atque hunc ad modum quae uobis peruersae suggerunt cogitationes iudicatis, et ut rem sanctissime aestimatam et statuitis et decernitis. Quid, oro, monstri id est mendicam conspiceret honestatem, uirtutemque nullo numero habitam, ac probitatem in homine pannoso contemptam in partiendis honoribus praeteriri, uitiosoque diuiti atque auaro, qui iccirco exaltari solet a uobis, quoniam aut improbus est, aut quia affinis, et eiusdem uel patriae, uel factionis, postponi? Immanis certe istuc est iniquitatis indici, pauperem (ut idem saepius repetam) quia pau-

{1555 p. 40}

-per est postponi diuiti quia diues est, nulla habita ratione uitae alia.

/2.5-6/ Audite fratres mei dilecti, nonne Deus elegit pauperes in hoc mundo, diuites in fide, et haeredes regni, quod promisit diligentibus se. Vos autem exhonoratis pauperem.

Videsne diuitias hic fidei iure sibi haereditario Dei regnum uendicaret? Melius dicerem spe illud nequaquam dubia iam pene tenere possidereque, quoniam qui promisit Deus est. Certa igitur nos, qui diuinae consecrati sumus religioni, manet Dei promissio, nempe uitae beatae cum sanctis. Pauperes porro dicens, humiles intelligit illos, de quibus sic Dauid, Dum superbit impius incenditur pauper. Hi sane quidem sunt, qui ob Christi amorem res omnes mundi caducas ducunt et abiiciunt, cum plane sint in fidei regno ditissimi. Caeterum fidei diuitias, ut diximus, sanctas esse operationes a patribus accepimus. Vos autem exhonoratis pauperem: talem profecto pauperem fidei thesauris diuitem, atque in bonis Reipub. coelestis locupletissimum: haud aliam ob

causam, nisi quod pauper, nullique usui penes mundum sit, contemptui habuistis. Ecquid tandem (ut semel dicam) in causa est, quam ob rem tam immodico, atque inepto, et reprehensibili cultu diuites honoratisne dicam, an adoratis nescio?

/2.6-7/ Nonne diuites per potentiam opprimunt uos, et trahunt uos ad iudicia? nonne ipsi blasphemant nomen bonum, quod inuocatum est super uos?

Eant modo diuites istiusmodi tam male de diuitiis coelestibus meriti, simulatque eo crudelitatis nonnunquam

{1555 p. 41}

deueniunt, ut Christi pauperes tanquam oues macello destinatas iugulent, plebemque Dei sicut escam panis (ut praedixit propheta) deuorent: atque subinde sanctum Dei nomen, ac tremendum, ostentui habeant ac derisioni. Dicite, uos oro, cuiusmodinam sunt illi, qui et uos, et liberos uestros, et totam denique familiam uestram crudelissime atterunt? nonne diuites? Quinam sunt, qui uos ui atque armis sibi obnoxios reddunt? qui uos ad tribunalia interdum iniqua pertrahunt? Qui exactiones ab omni abhorrentes humanitate a nobis inuitis illachrymantibusque exigunt? Exigunt? extorquent potius, et uestris iacturis et incommodis suas coaceruant fortunas: nonne diuites? nonne potentiores? Quinam sunt qui uestras sibi simplices conciliant uirgines? qui uxores? qui filias? qui nurus suo defraudant pudore, atque erga maritos, parentesque et consanguineos tum fide, tum reuerentia? nonne diuites? nonne illi, de quibus legimus quod gigantes erant super terram? Agitedum o uos, qui purpuratos et nummosos uestris in congressibus pannosis ac laceris praefertis: nonne uos terret ubi illos eo progressos uidetis impudentiae, ut audeant nomen Dei sanctissimum (e cuius umbra ecquid non audetis uos?) pessum habere, illique non solum uerbis, sed etiam et moribus, et uita ipsa sordidissima tota obstrepere et obtrectare? Si quidem nulla unquam esset ratio causaque alia tam efficax, quae uos ab isto uestro ambitioso ritu, atque adulatorio, reuocare posset: at saltem horribiles, ut dixisse uideor, illorum blasphemiae ac maledicta in Deum, et reuocare, et ita procul arcere ab illorum contubernio et conuictu deberent, ut ne nomen quidem diuitum huiuscemodi audire contingeret.

/2.8-9/ Si certe legem perficitis legalem secundum scripturam, diliges proximum tuum

{1555 p. 42}

sicut teipsum, benefacitis: si autem personam accipitis, peccatum operamini, redarguti a lege ut transgressores.

Longo seiuncta sunt ac dissita interuallo, Dei legem, quae uniuersalis esse debet, uelle ad amussim seruare, et in illius obseruatione, in his maxime, quae ad alium cum subleuandum, tum debito honore prosequendum honestandumque rebus illis, quae uirtuti debentur ac probitati, priuatum falsumque habere uelle delectum, ut hactenus uidimus. Si animus, inquit, uobis est legem regiam (omnibus scilicet obuiam, atque, ut solent esse leges ciuiles a regibus sancitae) formidabilem seruare, de qua ita est sanctio, Diliges proximum tuum sicut te ipsum, recte sane statuitis. At illud uos non praetereat, minime id quidem a uobis perfici posse, si diuiti facinoroso probum post habueritis pauperem. Haud ita quidem seruanda est Dei lex: quae cum aequissima sit, sua cuilibet impartitur praemia: quae partim ob animi uirtutes, partim ob uitae sanctitatem, cuique sic ornato uel ipsa ciuilibus iustitia concedere solita est, nedum diuina, cui in primis obsequi oportet. Si itaque habenda est optio et delectus hisce in partiendis honoribus: qui non potius probitatem in obscuro homine deamemus, quam in locuplete improbitatem? Qui secus actitat transgressor fit legis, etiam si palam haud uetita appareat occulta istius generis uiolatio et transgressio. Ea quidem charitatis uis est, quae lex spiritus appellatur ac regia, ut cum a scopo uel parum deerraris, haec statim te errati moneat et arguat. Et ut sane in multis hac de re peccare contingat: in nullis tamen erratis, atque a diuina lege transgressionibus ac lapsibus, tam euidenter deprehenditur peccatum, quam cum in amoris charitatisque defectu peccatur. Maximum robur istuc in Dei

{1555 p. 43}

est lege ac uis, immo altior res est atque profundior, quam quae ab humano sensu percipi possit: in qua quidem lege ita est scriptum, Diliges proximum tuum sicut teipsum. Si haec quidem ad mitem illum animum, ac tum pium, tum ab omni uanitate semotum, tum uel potissimum in iis quae ad perfectionem assequendam eam (qua in Deo uiuitur) attinent, et occupatum et uegetum transferas, uelisque illum quid hac de praeceptione sentiat percontari: fatebitur, credo, se nil tam obscurum, atque ad intelligendum difficile in lege Dei tota reperire: causamque difficultatis afferet quod scilicet aut a paucis, aut a nemine tam necessarium praeceptum, addo et conuenientissimum naturae, seruari uideat. Verum ego equidem incogitantiam potius hominum, atque ignauiam, ne dicam (quod si dicerem non errarem) spiritualium rerum neglectum in causa esse arbitror, quam rem aliam. Dum enim plerique sibi duntaxat ac suis prospiciunt, nullam propemodum habent de iis, quae in primis agi debent cogitationem: itaque uiuunt, ac si ipsis solis orbis terrarum uniuersus esset conditus. Quare minus admirandum uideri debet, si neque quae debentur Deo, neque quae proximo, aut non intelligunt, aut intellecta praetextu difficultatis exequi renuntiant. Ex quo fit, ut quae ante omnia nesciri non debuerant, tum nesciant, tum praetextu, ut dixi, fictae ignorationis atque difficultatis (nate nimirum ab indurato inueteratoque iam incessu in uiis, quarum a uanitate abhorret pietas) omittunt. Quocirca miserrimum in modum creuit in mundo ambitio, exorta sane a proprio amore: creuit perfidia, creuit in pactis, in foederibus, in

conuentis, in emptionibus, in distractionibus: in ipsis demum coniugi et fraus et dolus, atque illud absurdissimum (de quo hic loquitur Iacobus) iudicium, prauusque mos ac turpi, praeferendi probitati improbitatem, insaniam sa-

{1555 p. 44}

-pientiae, modestiae procacitatem, Deo tandem in distribuendis gradibus affectus humanos, non tantum creuit, quantum late adeo iam peruagatus est, ut loca etiam ipsa diuino cultui consecrata cum inuaserit, tum ut sua iam possideat. Sed dicet aliquis, leuem hac in re una sola fuisse lapsum, atque una in parte tantum laesam Dei legem. Respondeo,

/2.10/ Quicumque totam legem seruauerit, offenderit autem in uno, factus est omnium reus.

De dilectione cumprimis id uolunt ob antedicta intelligi: propterea quod mandatorum omnium nodus sit ac summa: qua uiolata tota machina praeceptorum diruitur: sed de singulis id quoque dici posse praeceptionibus iudico. Quid porro sibi uelit, Factus est omnium reus, exponit cum ait, Factus est transgressor legis. Siquidem haud multum adeo refert (si plenam legis obseruantiam quaeris) parumne an multum legem uioles et transgrediaris, ut de facie una in parte laesa est uidere: pustulisne, an ulcusculis, maioribusque etiam notata sit maculis, quid attinet? laesa est. Ita semper legislatorem offendit, qui ab illius praescripto uel parum semelque recesserit. Quod si tam grauis non est culpa, culpa tamen est in eo, quod a scopo legis deerratum est: quod sane clarius ostendit dicens:

/2.11/ Qui enim dixit, Non moechaberis, dixit et, Non occides. Quod si non moechaberis, occides autem, factus es transgressor legis.

En qui legem sanciuit totam, sanciuit et partes legis. Unde qui legem tulit de adulterio, tulit et de homicidio. Quod si adulterium commiseris, furto autem abstinueris aut occisione, legem tamen totam foedasti: cu-

{1555 p. 45}

-ius ea est mens, ne qua aberres. Itaque excisus semel quispiam a charitate, quam plane uiolat, qui in religione personas, non probitatem intuetur, uniuersae erit reus legis a se corruptae. Rupto deinde semel nodo, aut dissoluta rei alicuius compage, necesse est ut res illa tota fatiscat, et corruat: sic laesa dilectione tota lex laeditur: immo nulla est, cum forma legis sit dilectio, quemadmodum formam hominis ipsam esse animam definiunt eruditi. Ergo his omnibus perspectis,

/2.12/ Sic loquamini, et sic facite, sicut per legem libertatis iudicandi.

Sic lingua, inquit, sic moribus, sic actionibus, tanquam liberi uestram testemini apud Deum iuxta et homines dilectionem: non ut serui, qui poenarum metu officium praestant suum. Vobis autem secus agere conuenit, qui per legem libertatis, quae ad filios spectat, diiudicandi estis. Legem libertatis, ut in superioribus diximus, legem Christi intelligit: quoniam liberam hominis in sui obsequio requirit uoluntatem, non coactam, non ancipitem, non seruilem: seruus enim minis in officio solet contineri, et flagris: filius uero amore magis ducitur, quam inuitus trahitur. Praeterea lex libertatis appellari potest, quoniam Dei est lex, penes quem nulla est personarum acceptio: sed ut aequae, ita pro cuiusque meritis iudicat libere, atque absque tricus humanorum affectuum. Dominus (inquit Dauid) libere agit iccirco nulli quod a ratione abhorreat subiectus est (quasi pedicis, ut sunt plerique mortales) iudicio, et de quo illud scribitur, Iudicat populos in aequitate, ac pauperes in iudicio: de illis uero, Vsquequo iudicatis iniquitatem? et facies peccatorum sumitis? Iudicat igitur comite libertate Deus, ac iustitia: tantum abest ut quaestuosus sit iudex, iniquusue, aut uenalis nam cuilibet quod suum

{1555 p. 46}

est liberalissime concedit: omnesque, siue sericati sint, atque gemmatis annulis insignes, siue ueste induti sordida, quorumque digiti ac manus ad acquirendum sibi uictum occalluere, felicissime munerat: modo fide diuites ad illius adeant iudicium. Contra autem multa afficit suae legis praeuaricatores, siue reges hi sint in mundo opulentissimi, siue Iro ipso nudiores. Atque hac sane lege ac iudice istiusmodi postremum illud etiam ac formidabile peragetur iudicium: et tunc finis uniuersi. Interim autem

/2.13/ Iudicium sine misericordia illi qui non fecerit misericordiam.

Gratis quidem uocati estis, cooptatique in numerum ac sortem filiorum Dei, et liberi effecti: ita et uos gratis uestras inter uos condonate iniurias, alioquin acerbius subituri iudicium atque dominationem, quam illi, qui nondum Christo se dediderunt. Id dicit Iacobus propter, illos, qui tam neglecte, immaniterque habitis egenis, solos bene nummatos honorabant.

/2.13/ Sed gloriatur misericordia aduersus iudicium.

Superat, inquit, iudicium iurisque sententiam uir clemens: ab ipsoque rigore legum et seueritate tutus (quemadmodum pugil solet unctus de manu elabi colluctatoris) elabatur. Omni igitur iudicio superior est misericors. Inspice quam nobili hic ornatur oratione misericordia. Nulli, ait, iudicio, nulli iuris sententiae, nulli iudici humano (fere dixi diuino) obnoxius est misericors. Habet sane quidem Deum iudicem, sed remuneratorem iudicem, atque

liberalissimum agonotheam. E contrario uero immitem, inexorabilem, saeuum, et qui suis in sententiis statuendis trux est ac ferus, omni iu-
[iudicio]
{1555 p. 47}
-dicio et diuino, et humano, et tartareo, subiectum esse existimo: immo qui huiusmodi sunt, iam uel uiuentes diiudicati a Deo sunt. Quo ausu, obsecro, misericordiam a Deo petent immisericordes, atque in proximos suos crudeles? Nequaquam igitur tam incaute nostram quaeramus obtegere dementiam cum nonnullis, qui sibi, forsitan et aliis, persuadere posse opinantur, solam nudam fidem ad assequendam beatitudinem, atque aeternum Dei aspectum in coelis, satis esse: ideo quaecumque agere instituunt, siue id bonum sit, siue malum, nihil interesse clamitant, modo fide nixi ad Deum tendant: quem magnopere fide formata in homine delectari, etiam sine actione externa ulla, disputant, ac (malum) nonnunquam obtinent. Verum, ut ait senex uenerandus,
/2.14/ Quid proderit, fratres mei, si fidem dicat quis habere, opera autem non habeat? nunquid potest fides seruare eum?
Iam cunctis persuasum esse potest ex his quae a patribus dudum nobis tradita fuere, a conciliisque decreta, atque usu longo et experientia illorum, qui spreto rebus caducis Deo in spiritu adhaeserunt, ostensa: fidem, qua seruantur credentes, neuiquam ociosam esse et cessantem, sed circa opera Dei occupari. Et cum Iacobus sciscitatur, num fides ualida sit seruare eum qui aliter sentiat, illius persuasionem inanem esse demonstrat. Quae res quo magis lucida appareat, exemplum adducit ad hunc modum:
/2.15-17/ Si frater aut soror nudi sint, et indigeant uictu quotidiano, dicat autem aliquis ex uobis illis, Ite in pace, calefiatis et saturemini: non dederitis autem eis quae necessaria
{1555 p. 48}
sunt corpori, quid proderit? Sic est fides, si non habet opera, mortua est in semetipsa.
Fides quidem instar ignis est, cui suus insitus est naturaliter calor, splendorque annexus, ac celeritas. Ita cum fidei natura coniuncta est dilectio, cum dilectione uero sanctarum actionum copia: quae porro actiones eodem omnino curru amoris una cum fide auriga in coelum ferri sunt solitae, ut admirabili delitiosissimoque prae se tulit spectaculo Eliae raptus in Carmelo, loco sane ob illud factum celeberrimo ac religionis pleno. Neque igitur fides sine illis, neque sine fidei patrocinio operationes aptae sunt ad regnum Dei assequendum: ita ut illa omnino uanida [sic] reddantur absque fide: sic fides

humi iacet sepulta et inutilis absque exercitatione uirtutum. Mortua, inquit, est per se: hoc est, sola in se manet uacua et extincta, utpote cui sua desit anima, quae est charitas. An uero amor queat esse ullus sine aliqua amoris significatione non credo Quod si potest, potest et ignis esse ignis sine calore ac luce. Simile propemodum huius argumentum adducit Ioannes in sua Epistola his plane uerbis, Qui habuerit substantiam huius mundi, et uiderit fratrem suum necessitatem habere, et clauserit uiscera sua ab eo, quomodo charitas Dei manet in eo? Non uerbis igitur diligendus est proximus solum, non gerris, non ficta beneuolentia falsisque pollicitationibus et uanitate, sed opere (ut ait idem) et ueritate.

/2.18/ At dicet aliquis, Tu fidem habes, ego opera habeo. Ostende mihi fidem tuam ex operibus tuis, et ego ostendam tibi ex operibus meis fidem meam.

Ridicula plane res esset, si cui, qui te aut cibum aut potum aut tectum roget, responderes, I tu calefias ac sa-

[satur]

{1555 p. 49}

-tur sis, neque illi quae petit tribueris. Et certe ut uentosa tua illa sunt uerba, nihilque illi qui rogat utilia: ita Deum irridere uidetur, qui uerbis duntaxat ulla sine fidei significatione, quae fit operibus, fidem profitetur. Alioqui tam isti sua utilis erit fides, quam illi egeno tua charitas, quae nihil dedit. Coniunctissimae itaque sunt, atque inseparabiles sorores Fides et Dilectio, unoque atque eodem omnino incedunt passu in uia iustitiae, quae admirabili quadam ratione utriusque perornatur praesentia atque amoenitate: Neque aliud uult dicere Iacobus in hac sua tota interrogatione, quam quae propemodum diximus. Quae porro ut dilucidiora appareant, id statim infertur de fide quod sequitur: de operibus postea.

/2.19/ Tu credis quod unus est Deus. Bene facis: et daemones credunt, et contremiscunt.

Nudam fidem nullius esse momenti asserit his uerbis, caeteroqui daemonibus, caeterisque illorum impietatis imitatoribus, quibus omnibus persuasum est Deum unum esse, profuturam.

Recte, inquit, agis si unum esse Deum credis: uerum tua ista fides cum daemoniis etiam conuenit, quibus coniuncta trepidatio quaedam est miserrima, qua poenas ab eo illi expectant, quem potentissimum credunt poenarum exactorem.

Alio proinde fidei genere ducuntur amici Dei, ac filii: qui ut credunt Deum unum esse, ita eundem ipsum super omnia et amant, et colunt: ab eoque feliciorum uitam, quam haec sit praesens, opperiantur. Interim autem cuius sit uigoris ac flammae ipsa illorum fides, benefactis, quae ab amore prodire solent, attestantur.

Non illos quidem fugit, fidem, cuiuscunque tandem generis sit, flaccidam penitus esse et quae uix fidei nomine sit digna, cui suus annexus non sit bonarum actionum, tum uigor, tum usus

{1555 p. 50}

frequens. Vide quid dicat:

/2.20/ Vin scire o homo inanis quod fides sine operibus mortua est?

Exemplum proferam notissimum omnibus,

/2.21/ Abraam pater noster nonne ex operibus iustificatus est, offerens Isaac filium suum super altare?

Inanem uocat hominem illum, qui nomine tantum haud benefactis profitetur fidem, et quem uentosum recte appellare possumus. Notior est historia Abraae, quam ut a me nunc repeti debeat. Norunt quoque uel mediocriter exercitati in ueterum scriptis, quam feruida extiterit in illo fides, quam prompta obedientia, quam integra uita ac religio. Quam ob rem credentium pater est appellatus. Immensa profecto tanti uiri gloria, qui non propterea tali honestatus fuit a Deo titulo atque encomio, quod fide nuda contentus uixerit. Is quidem iuncta fidei dilectione et quae credidit, et quae amauit, sanctis testari uoluit operationibus. Quare ex actionibus fidei coniunctis iustitiae laudem promeruit: alioqui neque Deo, neque hominibus unquam ostensurus, quantum robustus fuerit in fide, cum spe fultus praeter spem Dei uerbis credidit. Credidit sane ex filio Isaac innumerabilem hominum turbam ex uerbis Dei iri multiplicatum. Credidit et simul de ipso eodem filio suo obtruncando ad aras, non secus promissiones diuinas consequuturas, atque si nunquam tam castus puer sub gladio iamiam innocuo gutturi imminente, atque animam ab illo (de quo tam crebrae extiterant coelitus promissiones) auferente, occidisset. Et quidem fecisset, nisi angelus Dei rem fide absolutam cernens calorem diuini amoris in sene temperasset, atque aciem gladii manu-

[manutenens]

{1555 p. 51}

-tenens patrem a filii nece cohibuisset, clamassetque, nunc notum factum est mundo, quod timeas Deum. Ex actu itaque illo sublimes, et perfectus, datum fuit signum cuiusmodi uigoris fuerit illius fides: unde est dictum,

/2.22-23/ Nonne ex operibus iustificatus est? [2.25] Vides quod fides cooperabatur operibus illius, et ex operibus fides consummata est, et impleta est scriptura dicens, Credidit Abraam Deo, et imputatum est illi ad iustitiam, et amicus Dei appellatus est.

Quemadmodum quidem ex operibus fit robustior fides, ac uera esse declaratur, ita synceras nostras esse operationes, ac robustas, praesens fides manifestat. Ergo quod actiones nostrae ualidae sint, et efficaces apud Deum, facit fides: unde sequitur, Abraam ex operibus iustificatus est: ostensus scilicet iustus, qualisque iam esset in coelis declaratus: gratissimus nimirum Deo, atque amicitia coniunctissimus. Amicus, inquit, Dei passim per regiones terrarum orbis uniuersas appellatus est. Dedit sane quidem suae fidei significationem Abraam, cum quod fide hauserat re ipsa praestitit. At quaeri solet quo genere iustitiae iustificatus fuerit Abraam in mirabili illa obedientia immolandi sui unigeniti, cum nondum ditatus esset mundus tum praesentia tum copia spiritus sancti: quod non prius contigit, quam Christus onustus spoliis peccati ac mortis coelum petierit gloriosus. Puto enim (sententiam meam, atque hac de re iudicium simpliciter afferam meum) puto, inquam, Abraam iustitia Christi iustificatum rem insuetam, ab aliisque intentatam aggressum esse. Vicit tum quidem humanam conditionem Abraam, fretus Christo, quem credidit fore mortalium seruatore: quemadmodum

{1555 p. 52}

eum nos credimus rem ipsam totam in cruce ualidissime perfecisse: neque aliud esse mihi persuadeo quempiam iustificari, quam amotis impedimentis omnibus iustitiae, Dei amicum ex hoste fieri, cooptarique in numerum atque ordinem filiorum Dei gratis, ulloque sine adminiculo alio fide illa uiua donari, quam a suis requirit Deus, ac ut rem suam propriam repetit: quaque iustum factum olim Abraam cum puto, tum uigorem illum, qua fulcitur uel fides, uel pietas, factis eum prae se tulisse, et agnosco, et ueram inde mihi fidei ipsius formam assumo. Ait Hilarius in libro de Trinitate, Iustum fide consummari. Quam sane assertionem ad omnes aetatum omnium homines pertinere sciunt ii, quibus ea nota est prophetae illius diffinitio, Iustus (inquit) ex fide uiuet: hoc est, perfecte Deo, qui uera est uita animae, unietur. Qui tali itaque imbutus est persuasionem, tutissimam is degit uitam. Et quemadmodum Deo nunquam sua deesse potest iustitia, e qua sane tanquam a perenni fonte quotquot iustificationem assequuntur in eo magis sunt ac uiuunt, quam in se ipsis: ita et nobis non deest nostra, ex illa tamen pendens et deriuans, aqua quicumque olim uel ab ipsa prima orbis genitura iter iustitiae frequentarunt,

tam felicitatis nomen ac tutum adepti sunt: nam agnum ab aeterno occisum in Ioanne legimus. Ab agno igitur (is erat Christus) ab aeternis seculis immolato cum patres omnes uetustissimi, angeli: quoque, et qui propiores sunt Deo spiritus, tum posterius omnes nostri generis, uim sumant, sumpseruntque olim iustitiae, atque in illius cruore abluti sunt. Quod quidem bene sensit Paulus, cum ait: Iam abluti estis, iam sanctificati estis. Quod porro sint qui asserant Abraam quidem iustificatum fuisse, sed iustificatione futura: uox certe noua in scripturas introducitur, et quae sexcentas pariat absurditates, si magnitudinem mysterii, addo et

{1555 p. 53}

amorem erga homines immensum antiqui dierum consideres. Praesenti itaque iustitia Christi iustificatus fuit Abraam, seruatus tamen ad praemium tum fidei suae perfectae, tum obedientiae, tum earundem actionum illarum quae natura coniunctae sunt cum fide, futurum ut uerissima omnino ea quae sequitur appareat conclusio.

/2.24/ Videtis quod ex operibus iustificatur homo, et non ex fide tantum.

Opera igitur bona secundum definitiones patrum sic unita sunt fidei (quod saepe repeto) ut ex utrorumque accessu Deus hominem iustificare uelit, gratis tamen: hoc est, praeter meritum iustificandi. Quanquam hoc in loco nihil aliud uult Iacobus quam Abraam iam antea iustum effectum suae fidei specimen caeteris ex praeclarissima actione illa obedientiae dedisse. Fidei certe dignitas cum sit Dei munus in corde humano, ipsi duntaxat cognitum est donatori: aliis uero non sic, nisi calor ille, quo anima tanquam ferrum candens in Dei fere naturam transfunditur, e corde erumpens ad actiones fide dignas sese effundat. Haec sunt quidem (ni falsus sum) asserenda, ne meritum uel fidei, uel operationum, Deum, illisque gratuitam uocationem ad fidem anteuertere praeuenireque suspicentur rudiores: quae tamen operationes post iustificationem incipiunt esse aliquid per gratiam, quae antea nullius omnino erant ad iustificationem obtinendam efficaciae ac praesidii. Sentiunt sane iustificati id muneris sibi ob unam solum Dei gratiam contigisse per medium fidei, instrumentum nimirum a Deo ad hoc nanciscendum aptissime excogitatum. Fons agitur tanti boni, ut est iustificatio, Dei est gratia: riuus per quem puritas illa iustitiae fluit, est fides: amoenitas uero ripae atque aluei fluminis, sunt bona opera, sine quarum insitione pene riuulus a cursu cessaret: Nam

{1555 p. 54}

fides, inquit, sine operibus mortua in se est. Acceptum, igitur quicquid id est Dei gratiae referri oportet in causa iustificationis, haud nostrae fidei, neque merito ulli alio seu operationum seu uoluntatis nostrae bonae. Quod si tamen interuenire meriti quidpiam necesse est, id totum Christi esto, atque illius

cruoris ac mortis. Qui tali uiuunt animo, atque erga diuinas largitiones persuasione et fide, tuti uiuunt, atque suae uocationis et salutis minus dubii. Qui secus, continua agitantur trepidatione, uiuuntque in re certa ancipites. Opera itaque quae nunc fiunt, factaque sunt olim a sanctis Dei hominibus, per Christi uirtutem uigorem habent ac uitam, suntque modo quodam occultissimo ad iustificationem illam, comparandam (de qua sic legimus, Qui iustus est iustificetur adhuc) consentanea. Sed errant plerique ex nostris, qui neque inter fidem ac fidem distinguentes, neque opera gratiae ab operibus legis dissociantes in lectione Pauli, qui dissentire uidetur ab assertionem Iacobi, hallucinantur. Ait Paulus Romanis scribens, Abraam haudquaquam iustificationem adeptum ex operibus. Nihil sanctius dici posset. Nam tunc edisserens Paulus de ui operum legalium, siue de lege operum, inter quae praecipua erat circumcisio: et uolens neque ipsam pelliculae abscissionem, neque caeteras legis cerimonias atque operationes alias, necessarias illis esse, qui sub gratia uicturi erant: sed fidem, quae affectu amoris constanti et firmo erga Deum sese in honestissimis probatae uitae studiis exerceret, sic scripsit. Et cum fidem, cuius uirtute ac medio iustificari hominem non ambigebat, nominat: intelligendum semper est de genere illo toto fidei, cui annexus sit amor, atque in operando delectatio. Ita de istiusmodi operationibus a purissima quadam animi uoluptate proficiscentibus (et de quibus sic senex sanctus, Ex operibus iustificatur homo, et non ex fide tan-

[tantum]

{1555 p. 55}

-tum: fide scilicet illa, quam superius scripsit esse etiam in spiritibus immundis) loquuntur Dei interpretes, cum scribunt hominem per opera quoque iustificari, nedum per fidem. Quam sane rem antea Iacobus attigerat, cum definiuit fidem tunc Abraae cooperatam esse, ex illiusque operationibus fidem perfectionem habuisse suam: et est perinde atque si dixisset, nihil omnino defuit iustitiae Abraae, quin perfecta fuerit: unde absolutissimam, et eam quidem praesentem sortitus est iustitiam: non utique umbratilem, non imaginariam, non somniorum plenam: sed ueram, solidam, beatam, ut pote ab agni sanguine profectam ac morte: quae mors mirabilis, uel a primis orbis terrarum exordiis, habuit effectus ac uires in sanctis, Expuncta autem istius generis de Christo opinione ab animis nostris, nulla unquam fuit, neque esse poterit in posterum animarum iustificatio, nisi sordida, imaginaria, nutansque, ac periculosa. Quod si patres illi ueteres peracto religiosissimae suae uitae cursu haud statim beatitudinem in coelis adierunt, sed felices quasdam secretasque a nobis regiones ac sedes incolere, usque dum ueniret is, qui uenturus erat, quique suae iam collatae antiquis iustitiae praeberet fructum, non iccirco tamen iusti minus fuere, deoque reconciliati et grati: nam agno illi potentissimo, qui portas aereas perfregit, portarum prima aeternarum coelestiumque seruabatur apertio, tanquam qui primitiae futurus esset dormientium, atque unus quidem, qui humanam secum naturam ducens, eam in coelis ad dexteram patris felicissimo suo ingressu esset locaturus. Haec fere sunt, quae in distinctione uel fidei, uel operum, uel

iustitiae priscorum cogitanda mihi occurrerunt: et ne actutum in limine ab indoctis erraretur, quem diligentissime potuit, tractanda. Alioqui sicut ancipiti, quae tuto ac certo eum audienda tum legenda sunt animo, et audimus in coelis ad dexteram patris felicissimo suo ingressu esset locaturus.

{1555 p. 56}

et legimus: sic uita nostra, mors quoque neququam erit dissimilis a lectione: neque ullum unquam erit tempus, quin lapum (ut est uetus adagium) auribus teneamus. At tu uide quomodo sacer senex non contentus unum in medium adduxisse tantae autoritatis exemplum: aliud item non minoris celebritatis foeminae e gente impura oriundae protulit. De eadem fide ipsa, quae fundamentum est salutis, Paulus Hebraeis scribens, idem exemplum Raab, quae exploratores exercitus Dei a Iericontinis texit militibus et abscondit, caeteris sanctorum patrum attexuit exemplis. Quo testimonio quis non uidet quam immensus fidei feruor in muliercula, nondum plane de Dei religione a quoquam admonita, extiterit? Dominus, inquit, Deus uester ipse est Deus in coelo sursum, et in terra deorsum. Quid hac confessione unquam auditum fuit uerius? quid sublimius? Et tamen uix uiuae illud fidei testimonium fuisse crederem, nisi opera illius respondentia fidei uiderem. Quanti porro momenti illius opera fuerint, ut nullum aliud appareat indicium, certe Iacobi testimonium post Paulum mihi copiosissime satisfacit. Nonne, inquit, ex operibus iustificata est? Paulus quidem perfectam, et cui naturaliter coniuncta sunt opera Dei, in Raab fidem fuisse memorat: Iacobus uero illius benefacta, quae necessario unita sunt fidei, adeo extollit, ut per ea iustificationem a Deo, quem antea confessa fuerat, accepisse dicat:

/2.25/ Suscepit, inquit, nuncios, et alia uia eiecit.

Data igitur occasione factis prae se tulit quid (en fons iustificationis) credidisset: nam contempto uitae propriae periculo uitae alienae consuluit, certo sciens a Deo nuntios illos missos fuisse: quapropter eorum salutem propriis ciuibus, et focis, et aris praeferendam. At tu demum tam longi sermonis de fide sententiam, et unde-

[undequaque]

{1555 p. 57}

-quaque absolutissimam perpende finitionem.

/2.26/ Sicut enim corpus sine spiritu mortuum est, ita et fides sine operibus mortua est.

Quemadmodum (ait) corpus anima destitutum exangue, et inutile, ita fides cui desit charitas, quae naturaliter actiuosa est, interit, solumque nomen fidei statu illo suo uanido atque inertis contenta retinet.

CAPUT III.

/3.1/ Nolite multi magistri fieri, fratres mei, scientes quod maius iudicium accipiemus.

Arguit ambitionem, aususque impudentes quorundam sese doctorum nomine uenditantium. A tam ampla quidem copia illorum, qui se ad id muneris ingerebant, ampla arguebatur eorum cum ambitio tum cupiditas uarias spargendi opiniones atque haereses. Nam qui a spiritu Dei mouentur agunturque, istud docendi alios onus sanequam periculosum aut oblatum refutant, aut summa cum trepidatione suscipiunt. Non illos certe fugit, unum tantum esse cui id nomen uere apteque conueniat magisterii. Unus, inquit, est magister uester: qui rem utique unam atque alteram sua in doctrina primas habere uoluit: ad quas sane reliquae omnes, tanquam suum ad finem, reduci deberent. Diliges, ait, eum toto animo, ac proximum sicut teipsum. Ex his quidem duobus praeceptis lex omnis, siue humana siue diuina ea sit, originem ducit. Da mihi hanc legem seruari in terris, nulla opus erit amplius doctrina alia, nullo alio doctore, mandato alio nullo. Nolite, ait, multi magistri esse, nolite tam procaciter ad istud uel ipsis angelicis spiritibus uenerandum munus, tanquam sues ad prote-

[proterendos]

{1555 p. 58}

-rendos Dei uerbi uniones, et eos quidem preciosissimos, irruere. Qui sic effreni trahuntur cupiditate, permagnum certe iudicium, peracerbamque sibi comparant, ob male actum officium damnationem.

/3.2/ In multis enim offendimus omnes.

Haud pauci quidem sunt, qui lubricitate linguae labuntur, atque alios offendunt: sed facilius doctores, qui norma esse debent modestiae, ac legis seruandae.

/3.2/ Si quis uerbo non offendit, hic perfectus est uir potens freno circumducere etiam totum corpus suum.

Is ter beatus ac felix, qui tam lubricum membrum et uolubile, ut est lingua, ita intra claustra labiorum continet, ut nunquam labatur. Iam qui talis est, sibi ipse non multo negotio imperare poterit, suiue corporis dominus erit et rex. Est quidem non mediocris uirtutis ac laudis, uel uentrem, uel gulam, uel ipsam oculorum lasciuam, aut manus quoque continere posse, itaque moderari, ut rationi pareant: sed omnem superat laudem, qui linguae frenum ita constanter adhibet, ut neminem offendat. Talis, inquit, perfectus est uir,

quippe qui molem totam sui corporis regere, carnisque petulantiam refringere et edomare ualidus sit ac potens.

/3.5/ Ecce equis frena in ora mittimus ad consentiendum nobis, et omne corpus eorum circumferimus. Ecce naues cum tam magnae sint, et a uentis ualidis ferantur, circumaguntur a minimo gubernaculo, quocunque impetus dirigentis uoluerit. Ita et lingua tantillum membrum est, et magna iactat.

{1555 p. 59}

Pulchra admodum [sic, admodum] similitudo, qua uis tam paruae rei immensa exprimitur, ut est lingua. Quantulae, obsecro, portionis est frenum? et tamen equi ferociam pene insuperabilem ita deiicit et mansuefacit, ut eo feratur quo frenum ipsum direxerit: alioqui neque flagello, neque repagulis et carceribus, neque ipsi tandem domitori obtemperaturus. Adhaec quis satis unquam mirari posset quanta arte, quantoue ingenio aut robore temo, minimum scilicet gubernaculum, tam uastam molem nauium regat, uel eo maxime tempore, cum uelis turgidis per freta ui ingenti uentorum agitata fractaque immenso spectantium stupore ac metu raptantur, atque ad arbitrium turbinis impelluntur ac procellae? Quod frenum igitur est equo ac naui temo, id homini est lingua. Tantillum, ait, membrum est, et tamen ut est turgidum? ut est iactabundum? Quid non interdum exitii commiscet? quid non bellorum? quid non discordiarum excitat tam parua res? Magna, inquit, iactitat, blatteratque magnifica, et in quemuis ferocit monstrum istuc uolubile, pertinax, procax, exitiosum. Proinde cui tam insolenti belluae atque effraeni fraenum ponere modestiae ac temperantiae integrum est, is sui prorsus fit dominus, sibique imperat, et aequae caeterarum sui corporis partium compos fit ac uictor, atque solet clauus nauibus, aut equis fraenum et dominari et legem cursus statuere. Quid?

/3.5/ Ecce paruus ignis quam magnam syluam incendit.

Syluam pro omni materia combustibili posuit.

Dictu mirabile a quam paruo exordio tam uastum interdum excitetur incendium, ut nullo placatum remedio adeo nonnunquam late diuagetur atque in immensum crescat, ut ui nequeat ulla opprimi, et extingui.

Ita est linguae ardor et petulantia. Quid multa?

{1555 p. 60}

/3.6/ Lingua ignis est.

Quare color illi est igneus, ex quo celerrimam sortita est a natura uolubilitatem, formamque propemodum pyramidalem. Ne id quidem solum, sed est etiam

/3.6/ Uniuersitas iniquitatis.

Aceruus est (ait) et cumulus malorum omnium lingua. Hic mundum legunt Graeci, more hominum consueto, qui rem penitus incredibilem, et quae communem excedat opinionem uolentes exprimere, mundi uocabulo utuntur: ut fere illud de infinitis Christi miraculis, inauditisque mysteriis a Ioanne suo in Euangelio fuit dictum, ubi asseruit mundum totum neutiquam capere potuisse quae de rebus gestis a Christo in terris potuissent uel dici, uel scribi.

Caeterum pro ornamento mundum intelligunt atque exponunt Graeca scholia, ad hunc fere modum, quod lingua ui quadam dicendi uehementi ornatam reddat iniquitatem, adeo ad defendenda crimina sagax est atque elegans: qui est intolerandus quorundam mos, qui propter acuitatem in defendendis perornandisque flagitiis impauide peccauit, apud praesertim ignauos (forsan et data opera conuiuentes ad scelera) pastores et magistratus. Sic est natura linguae,

/3.6/ Quae constituitur in membris nostris, et maculat totum corpus, et inflamat totam natiuitatis nostrae inflammata a geenna.

Summa praedictorum. Videtisne quantulum ferri infreno sit? quam parua item ligni portio in temone nauium? quantulus deinceps ignis quantam uim habeat? sic
ae tantillum membrum non est paruipendendum. Illis enim siue a natura, siue ab arte ingenioque humano, quemadmodum rebus cunctis, sua inest uir-
[uirtus]

{1555 p. 61}

-tus: huic et sua inest, tenacissima nimirum, pennisque quibusdam praepetibus, ut sic dicam, celerrima, ac uentis ipsis inconstantior et uelox magis: quamquam naturam non accuso, sed naturae uulnus: quod ita iam incruduit, lateque saniem diffudit, ut plane totum corpus infecerit, lueque letali contaminauerit. Caeterum uitam hominum rotam uocat iccirco, quod in se reflexa et reuoluta more turbinis concitatissimi feratur. Et certe uita haec praesens rotae instar est ac gyri, qui ab ortu ad occasum celerius quam comprehendi potest, perpetuis ueluti quibusdam impulsionibus ac raptibus et flectitur, et reflectitur. Ex qua quidem indicibili uolubilitate, cursuque uiolento, ac flexu concito, quaedam passim erumpunt scintillae igneae, quarum aestu atque ardore ipsa prius uita, exin reliqua, quibus natura perornatur, quorumque foecundissima parens est atque altrix, et consumuntur et finem habent. Neque proinde mirum, siquidem neque ab ea ipsa, quae optima est natura, neque a sapientissimo naturae autore Deo id uirus hausit: sed a rapidissimo infandoque geennae incendio correpta et inflammata, quae circum se sunt tum corripit, tum inflamat, tum in cineres

quodam modo occultissimo collabi facit. De geennae loco et horrendo et tetro sic scribit Cyprianus: Est locus, inquit, magno saeuens plangentium murmure et gemitu, eructuantibusque flammis perhorridus. A tam igitur amoena regione, et campo, morbum mutuata est suum lingua mortalium: caetera ad celebrandos diuinos honores, communicandosque cum caeteris animorum conceptus a Deo opt. max. fa-

[fabrefacta]

{1555 p. 62}

-brefacta, conclusaque, ne aliquando efflueret, ad ineptiasque dilaberetur, uallo dentium ac labiorum muro. Verum haec omnia nequicquam.

/3.7-8/ Omnis enim natura bestiarum, et uolucrum, et serpentium, et cetorum domantur, et domita sunt a natura humana: linguam autem nullus hominum domare potest, inquietum malum, plenum ueneno mortifero.

Suis coloribus depingit intemperantiam linguae autor sanctus: quae lingua adeo interdum effera fit, ut omnem uincat ferarum immanitatem. Ex huius quidem ferocia atque impudentia quid iam non uidimus rerum earum, etiam quibus sustentatur religio, nedum concordia ciuilis, atque ipsa regna, et imperia, dissolutionis? ruinae? calamitatis? Nullum proinde tam sanctum opus, nullum tam firmum aedificium, nulla unquam fuit tam uel sexcentis sancita foederibus et iuramentis cum pax tum concordia, quin unico linguae, ariete uerberata uel corrueret, uel incerto, miserrimoque, ac nutabundo steterit fulcimento, compageque rimis undique fatiscente? Legimus autem leones, ursos, uros, pantheras, tygresque ipsas immanes ab humano mansuefactas ingenio. Cicurantur etiam crocodili, delphini, forsan et phocae, atque ipsi demum ceti ingentes ad beneuolentiam nonnunquam hominum arte alliciuntur humana. Nec serpentes quidem quamuis letales detractant imperium hominis. Sola lingua nobilissimum hominis membrum fraeno pertinacissime reluctatur: neque ulla adhuc reperta est ars, nullum artificium, nulla (ut sic dicam) magia, quae linguae ferociam, intemperantemque illius ardorem linire potuerit: adeo inquietum malum est, uarium, mortiferum, infidum,

{1555 p. 63}

atque in omnes se uertens species ac formas. Hisce quidem uerbis Iacobus non potentiam illam diuinam in sanctis hominibus, qui iam coelestes in terris ob sedatas appetentias carnis effecti sunt, adimit: sed usum malum linguae fere omnium ob oculos ponere studuit, ut plane fecit, Quid?

/3.9/ In ipsa benedicimus Deum et patrem, et in ipsa maledicimus homines, qui ad imaginem et similitudinem facti sunt Dei.

Astuta profecto fatuitas, atque impostura nimium patens. Quo (obsecro) illum appellabimus nomine, nisi fatui, et uecordis, qui cum maledicus sit, ac saeuus in homines ad Dei similitudinem creatos, audet tamen Deum ipsum patrem, et eum quidem benefactorem appellare? sacra illi facere? postulareque ab eo quae ipse negat aliis? Eadem ipsa, inquit, lingua Deum laudibus extollitis, et hominem uituperatis laceratisque conuiciis, quasi Deum non tangant sui figmenti, pro cuius recuperatione mortem ipse oppetiit crudelissimam, iniuriae. Cum Deum dicit apostolus, rem dicit potentissimam, et maiestatis plenam: cum uero patrem, rem nostri amantissimam. Ex iis praeterea uerbis diuinae imaginis similitudinisque cognitio haberi potest, quod homo cum arbitrii potentia praeditus sit, Dei prae se ferat imaginem similitudinem uero amore, atque ad omnes beneuolentia et charitate: quanquam Hebraeis idem omnino hae duae sunt uoces, atque idem significant, unde posterior prioris est interpretatio. Crudelis igitur, implacabilis, maledicus, cum deformatam in se habeat Dei imaginem, neque Deum, neque homines laudare potest nisi ficte. Et tamen haud rari sunt, qui hoc se nomine ostentant, ac sua obtegent flagitia laudantium scilicet Deum, feris ipsis immaniores in proximum. Ergo,

{1555 p. 64}

/3.10/ Ex eodem ore procedit benedictio et maledictio.

Nihil aliud id est, quam niti in naturam. Quare indicium istud est ingens animi leuissimi, addo etiam maligni et assentatorii. Quid (oro) magis in se dissonum inueniri potest, quam laus et uituperium? celebritas atque infamia? Ex eodem, inquit, ore, eademque ex lingua, dimanat laus et obtrectatio. Quid absurdius? quid magis secum pugnans? quid minus homine Christiano dignum? cui proprium esse debet rectum cum probitate iudicium? cuique insita esse debet a uerbo uitae cum ueritas, tum religio? Age afferam hac de re a natura ipsa exemplum.

/3.11/ Nunquid fons de eodem foramine emittit dulcem et amaram aquam?

Id certe fieri nunquam poterit, ut dulcis pariter et amarus liquor ex eadem decurrat fistula, tubuloque ex eodem et scaturigine. Tu ad similitudinem propositam linguae naturam applica, quam necesse est, ut uides, aut totam puram esse, aut impuram et inquinatam: alioqui quod amarum natura est nunquam in dulcedinem uerti poterit: sed contra, quod dulce erit, in amaritudinem.

/3.12/ Nunquid potest fratres mei ficus oleas facere: aut uitis ficus? sic nullus fons salsam, et dulcem potest facere aquam?

Utrunque praeter naturam fieret, etiam si alterius surculus, aut malleolus alterius arbori, aut pampino insereretur. Quod autem ficus cum olea coniungat, duas per se naturas disiunctissimas ostendit. Ficus enim gustu est suauiissima, olea aspera et amara. Quod uero uitem cum ficu componat, eiusdem qualitatis naturam,

{1555 p. 65}

specie tamen dissimilem, atque ut uocant incompatibilem, quatenus ad insitionem attinet, in medium adducit: cum utraque dulcis sit: uitis tamen ficus non est, neque ficus uitis. Ita lingua formata nimirum a sapientissimum rerum machinatore Deo iccirco ut humanarum mentium interpret esset, ac perpetua diuini honoris concionatrix, tuba item disseminandae ueritatis et concordiae inter homines uocalissima: si quid ab istiusmodi aberrat scopo, atque pro honore cum Deo tum proximo debito conuicia referat et maledicta, non secus agit atque si quis naturae conuenire assereret riuum eundem salsas simul aquas et potabiles, aut oleae baccas ficetum proferre posse. Aequae erit dicendum, eundem ipsum quidem hominem eodem ex corde probitatem improbitatemque per eandem linguam tanquam per fistulam proferre posse. Quod si quidem conatur perficere, id uult natura, ut quod dulce est uertatur potius in amarum, quam secus. Ergo qui maledicus est, aut usu malo inueterato assentator et mordax, eum necesse est malum semper esse, et maledicum, etiam cum aliquem laudare, aut Deo gratias agere uideatur. Sic de istius generis hominibus Christus: Progenies, inquit, uiperarum, quomodo potestis bona loqui cum sitis mali? Haec sane omnia in eruditissimo gymnasio Christi perdiscuntur: quod cum totum purum sit, et coeleste, coelestibus delectatur ingeniis ac puris: Caeterum is candor, statusque coelestis et diuinus in fidei ui potissimum, cui sedulum inest natura studium exercendae uirtutis, consistit, cuique tanquam grauissimae dominae assurgit charitas, arridet spiritus, atque operationes ancillantur illae, quas Deus praeparauit ut in illis ambularetur. Qua de re concludi potest, quod qui linguae instrumento ad struendos dolos, concinnandasque iniurias, aut excitandas discordias ac rixas utuntur, hi in-

{1555 p. 66}

-dubie athei censi debent: hoc est, absque foedere, (ut illos graphice depingit Paulus) sine fide sine dilectione, propterea malos eos semper esse, indignosque proborum amicitia et contubernio. Atqui ut ne altius rem huiusmodi occultissimam, atque a sensu omnino rudium semotam ac peregrinam, peruestigemus, uitae qualitas quantae unusquisque sit fidei ac probitatis dat signum. Proinde

/3.13/ Quis sapiens et disciplinatus inter uos? ostendat ex bona conuersatione operationem suam in mansuetudine sapientiae.

Id sane dictum ad omnes qui sapientes uideri uolunt pertinet. Illud etiam, Nolite multi magistri fieri, scientes quia maius iudicium sumitis. Siquidem uniuersalem ferme omnium se subire censuram putent qui docendi prouinciam ambiunt. Hos quidem necesse est, quo multiplices hominum de se queant sustinere opiniones, permulta praeditos esse tum eruditione, tum probitate. Estne, inquit, inter uos qui sapientiae scientiaque amans sit? Estne qui uerae ac solidae disciplinae (ea est scientiae professio) studere cupiat? Is quidem neque ad pompam, neque ad scientiae ostentationem se ostendat eruditum: sed puris in primis moribus, et cui naturaliter uirtus illa eximia praeclaraque humilitatis annexa est, mansuetudine ac modestia cuius sit eruditionis declaret. Sapientia ad motus appetentiasque animi sedandas subigendasque rationi, scientia uero ad res probe atque cum iudicio instituendas pertinet. Illud igitur primum a sapiente queritur, ut non solum mentem habeat ab omni cupiditate liberam, semotamque a rebus illis atque impedimentis, quibus iter ad diuinas obstrui potest contemplationes: uerum etiam cum lenitate atque modestia eadem illa, a quibus ipse non abhorreat, eum docere

{1555 p. 67}

conuenit. Alioqui uanissima illa censebitur eruditio, quae contentionibus innixa fastum auramque popularem incaute nimium uenetur. Cum enim diuina tractantur, maximo certe ornamento uirtutum omnium, tum potissime sui cognitione, quae humilis esse debet, necesse est ipsos ornatos esse interpretes: tantum abest ut ex illorum numero esse uelint, qui suis malint in congressibus cum doctis uictores dici, etiam sine eruditione, quam ueriora afferenti assentiri et acquiescere. Ex quo sane fonte nostris quotidianis malis experimur lites eas omnes et discordias oriri, quibus comites sunt ut plurimum odium, ambitio, inuidia, arrogantia: quae quidem omnia tam directo pugnant cum purissima Christi doctrina, quam quiduis aliud pugnacissimum.

/3.14/ Quod si zelum amarum habetis, et contentiones sint in cordibus uestris, nolite gloriari, et mendaces esse aduersus ueritatem.

Haec sunt uitia, quibus carere debent ante omnia hi, qui in diuina sapientia erudiuntur: cuius sapientiae is scopus est, ut superatis uitiiis animi, in quibus euincendis longo opus est usu atque exercitio, totum hominem in ipsum transmutet Christum: quo quidem obtento, eadem ipsa omnino requiescit fine suo tandem reperto sapientia: fides quoque ultra progredi non audet. Solus amor sempiterno delitiatur gustu in eum transfusus, quem hic, tum maxime in futura uita suam fore beatitudinem, atque curarum omnium finem, certo nouit. An uero spectent eo primarii nostrae aetatis homines, qui id in primis curare uidentur, ut tenera adolescentium ingenia in omnibus magis aliis erudiantur doctrinis ac disciplinis, quam in ea, quae ad neglectum ducit cum

sui tum mundi, tum uel maxime ad amorem illum Dei purum informat, de quo nunc loquimur, affirmamusque

{1555 p. 68}

cum penitus necessarium illis esse, qui iccirco a mundi foedere descuerunt, ut Deo se prorsus dederent et consecrarent: parum interim aestimatis studiis aliis omnibus, quamuis ad speciem bonis, quae ad diuinum non incenderent amorem, atque supernorum desyderium. An (dico) eo spectent ii, qui rerum potiuntur inter nos? Me ignorare fateor, simulac uideo absurda alia complura ab illis ferri, temporibusque quaecunque accidant inseruiri. Alitur, inquit, iuuentus in artibus, disciplinisque illis, quae usui postea esse poterunt in conciliis futuris, ac synodis iam pluries coeptis: ex quo non mediocris cum gloriae, tum laudis existimationisque accessio proueniet religioni. Audio, proboque, si cogenda concilia, concilia hominum appellanda erunt, non Dei. Sed his omissis, quae nihil ad rem eam tractandam attinent, cui incumbimus, ad senem nostrum redeamus. Zelum amarum uocat inuidiam, affectumque illum subtristem ac tabidum, quo urgente non patimur in re etiam turpi aequalem. Est et zelus suauis, ac (ut sunt semper ea omnia, quae ad animi ingenuitatem attinent) multa conditus dulcedine, et de quo sic Esaias: Zelo zelatus sum pro domino Deo exercituum. Et est uis quaedamque uehemens, qua instar Dei nolumus sancto in amore, ut sic dicam, riuales: hinc Zelotypus Deus appellatur inscripturis, cuius praeclarissima ea est natura, ut neminem uelit suo in amando figmento parem. Si habetis, inquit, animos infectos inuidia et aemulatione: si cor, si affectus intimos contentionum, peruicacisque superandi caeteros conatus et simultatum plenos, idque animaduertitis, cedite potius docendi officio, quam, Euangelio, quod est seminarium pacis, aduersari. Ecquid uana uestra eiusmodi cum uobis, tum caeteris prodesse poterit gloriatio, nomenque superati hostis, qui solida nequaquam fulti estis sapientia? sed magis

{1555 p. 69}

sapientiae, honestarumque disputationum praetextu prauas disseminatis haereses ac sectas? Ita sane hi dicuntur gloriari in mendacio, hoc est, gloriam uenari mentiendo, qui pietatis praetextu nouas introducunt assertiones, qui mos haereticorum est, atque eorum, quibus illud dictum (si uis regnare diuide) haeret tenacius quam Dei lex, quae in primis ueritate nititur ac pace.

/3.15/ Non est ista sapientia de sursum descendens, sed terrena, animalis, diabolica.

Terrena, ait, uestra est sapientia, crassa nimirum, ac terrenis inhians praemiis. Animalis item est, quippe quae spiritu agitetur humano (sic Animam, unde uox haec Animalis ducitur, sumunt saepenumero eruditi in sacris literis: nempe pro affectu carnis uiolento: ita et Paulus animale hominem accipit.) Diabolicam porro uocat huiusce generis sapientiam, ut

pote quae instinctu daemonum, non Dei afflatu inuenta sit. Olim antiquitas opinabatur artes omnes repertas fuisse a daemone, cui scientiam quoque, a qua nomen illud ductum est, attribuebant. Sed uanae prorsus, ut reliquae, istiusmodi fuere ueterum opinationes. Nam Deo, quaecunq; bona in orbe terrarum sunt, nedum in coelis ferre accepta, tanquam origini rerum omnium, quae uere existunt, debuere. Sic itaque, atque suo plane depicta est colore mundi sapientia: dissidiorum nimirum, et contentionum artifex atque altrix.

/3.16/ Et ubi zelus est et contentio, ibi inconstantia, et omne opus prauum.

Absolutissimum, istuc est Axioma. Ubi igitur usus frequens est contentionum, ubi zelus amarus, ubi aemulatio, ubi inuidia: ibi nulla potest esse uel morum uel opinionum firmitas, actioque non potest esse ulla, quae pra-

[praua]

{1555 p. 70}

-ua omnino non sit, atque a recto itinere iustitiae, procul remota. Contra uero

/3.17/ Quae de coelis est sapientia, primum quidem pudica est, deinde pacifica, modesta, suasibilis, bonis consentiens, plena misericordiae, et fructuum bonorum, diiudicans sine simulatione.

Nonnulla hic ex his uocibus supersunt Graecis. Pudica et casta idem prae se ferunt in hoc loco, significantque sapientiam illam, quae de coelis est, puram esse, atque ulla absque commistione extera et adulterina (ut plane est sapientia humana) synceram. Ex quo rarum illud adepta est nomen quod sequitur. Pacifica (inquit) est, abhorrensque ab omni genere litigiorum. Cum sit inter uos, aiebat Paulus, zelus et contentio, nonne homines estis? Ad haec modestam eam appellat, nempe facilem, suauem, non elatam, non morosam, non difficilem, non feram. Hinc Suasibilis, dicitur, id est tractabilis, cedensque si quis in congressibus eruditum meliora attulerit. Quare statim additur in nostro interprete, Bonis consentiens, haud improbis: alioqui stoliditatis accersenda, si indifferenter sineque delectu cuilibet assentiretur. Misericordiae tandem plena est, ac, bonorum fructuum. Vide atque exosculare suauissimum nostrae sapientiae e coelo lapsae finem et exitum. Sanctissimis, inquit, fidei fructibus onusta incedit huius generis sapientia. Harum sane duarum sororum, fidei scilicet atque misericordiae, eae partes sunt praecipuae: pio nimirum commoueri affectu erga lapsos et errantes, de omnibus bene mereri, cessantes stertentesque in agro pietatis stimulare, hortari, monere, rogare, ac demum illos eosdem ipsos afflictos amplecti et consolari. Hae sunt, ut dixi, cum fidei, tum misericordiae partes: quas qui

[possidet]

{1555 p. 71}

-sudet beatus in facto suo erit. Qua de re ut uere, sic elegantissime Dei sponsam circumamictam esse uarietate scripsit Daud. Atque est interea loci quoad illo reuertatur unde discessit cum filio Dei, iudicans sine simulatione, nihilque suis in iudiciis atque finitionibus habens fuci, nihil doli, nihil insidiarum: ex animoque bene uult omnibus, neque in iudicando personas respicit, ut hi agunt, qui a spiritu peragitantur humano, a sapientia uidelicet terrena, animali, diabolica: cuius fructus hi sunt ut plurimum, rixae, discordiae, contentiones, pugnae, simultates, odia, caedes, rapinae, ac caetera istius generis monstra ab imo inferorum barathro excitata.

/3.18/ Fructus autem iustitiae in pace seminatur a facientibus pacem.

Fructus qui colliguntur uberrimi ab Euangelio pacis, iustitiaeque plantario, et quos ab audientium profectu atque incremento, tanquam a sacra arbore decerpi arbitramur, non seruntur nisi a seminatoribus pacis: hincque mox alium suboriri fructum, fructuum sane caeterorum terminum ac perfectionem experimur, et de quo sic Paulus: Qui seminat in spiritu (ea est iustitia) de spiritu et metet uitam aeternam.

CAPUT III.

/4.1/ Unde bella et lites in uobis: Nonne hinc: ex concupiscentiis uestris, quae militant in membris uestris.

Mirum quam graphice senex sanctus adumbrat statum nostrae aetatis, perditae ne dicam, an breui periturae haud sat scio: adeo iam fere a cunctis, ab illis etiam qui in uisceribus ecclesiae ociantur, a uero deerratur itinere. Certe quidem sua in aede pacem concordiamque esse

{1555 p. 72}

decreuit Deus: unde igitur bella? unde lites? unde mutuae illae odiorum plenae uel rixae, uel altercationes? Ex libidinibus, inquit, uestris et concupiscentiis: quae non solum domicilium habent inter uos suum, uerumetiam et dominationem et imperium. Res quidem alia est, non esse quempiam sine peccato, quod proprium est hominis: alia parere tanquam domino ac regi, peccato: quod ad homines quidem attinet, sed perditos, atque in extremam usque miseriam proiectos. A libidine itaque, quod nulla habita ratione tum Dei tum hominum, quicquid libuerit uultis, uestrae ortum habent discordiae. At tu mihi miserabilem illorum sortem, qui sic appetunt quidpiam, intuere.

/4.2/ Concupiscitis, inquit, et non habetis.

Eo quidem spectant mortalium appetentiae, ut cupitis potiantur: quod si nequeunt, ecce tibi agmen actutum bellorum, en sectae, en seditiones, en discordiae, simultates, calumniae tandem, ac saeuae illae nunquam desiturae altercationes, coniunctaeque cum insidiis conspirationes. Agitedum, ex quo (oro) fonte erumpunt tam crebrae caedes? nonne hinc? dum quilibet suas quaerit explere cupiditates, nec potest?

/4.2/ Occiditis et zelatis, et non potestis adipisci.

Occiditis ex Graeco legimus, inuidetis. Quare inuidia ad aegrum illum animi dolorem, quo quis afficitur ex felici fortunatoque successu alterius, refertur: Zelus uero ad immoderatum rei alicuius amorem, quam quis sic immodice amat ac deperit, ut a nemine uelit in rabie illa amoris superari: ex quo fit, ut cum omnes timeat, omnes pro hostibus habeat: proinde uitam agit curarum solitudinumque plenissimam, iccirco miserrimam, dum non assequitur quae alium uel assequutum

{1555 p. 73}

esse conspicit, uel assequuturum timet. Eam ob rem ut continuis agitur intemperiiis, ita in caeteros adeo rabido ac furenti debacchatur animo, ut et coelum, et terram uno, et eo quidem confusissimo permisceat tumultu, ac strepitu. Unde a sancto sene est additum,

/4.2/ Litigatis et belligeratis.

Et est perinde quasi diceret, et manu, et lingua, et animo nunquam quiescitis, quin in aliquem lites excitetis ac pugnas: una extincta emergit alia. Adeo quibusdam ea uidetur inquieta esse natura, ac pugnax, ut aliquem semper habeant qui cum certent: iccirco est dictum, Litigatis et belligeratis: nec sic tamen uestrae sedantur cupiditates. Atqui re si aliqua, quae ad uitae usum attinet (absit luxus) egetis, a Deo certe bonorum omnium autore petenda erit: sed in hoc a uobis, ut in caeteris, turpissime peccatur: quod quae petenda sunt a Deo, a mundo, qui natura fallax est, petitis. Quod si tamen suadet religio ut a Deo ipso petere debeatis, tum aut quae non conueniunt petitis, aut modum quo peti debent ignoratis.

/4.2/ Non habetis propterea quod non postulatis.

At dicet aliquis, non desunt qui inter nos postulent. Respondeo,

/4.3/ Petit is et non accipitis, eo quod male petatis, ut in uoluptatibus uestris insumatis.

Eo, inquit, animi proposito Deum, ut ea quae cupitis administret, tanta sollicitudine rogatis, ut in usus ea turpes absumatis. Ergo ut pravae sunt ac foedae uestrae appetentiae, ita et postulationes quae fiunt Deo, de cuius benignissimo fonte tantum abest ut quicquam, quod non sit uobis profuturum, deriuetur. Consulit enim

{1555 p. 74}

uobis uel inuitis, et quae uobis magis expediunt ignorantibus tam pius dominus.

/4.4/ Adulteri et adulterae, nescitis quod amicitia huius mundi inimicitia est Dei?

Idololatriam, facilemque ad alienos amatores transitum, relicto uiro legitimo, metaphorice carpit. Infelix profecto conuersio eorum, qui amore sapientiae coelestis neglecto, ad amplexanda stercorea, mundi scilicet amicitiam conuertuntur: transfugium sane indignissimum uiro Christiano. Sic sunt illi, qui rupto foedere illo celeberrimo, percusso in exordiis fidei cum Deo, desciscunt a promissis, fiuntque periuri ac fallaces: unde non iniuria adulteri et adulterae a nostro Apostolo nuncupari merentur, quorum quae aures hisce uelli admonitionibus desyderat, AMICITIA huius mundi inimicitia est Dei. Ad haec,

/4.5/ Quicumque uoluerit amicus esse mundi, inimicus Dei constituitur.

Initio quidem haec est cunctis numeris absoluta, atque suis lineamentis musice admodum depicta. De hac intellexit Paulus cum ait, Qui in carne sunt, placere Deo non possunt: sed qui sunt eius, (nempe Dei) carnem suam crucifixerunt cum uitiis et concupiscentiis. At uero ista aegre audiunt nostri uoluptuarii, qui in delitiis tanquam noui Heliogabali immersi, nihil quod honestatem referat approbant. Hinc propterea oriri cernimus quod loca fere omnia profana, forsitan et religiosa, nil iam in hac maxime plumbea aetate amare uideas quod delitiosum non sit ac molle: adeo tam cruentae bestiae late diffusum est imperium, atque uel usque ad globum lunae propagatum. O certe ignorantiam omnium prope mortalium, sed illorum maxime, qui priuato cultu ac

{1555 p. 75}

religione se extra mundum esse uideri uolunt.

/4.5/ An putatis quod inaniter scriptura dicat, Ad inuidiam concupiscit spiritus, qui habitat in uobis?

Auet Iacobus hoc toto uerborum contextu amoris illos diuini erga homines illicio ad resipiscentiam trahere: quos tamen efficacissimis utens argumentis in superioribus, ductis sane a foeditate rerum quas amabant, commouere debuerat. Dixi, inquit, quod quicumque uoluerit amicus mundi esse, inimicitiam mox Dei incurret. Rationem affero, quod illum, qui uos uehementer amat, non redamatis. An censetis absque causa passim in scripturis legi spiritum Dei sanctum, qui per Lauacrum noui ortus iam coepit habitare in uobis, ad inuidiam usque alterius amatoris, uos deperire, ferreque impatienter si quis in uestram se insinuauerit amicitiam? Vos certe tam sublimis spiritus flagrantissimum in modum inuidet alteri: Ego, ait, sum dominus Deus tuus, Deus aemulator. Hoc est, is sum, qui ferre nequeo ut a me diuellaris, et ames alium: te totum solus appeto. Porro uelle quempiam ualde atque unice amari, ab amo re proficiscitur uehementi, impatienterque amantis. Sic Deus est qui

/4.6/ Maiorem dat gratiam,

Atque efficacior ostendit beneuolentiam erga suos, quam mundus natura perfidiosus, aut quam expeti unquam possit. Deus enim ut uera bona promittit, ita et fideliter quae promisit seruat. Mundus uero quemadmodum res falsas pollicetur, sic falsa fide quae pollicitus est aut negat, aut fucum facit cum risu. Quis talem unquam obseruaret amantem. Quis non potius hoc uanissimo amatore contempto, alterum illum eligat se-

[sequaturque]

{1555 p. 76}

-quaturque? qui sicut puriorem a suis cultum quam antea sub Mose postulat, ita copiosorem suis impartit gratiam.

/4.6/ Propter quod dicit, Deus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.

Superbis (ut fere sunt qui mondana tam anxie appetunt, ut diuinos oculos offendere in illis assequendis non uerentur) obiicit se Deus. Humilibus autem (ut semper sunt qui calcato mundo, caelestia et quaerunt et contemplantur) suam dat gratiam: beneuolentiam nimirum, donaque illa ditissima, quae neque oculus uidit, nec auris audiuit, nec in cor hominis ob suam immensitatem ascenderunt unquam. Quare

/4.7/ Subditi estote Deo: resistite autem diabolo, et fugiet a uobis.

Eam uos seruare oportet hac in re consuetudinem ac legem cum Deo, quam seruat mulier pudica in lege connubii erga uirum suum. Praeest ille quidem, haec subest: ille imperat, haec paret. Quod si diabolus, ut est natura acutissimus, inuidus, insidiator, a tam felici conatur uos seiungere connubio,

uestramque inter uos bene uolentiam atque amorem infringere: repellite quamprimum sacrilegum, adulterum, mendacem: et sic minimo uestro labore fugiet a uobis. At qui non fugit Dominus, etiam millies a uobis expulsus: fugit uero daemon uel leuiter fugatus: adeo debilis, meticulosusque factus est a Dei filio carnifex qui prius non nihil poterat. Hic aperte humanum arbitrium astruit apostolus. Gratia quidem, quae est eius uniuersalis beneficentia, bonum offert, et suggerit: arbitrium uero suggestionem non detractat. Quod si uelle nostrum et consensus a Deo est ut uere est: nostrum tamen id totum quoque est per gra-

[gratiam]

{1555 p. 77}

-tiam, immo iam nostra ipsa facta est gratia, simulae autor gratiae homo factus est: qui non solum gratiam ipsam cum homine ueniens communicauit, uerum etiam et bonitatem, et iustitiam, et seipsum tandem aequae nostrae esse uoluit, atque si nobiscum naturaliter orta essent, et non potius gratis nobis concessa. Ergo

/4.8/ Appropinquate Deo, et appropinquabit uobis.

Nulli dubium esse debet, conceptus animi omnes honestos, firmatamque uoluntatem in amore coelestium, ac sanctas demum operationes, adeo esse, ab eiusque proficisci liberalitate et gratia: cui tamen nostri non displicent conatus atque exercitationes ad ea obtinenda, quae ultro ipse elargiri solitus est. Quare cum audio a spiritu Dei dici, Appropinquate Deo: ipsius agnosco munera, cognosco afflatus, cognosco et tum quidem cum maxime inuitor robur mihi suppeditari, uiamque quam terere debeam complanari. Qui audit, inquit, dicat uenio. Sic sane uocatorum promptitudini, atque ad ea ad quae uocantur studio plane infracto et (ut sic dicam) pertinaci adest Deus, in mentemque ita affectam placidissimo delabitur susurro: perficitque in anima ea omnia quae illi propter tarditatem molis huiusce corporeae deesse uidet. Atque ea est, de qua loquitur uir sanctus, appropinquatio Dei ad animam. Vno enim atque eodem gradiuntur incessu ad Deum gratia et arbitrium in corde humano. Quo circa qui alterum ab altero in salutis cursu seiungunt, illud conari mihi uidentur, quod in struendis aedificiis caementarii, qui calcem sine harena aut harenam sine calce, in committendis lateribus aut lapidibus submittunt. Fatendum igitur erit, tunc numen animae lassae, ut eam uocat Esaias, praesto adesse, ac prope fieri, cum ipsa numini propior fit, nec reluctatur uo-

[uocanti]

{1555 p. 78}

-canti, trahentique ad sublimiora. Verum tu animaduerte, qua prius falce repurgandum sit iter, quam pedem, eo iturus quo coelitus uocaris, moueas.

/4.8/ Emundate (inquit) manus o peccatores, et purificate corda o duplices animo.

Vocat duplices animo, qui nullo certo detinentur uitae proposito, ut hi agunt, qui partim quae Dei sunt, partim quae mundi expetunt: nunc fouent carnem in delitiis, nunc spiritum in obsequio religionis: modo hoc, modo illud sequuntur uitae institutum: et tandem neque hoc neque illud integre assequuntur. Caeterum Manus in hoc loco, ut in multis scripturae locis, pro actionibus ponit Iacobus. Corrigite, inquit, uestras illas ueteres prioris uitae actiones, o uos qui hactenus in uitiorum, errorumque uolutabro uersati estis. Resipiscite: uidete ne quid resideat in uobis uetustae uitae, nequid antiquae uanitatis, atque adeo inueteratae iam inconstantiae ne uestigium quidem appareat in uobis, o qui duplici inconstantique semper incessistis animo. Vultisne felices esse? Id (scio) omnes expeditis. En uiam uobis ostendo compendiarium:

/4.9/ Miseri estote, et lugete, et plorate. Risus uester in luctum conuertatur, et gaudium in moerorem.

Miseri estote, Graecis est, affligimini. Breuibus hic crucem Christi describi uideo, derisam certe a plerisque mortalium, cum tamen necessaria sit cum omnibus, tum uel potissimum illis, qui uitae incommoda, quo liberius ad coelestia contemplanda euehi possint, tanti faciunt, quanti complures alii et commoda, et delicias. Afflictiones (inquit) carnis, fletusque salutaris ac moeror, uobis magis sint usui, quam risus, perniciosaque

{1555 p. 79}

gaudia, et luxus diuturni. Ea quidem uel praecipua est filiorum Dei felicitas in terris, nihil commune cum mundo possidere. Quod si quis appetit gloriam, si quis celsitudinem, si quis celebritatem, fiat ultro humilis in conspectu Dei: cuius natura est, demissos, tenues, uilesque in oculis propriis erigere, uereque sublimes facere ac beatos. Et hoc est quod uult dicere senex noster cum ait,

/4.10/ Humiliamini in conspectu Domini, et exaltabit uos.

Deponite, deponite fastum istum uestrum intolerabilem o mortales, si quidem cupitis honorari. Deus ipse est, qui deprimit potentes et extollit humiles. A uestra etenim, arrogantiamne dicam an temeritatem, haud sat scio, liuor ipse mortiferus (si nescitis) oritur, a liuore autem detractio.

/4.11/ Et qui detrahit fratri, aut qui iudicat fratrem suum, detrahit legi, et iudicat legem.

Iudicium in hoc loco pro condemnatione posuit. Quid autem sit, aut quantum momenti habeat detractio, notior res est, quam ut nunc a me exponatur. Quod si meum etiam iudicium, quid de hoc sentiam uitio, non graueris audire, dicam duobus uerbis. Detractor daemon est: quare non mireris a Salomone dictum, fugiendum esse tanquam a facie colubri a detractore. Et ut nihil aliud illius impudentiam graueque periculum manifestet, satis ualde ex uerbis huius apostoli comprehendi potest. Qui detrahit (inquit) fratri, detrahit legi: quasi non recte praeceperit abstinendum esse a detractio: atque hac sane audacia condemnat legem tanquam superuacanea mandantem. Ita nostra est proteruitas atque superbia, qui neque Deum interdum uerentes neque homines, et sacra et profana effrontes uituperamus.

{1555 p. 80}

/4.11-12/ Si autem iudicas legem, non es factor legis, sed iudex: unus est enim legislator et iudex, qui potest perdere et liberare. Tu quis es, qui iudicas alterum?

Proximorum quidem errata a conseruis ferri debent, non iudicari: haec praecipua est regula spiritus. In magistratibus uero, qui uices Dei gerunt in terris, alia est ratio. Si quis igitur tam procax est, atque impudens, ut legem, a Deo sancitam negligat: is indubie haud factor legis quidem, sed arbiter censi debet, quae maxima diuinae est prouidentiae iniuria et contumelia: quando hominis est proprium parere, Dei autem, qui solus arbiter est uniuersi, in cuiusque manu uita omnium sita est ac mors, imperare. Iussit Deus amandum esse proximum ac ferendum, non illi obloquendum: proinde obloquutores mulctare solet, ac grauer punire: et tamen cum legem tum legislatorem deridentes nihil antiquius nonnulli habent, quam ut fratrem, pro quo uiuificando mortuus est autor uitae, deprimant, linguaeque uirulentia et atterant et occidant. Nam inter sicarios atque homicidas qui non annumerem obloquutorem? Qui non eodem in eculeo ac furca suspendantur cum furibus et parricidis detractores? Qui non a uulgo et pueris (postquam ad tam ferale conuiuent exitium Principes) saxis lutoque, ac publica omnium acclamatione ab urbibus, a uicis, ab aris, a focis expellantur, proculque ab omni conuersione humana exterminentur hi, qui praesentaneo ueneno linguae pacem a mundo auferunt, leges abrogant, et religionem Christi totam (quod in se est) a mortalium cordibus extirpant?

/4.13-15/ Agite nunc qui dicitis, hodie aut crastino ibo in illam ciuitatem, et faciemus qui-

[quidem]

{1555 p. 81}

-dem ibi annum et mercabimur, et lucrum faciemus (qui ignoratis quid erit in crastino. Quae est enim uita uestra: Vapor est, ad

modicum apparens, et deinceps exterminabitur) pro eo ut dicatis, Si dominus uoluerit faciemus hoc, aut illud.

Non tollit hic apostolus prudentem ratiocinationem inter homines cum quid agere instituunt: sed uanum illorum consilium, parumque rationi consentaneum aufert studium, ac sollicitudinem adeo anxiam hisce potissimum in rebus, quae ad mundum spectant, ut propemodum uideantur Dei immemores esse: iccirco com modum longa interposuit periodo, pro quo dicere debueratis, Si dominus uoluerit faciemus hoc aut illud. Tollit igitur (ut dixi) anxietatem illam nimiam, atque a d res mundi comparandas sollicitudinem, quae in auaris insaturabilis esse solet. Caeterum uolens illos penitus ab omni genere uanitatis abduci, utitur argumento ab incertitudine uitae ac breuitate: Vapor, inquit, breuis est uita uestra, quae antea pene quam apparere incipit euanescit. Desinit fere esse priusquam sit uita haec praesens. Homo (aiebat Sophocles) spiritus est, et umbra tantum. Pindarus item umbrae somnium appellabat uitam hominis: umbram dicere non est ausus: adeo nihil propemodum uisa illi est humana esse conditio. Velut somnium auolans non inuenitur, clamabat antiquus ille theologus Iob. Attamen rem tam breuem, tam incertam, tam fugacem sic efflictim deamant plerique, ac si aliam diuturniorem felicioremque, diuinitus quidem promissam, et iam in manibus positam, non praestolarentur. Unde (oro) tanta fatuitas? unde tanta stupiditas animorum atque incogitantia? Omnes, ait Dauid,

{1555 p. 82}

sicut umbra declinauerunt, et ego sicut foenum arui. Quid his uerbis potest esse concitatus? sicut umbra declinauerunt, et ego sicut foenum arui. Quid his uerbis potest esse concitatus? quid uerius?

/4.16/ Nunc autem exultatis in superbiis uestris.

Cum haec uita, ait, breuissima nihil habeat cui tuto possitis fidere, cum tot casibus pene infinitis sit exposita, cum infortuniis pateat sempiternis: tamen perinde atque immortales essetis in mundo, cristas erigitis superbissimas, ac in utranque dormitis aurem securi futurorum.

/4.16/ Omnis exultatio talis maligna est.

Stulta, inquit, talis uestra est persuasio et maligna, uitae longioris: stulta et illa, qua freti etiam in his, quae aequae atque solent umbrae praetereunt, superbitis.

/4.17/ Scienti quidem bonum facere, et non facienti, peccatum est illi.

Hic aperte demonstrat se illis, quibus iam iter salutis innotuerat, scripsisse: quos etiam admonitos esse uoluit quanti foret periculi, scientiam tenere legis, nec factis legi respondere. Si persuasio (inquit) illa, de qua tam multa in superioribus, illis omnibus, qui spem non habent, quibusque nihil hominis a rogo super esse uidetur concedi posset: uobis non ita, qui diuinae religioni consecrati qua pergendum sit non ignoratis. Seruus certe ille (ut ait magister) qui cognouit uoluntatem domini sui, et non se praeparauit, et non fecit uoluntatem eius, uapulabit multis: qui autem non cognouit et fecit digna plagis, uapulabit paucis.

CAPUT V.

/5.1/ Agite nunc diuites, Plorate et ululate, in miseriis uestris quae aduenient uobis.

Mirum quam seure inuehitur Iacobus in diuites illos

{1555 p. 83}

qui res mundi caducas, quibus uberrime abundant, tanti aestimant, quod cura egenorum contempta, se solum, immo secum et scorta, et canes, et parasitos infarciant: aut domi rodendas potius a tineis blattisque inertibus, quam a Christi pauperibus, recondant. De his sen sit propheta cum scripsit, illos adipem suum conclusisse. Hi certe quo fine dantur homini a Deo diuitiae uidentur ignorare. Tales itaque cum monitis tum minis urget, ut abiecto sensu illo sordido et auaro ad diuitias non sint immemores futuri examinis. Ecce, inquit, iudex ante ianuam cubat. Audite igitur, o qui fortunam occipitio tenere arbitramini, quid sacer moneat Pater. Plorate ululantes propter calamitates quae proxime uos manent. Ululate, flete: Vae uae diei, quia prope est dies domini, et ueniet gladius. Pro extremo id prophetae uaticinium intelligi potest iudicio, quod de exitio Hierosolymitano scriptum uolunt interpretes. Ulula (inquit) abies, quia cecidit cedrus: sublatis enim de medio potentioribus, ac magis fortunatis, timeant fleantque caeteri diuites eundem expectantes exitum cum illi. De istiusmodi scripsisse hominum genere censeo Hieremiam in suis praedictionibus, ubi ait, Accingite uos ciliciis, plangite, et ululate, quia non est auersa ira furoris domini a uobis. Ergo quibusne fulcimentis uestra haec sustentatis effugia o diuites? En,

/5.2/ Diuitiae uestrae putrefactae sunt, et uestimenta uestra a tineis comesta sunt.

Fingite iam uitam hanc effluxisse: quid? Nonne opes uestrae tanto sudore comparatae abeuntibus uobis in putredinem conuertentur? Mauultisne igitur ipsas uel computrescere, uel a uermibus consumi, quam egenis quod suum est impartiri? heu socordiam.

/5.3/ Aurum et argentum uestrum aeruginem
{1555 p. 84}
contraxit, et aerugo ipsa in testimonium uobis erit, et manducabit carnes uestras sicut ignis.
Nisi mihi persuaderem beatum patrem haec scribere diuitibus, auaris, et crudelibus, iurarem sane nihil aliud esse diuitias accumulare, quam perpetuos condere cruciatus in die irae furoris domini: ex his maxime quae sequuntur.
/5.3/ Thesaurizatis uobis iram in nouissimis diebus.
Aurum (ait) uestrum, argentumque defossum humi contraxit aeruginem. At ea ipsa aerugo in testimonium uobis erit: hoc est, ipsa putrefacti apud uos argenti atque auri memoria uestras excruciat animas, carnesque uestras: carnes, inquam, illas tam molliter educatas ignis instar exedet. Exaggeratio haec est ad excitandum poenarum futurarum metum. uide autem aequissimam, Dei compensationem: nam qui in praesenti uita opes, nulla habita ratione aequitatis, sibi comparant: hi etiam in futura Dei iram pariter cum diuitiis sibi reponunt: quae quidem compensatio neuiquam uidetur modo, uidebitur autem in extremis diebus, quando mors depascet eos. Tales profecto sunt thesauri diuitum illorum, qui usuris, incommodisque caeterorum aucti, furcam tandem sibi, posteris item suis perniciem asciscunt, ut nonnullos etiam nos iam senes uidimus. Thesaurizate (inquit Christus) thesauros in coelis, quos neque aerugo, neque tineae demoliuntur. Hi sane sunt thesauri filiorum Dei, quos diuites in fide supra appellauit uir sanctus. De caeteris uero illis, quorum uestimenta, aut gemmae, ne semel quidem in decennio solem uiderunt, sic scribit noster apostolus.
/5.4/ Ecce merces operariorum qui messue-
[messuerunt]
{1555 p. 85}
-runt regiones uestras, quae fraudata est a uobis, clamat, et clamor eorum in aures domini sabaoth introiuit.
Est hoc peccatum de numero illorum, quae uociferantur ad dominum, et de quo sic cautum est in lege Mosis: Eadem die (inquit) reddes ei pretium laboris sui ante solis occasum: ex eo sustentat animam suam: Laborem messium ponit pro omni genere operarum quae fiunt in agris, domi etiam apud ditiores, ut pote qui grauior sit caeteris. Quod si erga istiusmodi sudantes, atque in feruido illo aestu soleque puluerulento laborantes crudeles sunt diuites, qui erga alios erunt humaniores? Fraudastis, inquit, illos sua mercede, qua cum suam, tum filiorum sustentant uitam. Cor

certe habent aeneum auari, si ad ista non commouentur. Quid crudelius unquam uel ab ipsis Cyclopibus expectari potuit? Clamant interdum pauperes, suaque fraudati mercede per triuia suam lamentantur sortem: siquidem oclusa est illis uia ad principes propter immanitatem sitim quin saturabilem aulicorum. Iudices uero ac magistratus, habita in primis ratione opulentiorum, aures habent plumbeas ad miserorum gemitus ac fletus. Verum enimuero ea ipsa impietas, ipsa inclementia, ipsa feritas horrendas ad Deum emittit uoces: qui, ut est perpetuus miserae turbae patronus, sic suum illis iam propheta pollicetur fauorem Propter miseriam inopum, et gemitum pauperum nunc exurgam. Caeterum dominum sabaoth perinde est Latinis, atque dominum exercituum, hoc est, potentissimum. Ne putetis, inquit, pauperem destitutum esse penitus, habet enim potentissimum protectorem Deum, qui pauperum iniurias ad se pertinere uoluit. Vos tamen hisce auditis pariter et derisis,

{1555 p. 86}

/5.6/ Epulati estis super terram, et in luxuriis enutristis corda uestra, ut in die occisionis.

Vos, ait, interim quod illi fame periclitabantur, lasciuiebatis, lauteque conuiuia frequentantes omni uoluptatum genere uestros saginabatis animos: id est, et corpore et animo toti in patinis eratis (hi sunt, ait, Iudas, in epulis suis maculae conuiuantes.) Et hoc quidem tanquam in die, quo scilicet occiduntur uictimae, quo sane tempore festiuiores solent esse dies, atque hilariores: Omnes, inquit, dies perinde curandis corporibus impendistis, quasi perpetuo dies festi essent, et geniales. Vos (malum) in die ipso, quo occidendus erat agnus umbratilis, occidistis uerum.

/5.6/ Addixistis, et occidistis iustum, et non restitit uobis.

Vendidistis, mortique destinastis iustum: ita Addicere nonnunquam a Latinis usurpatur. Iustum porro ad Christum referunt: neque iniuria. Volens enim rei grauitatem ostendere in explicanda saeuitia diuitum erga pauperes, mortem domini IESU iusti interposuit: qua audita aequae esse intelligerent pauperem opprimere, et suo defraudare uictu, atque Christum occidere. Ergo qui pauperem negligit, illique mercedem sui sudoris aut negat, aut in longum protrahit, Christum occidit, atque iterum affigit cruci. Haec est finitio tanti Apostoli, axiomaque clarius quam quod obscurari debeat a solitis, uel res ipsas impartibiles tanquam atomos partiri, frustatimque concidere. Cum tam igitur horrendum scelus commiseritis, delitiis tamen ac uoluptatibus secure operam nauatis, cum uobis potius ob laesum Deum perpetuo lugendum esset: atque id magis ideo, quod tam potens dominus et iustus suas dissimulat iniurias:

{1555 p. 87}

neque etiam millies lacessitus resistit uobis: adhuc uos tolerat, fertque uestram prauitatem, ne dicam malignum animum, atque obstinatam in malis uoluntatem. At uobis parumper omissis, uos Christi pauperes alloquor.

/5.7/ Patientes estote fratres usque ad aduentum domini.

Suadet patientiam, nempe certam futurorum bonorum, uitaeque promissae a Deo, expectationem afflictis laborantibusque sub onere crucis Christi. Non uos, ait, poeniteat sortis uestrae: neque illis praeterea, qui prospera abutentes fortuna, uos insectantur petulanterque derident, inuideatis. Adhuc paululum, et qui uenturus est ueniet. Tolerate itaque forti animo, confisique diuinis promissionibus, Dei aduentum, qui nequaquam procul est a foribus, expectate.

/5.7/ Ecce agricola expectat pretiosum fructum terrae, patienter ferens donec accipiat pluuiam temporaneam et serotinam.

Pulcherrimam affert similitudinem solertis agricolae, qui commendato terrae semine, quae ad augmentum frugum faciunt spe firma praestolatur: alioqui neque sereret, neque tot ferret labores, arando, stercorando, glebasque uomere toties uersando atque ad suscipiendum nouum semen aptando. Pulchram, inquam, similitudinem prudentis agricolae illi ipsi aptissimam, qui in campo spirituali excolendo sese exercet, inducit. Is multa in primis sibi proponat dura adeo atque aspera ferenda esse, ut pene intoleranda uideri possent, nisi compertissimum haberet illa omnia a coelesti patre tanquam instrumenta ad subigendam fidei tellurem suis proponi: nam quae sunt agricolis et rastra, et uomeres, et ligones, et dentalia, atque id genus alia ad excolen-

[excolendos]

{1555 p. 88}

-dos agros necessaria, idem ferme sunt filii Dei in aruo dominico aerumnae, afflictiones, aduersitates, dura imperia, exilia, et mille aliae species mortis. Quarum sane rerum stimulo atque attritu expergefactae piorum mentes, dici non potest quanto cum oblectamento suas perficiant operas in fundo uirtutum haud interim animum a spe mercedis abiicientes. Eas quidem non praeterit in aduentu eam patris familias tutam certamque seruari. Quod si tardior, quam illorum fert desyderium fruendi optatis, uidebitur agricolae patientiam imitari ne pigeat, qui iacto semine tempus colligendae messis opportunum patientissime opperitur. Sic Deus opem fert suis opportune: nam nihil temere agit tanta maiestas, nihil praepropere, nihil summa absque ratione atque ordine: utpote qui cuncta in pondere et mensura sapientissima collibrat prouidentia. Habet quidem crux suum tempus, habet et suum gloria: tantum qui in istiusmodi descenderunt harenam animum in ferendis aduersis

non despondeant. Caeterum pluuiam temporaneam pluuiam intelligit illam primam, quae sementem statim sequitur et comitatur serotinam autem quae postea, ut grandescant fruges, et maturescant. Ita sunt dona Dei, quae sua conceduntur maturitate: tantum abest ut quicquam praecox a felicissima illa uitae arbore decerpi possit.

/5.8/ Patientes igitur estote et uos, et confirmate corda uestra, quoniam aduentus domini appropinquauit.

Ne sitis, inquit, animo meticuloso, et ancipiti interim quod ueniat dominus. En prope est, fertque secum praemium illud uobis ab orbe condito praeparatum, a uobisque tanto calore fidei tum optatum, tum spe solida iam repertum. Latetne uos eum in Deo esse morem erga suos, ut tum quidem nec opinato appareat, cum res prorsus

{1555 p. 89}

deploratae uidentur? preciosum fructum uocat fructum (ita sunt ut plurimum res preciosae) et carum et gratum, quique multo redeat foenore ad agricolas.

/5.9/ Nolite ingemiscere fratres alius aduersus alium, ut non condemnemini.

Maxima hi sunt digni reprehensione, qui moram in Deo ad ferendas suis suppetias accusant. Hi quidem, si quid durum emerit et calamitosum, se statim infelices clamitant, queruntur, atque aliis qui mitius habent inuident, eosque fortunatos existimant. Hinc porro querimoniae, hinc suspiria, hinc plusquam foeminei audiuntur eiulatus et gemitus: quae sane omnia indicia sunt impatientis nimium animi, deque spe futurorum plane incerti. Haec igitur summa est eorum prope, quae ad afflictorum consolationem a sene sancto audiuius adducta et ut efficacius, quae dixit illorum insiderent animis, atque ad meliora erigerent, de aduentu domini nonnulla replicat.

/5.9/ Ecce, ait, iudex ante ianuam assistit.

Iam uos, inquit, temporis breuitas, certitudo praemii, iudicisque qui iam pulsat ostium beneuolentia consolari debent, Nihil certe quod momentaneum sit terrere uos debet. Manet autem uestra in coelis dignitas, manet gloria, manet immortalitas, quae nulli huiuscemodi obnoxia est miseriae.

/5.10/ Exemplum accipite fratres mei laboris et patientiae prophetas, qui loquuti sunt in nomine domini.

Confirmat illorum animos exemplo ueterum, qui nullo metu, iniuriisque tyrannorum nullis exterrefacti, Dei iussiones impauide diuulgarunt. Id fere est quod dicere uult apostolus, cum ait, illos locutos fuisse in nomine

{1555 p. 90}

domini: hoc est, a Deo missos. Vide argumentum: Si legati Deo carissimi tam immaniter habiti sunt a mundo, ut scitis: quid uos ne serui quidem extremi, tam impatienter illius iras, uobis nimirum: debitas, toleratis? Non uos igitur soli neque tam acerba, neque tam diuturna perpessi estis. Duriora quidem pertulerunt prophetae, homines certe illi, sed qui terrores mundi fortissime contempserunt. Saepe, ait sponsa, expugnauerunt me a iuuentute mea: supra dorsum meum arauerunt aratores, prolongauerunt sulcos suos, Vide mysterium crucis etiam ab ipso primo rerum exordio a sanctis patribus cum cognitum, tum immensa animi alacritate frequentatum. Nos uero ignaui nihil tam horremus in uita, quam Christi crucem ab omnibus (malum) iam pro fabula habitam, et irrisam. Et tamen

/5.11/ Beatificamus eos, qui sustinuerunt.

Ea est probitatis natura, ut ab improbis quoque laudari soleat. Unde cernimus contaminatissimos etiam homines, et libidinosos, laudare in aliis temperantiam et continentiam. Virtus tamen ac probitas etiam sine laudatore laudabili est, dignaque cum amari, tum tacita quadam admiratione et suspici et honorari. Si veteres, inquit, illi praecones Dei, ac uates, tam saeua perpessi sunt a tyrannis, non est cur uos uestram execremini sortem tanquam insolitam, ac nouam filis Dei: cum maxime sic male habitos non miseros illos quidem, aut a Deo desertos censi fas sit: sed beatos etiam in terris, sed felices, sed ipsissima electionis uasa, atque misericordiae. At uero quo unum tandem, aliis omissis, antiquissimum praeclarissimumque patientiae exemplum in medium afferamus. Sufferentiam Iob audistis et finem domi-

/5.11/ Sufferentiam Iob audistis et finem domi-

[domini]

{1555 p. 91}

-ni uidistis, quoniam misericors dominus est, et miserator.

Putant nonnulli, finem hic domini ad Christum referri, quem pater post crucis ignomini am gloriosum effecit. Alii, quos in hac parte sequor, totam hanc dictionem de Iob dici ad hunc fere modum opinantur. Audistis a patribus nobilissimum patientiae exemplum in Iob, quam immensam scilicet malorum struem pertulerit impauide, praeterque naturam humanae conditionis. Contra etiam spectastis tanquam in uulgatissimo theatro quem illi finem calamitatum dederit dominus, nempe celeberrimum nomen, rerumque omnium, quarum iacturam patientissime tulerat, multiplicationem, honoratissimamque, compensationem. Nam (ut legimus) dominus benedixit nouissimis Iob magis, quam principio eius. Causa uero? quia misericors est, et miserator: hoc est,

infinitem in modum est misericors. Nullo certe terminatur fine Dei misericordia. Quod autem homo natura caducus et fragilis, sexcentis die una expositus sit infortuniis, id corruptae illius conditioni adscribi potest: quod uero post infortunia nanciscatur felicitatem, finisque illius miseriarum sit gloria, istuc opus humanam excedit uirtutem. Ergo Dei id totum esto, quicquid praeter naturam sit excellens et salutare in homine. Quare a uenerando sene est dictum, Vidisti finem domini.

/5.12/ Ante omnia autem fratres mei nolite iurare neque per coelum, neque per terram, neque aliud quodcumque iuramentum. Sit autem sermo uester. Est est, Non non: ut non sub iudicium decidatis.

{1555 p. 92}

Artuatim (ut sic dicam) suam exponit doctrinam uir sanctus. Vetat inter caetera iuramentum, ne ex usu longo et frequenti peierandum sit. Sic Christus, Sit sermo uester est est, non non: hoc est, Tuum est, sit est: Tuum non, sit non. Certe iustitia Pharisaeorum erat non peierare, Christianorum uero non iurare. Quod si tamen actis necessitate iurare libet, ut olim iurauerunt prophetae et apostoli, uel in primis Paulus, eo quo permisit Deus modo in Hieremiae uaticiniis iurandum erit. Iurabis (ait) uiuit dominus, in ueritate, in iudicio, in iustitia. Haec forma debet seruari apud iudices praesertim ne tam audacter, ut nunc fit, a quacunque hominum faece tam sacrum opus exigant, tormentisque et minis, extorqueant. Iurabis (inquit) in ueritate: hoc est, quo ueritas appareat et firmetur in iudicio: non temere et ubique, sed prius considerata rei necessitate et grauitate. Caeterum in iustitia, ut pro aequo, et iusto, honestoque iures. Verum iuramentis, ut monet Ecclesiastes, non assuefacias os tuum, ne sub iudicium (condemnationem intelligit) decidas. Quanquam sacrosanctum semper habitum fuit a patribus iusiurandum, quo uiolato maximae irrogabantur poenae uiolatoribus: tamen hunc morem, sanctissimum sane ac uenerandum nostris e tribunalibus pridem excessisse quis non uidet? Eam ob rem illud accidere necessario uidemus, ut tantundem iam credas iurato quantum iniurato: adeo frequentiam istiusmodi turpis usus assuendi in leuissimis quoque rebus iuramenti totum fere orbem occupasse tum cernimus, tum a nostratibus tam ferum monstrum tolerari sane quam querimus. Addit praeterea senex sanctus, Ne que per coelum, neque per terram: ne uidelicet quidpiam illis diuinitatis tribueretur: nam per maiorem se iurare homines consuescunt. Ad haec erant inter Iudaeos, non solum inter Aegyptios et Chaldaeos, a quibus omnibus

{1555 p. 93}

non paruam uim superstitionum hauserant Iudaei, qui coelorum lumina colerent, illisque tanquam diis supplicarent. Hos obiter sapientissimus senex a nefario illo cultu ac religione remouet: nihilque aliud in uerbis illis intelligi

uult, Est est, Non non: quam si quid confirmant, ex animo (nihil aliud addendo) confirmant. Si quid negant, ex animo negent: nec aliud, quam quod ore proferunt, in corde habeant. Quod uitium, moremque nefandum, simulationis nomine designant expositores. Quare quibusdam placuit, Ne in iudicium decidatis, ne in iudicium simulationis incidatis, interpretari, atque ex Graeco transferre. Utrunque apostolico candori seruire arbitror. Iam in sequentibus aperto iam ulceri, morboque fere omnium detecto medelam tanquam eruditissimus medicus his adhibet uerbis.

/5.13/ Affligitur aliquis uestrum, oret: aequo animo est aliquis, psallat.

Admouet, ut dixi, medelam morbo maxime consentaneam. Si inter uos, ait, sit qui a mala exagitetur fortuna, atque imparem se diris aduersitatum ictibus sentiat, suffugium habet orationis praesentaneum ac tutum. Liber est, aut aequo robustoque animo res duras tolerat, ne insolescat, sibique quod est Dei proprium arroget: unde hymnis panegyricisque Christiano uiro dignis Deo (id psallere est) ob liberationem immunitatemque a malis gratias agat.

/5.14-15/ Infirmatur quis in uobis: inducat presbyteros ecclesiae, et orent super eum, ungentes cum oleo in nomine domini: et oratio fidei seruabit infirmum, et alleuiabit eum dominus: et si in peccatis sit, remittentur ei.

{1555 p. 94}

Institutum illud extremum ungenti morientes ex hoc loco sumpsisse uidetur Ecclesia, ut fere omnes tractatores sacramentorum huc spectant, sumpta tamen autoritate a Christo, ut in Marci euangelio est uidere. Quid autem prae se ferat mysterii unctio illa, sic scribit Augustinus: Ipsa olei sacri delibutione spiritus sancti typica unctio intelligitur: quam sane rem, ac sensum, ante omnia non nescire opus est aegrotum cui tale adhibetur ministerium: quo intelligat quanta cum fiducia exire debeat ex hoc mundo, quippe cui inter manus, orationesque astantium praesente spiritu sancto, cuius ope seruari debet, e corpore demigrandum sit. En quam laetandum sit illi, cuius mors tam dignis fulcitur ministris: fide nimirum, seniorum sanctorum ministerio, orationibusque a fide prosectis, ac consolatore illo tam necessario, ac tutore spiritu Christi, cuius praesentiam, ueneranda ea unctio adesse significat. Infirmaturne (ait) aliquis ex uobis? Audite legatum Dei quid hac de re sentiat. Seniores primum fideles, ac sacerdotes accersat: non dico sacerdotes Babylonios, aut Magos, aut astrologos, aut diuinatores, qui uel ipsis mundi regnatoribus imponere consueuerunt: sed Dei, suaeque sanctae Ecclesiae sacerdotes: qui cum pudicis ornati sint moribus ac sanctimonia, Deum orent pro aegritudine affecto. Atqui (ne dubitetis) oratio fide nixa seruabit infirmum quamuis grauiter laborantem. Neque id porro solum (tanta uis est fidei) uerumetiam condonabuntur aegrotis si quae unquam admiserit peccata: modo non desit fides, condimentum utique cum orationum, tum caeterarum rerum

omnium, quibus pietas religionis sustentatur. Magna profecto uis est orationis ad Deum assiduae, magna sacramentorum, si fide ea qua conuenit quis imbuatur. Haud solum enim corpora (si sic expediat aegroto) a morbis, sed et animas a peccatis istiusmodi reme-

[remediis]

{1555 p. 95}

-diis subleuari affirmat. Verum totum istud negocium coniunctae fidei preces in sacramentis perficiunt, Nam talibus (ut sic dicam) incitamentis placatus pater, spiritum filii sui ad nos, quamuis scelestos ac profugos, tum mittit, tum suum in nobis habere domicilium immo regnum, dominatumque, et imperium, ne in nobis regnet peccatum, et iubet et uult. Quae omnia cunctae illae actiones ac ministeria, quae in distribuendis fieri sacramentis cernimus, occultissimum in modum prae se ferunt. Alioqui leuiter et temere ad sacramenta accipienda se se quempiam insinuare, aut in ipsis impartendis conficiendisque indoctos, uitae ue qualitate cum sordidos tum infames promouere: censendum est, neque illos qui imbuuntur, neque qui imbuunt antiquam ueterum seruire institutionem ac legem: qua nimirum cauetur, ne quis pollutus in sacramentis pertractandis se se immisceat. Pura omnia uult esse Deus suo in obsequio. Sed de iis satis: pene commentariorum legem oblitus longius forsitan quam par fuit diuagatus sum: quare unde digressa fuit reuertatur oratio.

/5.16/ Confitemini alterutrum peccata uestra, et pro uobis orate inuicem, ut saluemini: multum enim ualet deprecatio iusti efficax.

Quo, inquit, penetrantior fiat oratio fidei, danda est opera, ut quilibet infirmitatem indigentiamque agnoscens suam, caeteris benignus sit cadentibus, nec a mutua iniuriarum confessione ac uenia abhorreat. Alter igitur alteri acceptas remittat iniurias. Sentit hic de quotidianis offensionibus Christianorum inter ipsos, quos uult mutuo in gratiam redire, et est perinde quasi diceret: Reconciliamini inuicem, noxasque mutuas fatemini, uicissimque condonate, orateque mutuo ut sanemini: nam uberrimum affert fructum uiri iusti oratio tum assi-

[assidua]

{1555 p. 96}

-dua, tum efficax. Sane huius loci expositionem non sum ueritus ponere, fultus sane, ac tectus omnium fere ueterum expositorum et umbra et autoritate. Caeterum de confessione illa, qua nos utimur, quam maximi certe momenti et necessarii, praeter hanc, alias etiam habet definitiones Ecclesia et firmas et tutas. Per me stet licet suo in robore tam necessarium nostrae corruptae naturae remedium. Et certe non est tam profligatae uitae quispiam ac deploratae, qui non experiatur (si uerum fateri uelit) quanto onere,

quantaue mole ac sarcina se liberum sentiat et expeditum, si oblatam istius generis medelam eo, quo conuenit modo, fide scilicet rata, poenitentiaque illa, quae a pertrito corde, ac conscientia afflicta, atque in ara crucis combusta proficiscitur, non aspernatur. Ac in primis fucum sibi fieri a se ipso non sinat ullum, fingatque se prorsus mundatum, si consuetudinem solum, neque aliud praeterea, respexerit. Consuetudini quidem parendum est, modo quae comitari debent consuetudinem non desyderentur.

/5.17-18/ Helias homo erat similis nobis passibilis, et oratione orauit ut non plueret super terram, et non pluit annos tres et menses sex. Et rursus orauit, et coelum dedit pluuiam, et terra dedit fructum suum.

Adducit in causa orationis, quae suis perfecta sit numeris, sanctissimi prophetae exemplum: qui orando tam potens fuit, ut pene Deum ipsum, alioquin iratum iuxta, et propter peccata tum Regis tum populi irritatum, sibi obtemperare coegerit. Helias, inquit, homo erat mortalis, nostri similis, uariis scilicet obnoxius miseriis ut nos: attamen oratione coelum, ne dicam coelorum machinatorem, ita subegit, ut pluuiam quando uoluit

{1555 p. 97}

cohibuerit, quando item uoluit attulerit. Quod primum inedia laborauerit tantus uates illud indicio fuit, quod a uidua in Sareptha, cui uix pugillus farinae paulumque olei in lecyto domi asseruabatur, pastus fuit. Quid illud maximae imbecillitatis signum? A minis, ut sacri referunt annales, Iezabelis exterrefactus aufugit, abiitque quocumque eum ferebat uoluntas. Ita igitur erat Helias charissimus tamen Deo et gratus. Dicit apostolus noster quantum ualeat atque impetret a Deo precatio hominis fidelis. Si piis itaque unius uiri uotis coelum quasi incantatum dicto parens fuit: mirumne uideri debet Deum multorum sanctorum hominum precibus iri placatum? At illud consyderandum: permagnum id quidem esse, siquis communibus multorum precibus a morbo aliquo corporeo membrorum leuetur: uerum illud maximum omnium planeque diuinum, si animi morbo succurratur. Quare commodum intulit:

/5.19-20/ Fratres mei, si quis errauerit a ueritate: et conuerterit quis eum, scire debet, quod qui conuerti fecerit peccatorem ab errore uiae suae, saluabit animam suam a morte, et operiet multitudinem peccatorum.

Si quem ex uestro coetu, inquit, ab itinere iustitiae, a lege Dei, a Christoque deerrare contigerit: fidumque aliquem Dei ministrum, qui se moneat, atque ad omissam bene uiuendi semitam reducat, inuenerit: non solum ipse qui monitus est a morte seruabitur aeterna: uerumetiam ille qui monuit: in hoc sane functus Dei natura, cuius proprium est seruare, coelum ipsum demerebitur: hoc est, actu ipso charitatis raro, atque apud proceres mundi ac

uultuosos insolito, cumulum quamuis immensum atque enormem peccatorum teget: et, ne amplius a Deo, quae in hac parte imitatus est, imputentur, ueste operiet stragula. FINIS.

{1555 p. 98}

IN PRIMAM DIVI PETRI EPISTOLAM IO. BAPTISTAE FOLENGII COMMENTARII

/1 Peter 1.1-2/ PETRVS Apostolus IESU Christi electis aduenis dispersionis Ponti, Galatiae, Cappadociae, Asiae et Bithyniae secundum praescientiam Dei patris in sanctificationem spiritus in obedientiam et aspersionem sanguinis IESU Christi, gratia uobis et pax multiplicetur.

EANDEM omnino casam diuum Petrum ad praesentem scribendam epistolam impulsisse arbitror, quae et diuum Iacobum impulit: ut Iudaeos nimirum, qui finitimas oras acti a tyrannis iam rerum fessi peragrabant, ad conseruandam animi uirtutem in aduersis hortaretur, simulatque compertum illis esse poterat signis euidētissimis se in electorum numerum per spiritus Dei uirtutem cooptatos esse. Et certe sine huius afflatu, ac medio, tota salutis nostrae ratio dubia esset, et incerta. Quare danda est opera ne ipsum spiritum, ut admonet Paulus, extinguamus. Vis quaedam diuina est atque

{1555 p. 99}

energeia [Gk], qua suas exequente partes in nobis certi reddimur quod sumus filii Dei, quod est pignus futurae uitae cum Deo certissimum ac tutum. Tunc quidem pax illa (de qua sic Petrus in ipso epistolae exordio, Gratia uobis et pax multiplicetur) etiam atque etiam Indies magis, ut solent in bene culto agro segetes, augetur, foelicissimeque propagatur. Verum quoniam id Dei donum est, praecipuum illud quidem et rarum, huic nomen gratiae praeponitur a sancto sene: quo nimirum asserere non uereamur, quicquid in nobis bonorum coelestium inesse sentimus, id plane totum spiritui Christi referri acceptum debere. Id sentit Petrus in tota ferme hac epistola: quam uerecunde exercitationis gratia cum libenter, tum spe fructus haud mediocris mei frigidi ingenii, ne dicam caeterorum, interpretari meditor. Ecquam (oro) exercitationem aliam? quem laborem alium tam gratum Deo, atque adeo uel illis qui scribunt, uel his qui legunt aliorum scripta indifferenter, sumere unquam potui, quam illos ipsos mei animi conceptus iam tandem senex mandare literis, quos a castissimis eruditissimisque sanctorum patrum seminariis, plantariisque Dei manu consitis, uel inde a puero excerpere didici? Nunquam enim tam stolidi fui ingenii ac iudicii, quin curas mundi, atque ea omnia quibus fulcitur ambitio, rebus seriis postponenda duxerim: illaque, quorum praesidio bene colitur animus, mensque in Deum fertur, et libentissime curauerim, et cunctis humanarum rerum ambagibus praeposuerim. Ocium quidem graui homine dignum etiam puer semper

optaui: eaque omnia, ut potui, sectatus sum, quae in grandiori postea aetate mihi usui fore non ignorabam. Aiunt patres, ingenium humanum molam quandam esse trusatilem, quae perpetuo se uoluens gyro indifferenter quicquid subieceris terit. Quare maximo elaborandum est studio, ne

{1555 p. 100}

mens ad commolendas res serias a Deo condita naturae humanae tanquam mola catillo imposita, aut lentem, aut uiciam, aut eruum pro tritico molat: assuescatque ad habitus illos informes ac turpes, quos diutino quodam usu et consuetudine in animo formatos, fixosque tenacius, quam ut facile refigi possint, uixdum cum uita hominis finiri cernimus. Adeo fit tenax plerunque mos inueteratus. Insunt enim in anima motus quidam ac stimuli, concitatissimi illi quidem, atque ad appetentias illam uarias incitantes, impellentesque ui quadam naturae afflictatae in quaeuis interdum neque honesta, neque digna homine, animanti scilicet omnium nobilissimo, quique ratione suauitateque magis duci soleat, quam naturae impulsu atque impetu raptari, qui mos ferarum est, atque hominum illorum, qui cum longo usu in libidinibus iam plane attriti consenuerint, in ferarum naturam cum moribus ipsis exteris, tum animo, mente, ratione, legeque ipsa tota humanitatis translati sunt. Stellae hi sunt (ut ait alius Apostolus) erraticae, quibus caligo tenebrarum in aeternum seruata est. Hisce itaque atque simillimis illorum penitus omissis, ad illos, quibus haec diuina scripta est epistola, nostra sit concio, atque interpretatio. Tertullianus in libro de proscriptionibus haereticorum sic inter caetera argute doctaque eo in libro relicta posteris edisserit. Nobis nihil ex nostro arbitrio indulgere licet, sed ne eligere quidem quod aliquis de arbitrio suo induxerit. Apostolos habemus, qui nec ipsi de suo arbitrio quicquam quod inducerent elegerunt: sed acceptam a Christo disciplinam nationibus assignarunt. Ita sane ab apostolo nostro hac in epistola, nisi prorsus hebetes simus, seruatum cernimus. Petrus (inquit) apostolus Christi: quod aequae est, atque si ita dixisset, Legatus sum Christi: quare non mea, sed ipsius mittentis uerba re-

[referre]

{1555 p. 101}

-ferre uolo. Ecquid ergo aliud a fidelissimo tanti principis oratore audire opinamini, quam uera, solida, uestramque salutem tractantia? Quis (oro) Dei legatum non libenter audiret? Audite itaque quae per me loquitur Deus, qui iccirco me atque mei similes publicos ad omnes destinauit legatos, quo omnes seruet, quoque sibi iam inde a prima rerum conditarum origine profugos ac rebelles offensus reconciliet, ditetque suis bonis aeternis in coelis pro iniuriis acceptis: atque ex hostibus, et illis quidem antiquis, et plane inexorabilibus, amicos, quid amicos? filios inquam efficiat charissimos ac se dignos. At uobis interim peculiariter electis, uerae scilicet consecratis religioni, quique dispersi fugatique a tyrannis, Pontum, Galatiam, Cappadociam, Asiamque et Bithyniam, tanquam oues errantes peragratis, gratia abunde sit, ac Pax. Nihil

profecto non copiosum a Deo prodire potest, cum sit infinitae ipse naturae, inexhaustaeque benignitatis et potentiae. Oceanus quidam gratiarum est Deus, a quo bonorum omnium ad nos deriuantur scaturigines: siquidem de illius plenitudine nos omnes accipimus. Caeterum uerba illas [secundum praescientiam Dei patris] ad electos referri arbitror: quo electionem huiusmodi qua quis fit dignus qui cum Christo affligi in hoc mundo e caeteris eligatur, iuxta Dei consilium esse ac decretum non ambigamus. Haud paruus quidem is Dei est fauor, quempiam posse pro illius religione odio haberi a mundo, uexari, bonisque priuari, ac demum uita. Propterea a sancto uiro est dictum, Secundum praescientiam Dei patris: hoc est, Vestra omnino electio non temeraria quidem fuit, aut inconsulto, casu'ue inopinato contigit: sed sapienter a Deo sapientissimo ordinata, proprioque illius consilio, legeque aeterna, ac decreto sancita: tantum abest, ut uestra ulla intercesserint merita. Verum quo fine? quae

{1555 p. 102}

id actum est ratione? Nempe illa, quo spiritus sancti: afflatu sancti et ipsi efficiamini: atque ommissa naturae humanae persuasionem, quae nimium debilis est ac uaria, diuinis obtemperetis monitis, uitamque adeo a peccati contagione liberam inculpateque uiuatis, ut sacrosanctae aspersionis sanguinis Christi (ita finis effectusque mortis Christi appellari solet, quo delibutae animae in eam transeunt formam, et pulchritudinem ut deiformes reddantur) suauius sentiat effectum: remissionem utique peccatorum, quae est arrha uitae aeternae cum Deo: quae sane omnia per sancti Spiritus effusionem sanctificationemque gratis a Deo obtinentur. Ad morem antiquum legis alludit Petrus, qua cautum erat, ne sacrificia nisi prius conspersa sanguine perficerentur. [Gloss: Exod. 24] Sic Moses, postquam audiuit populum clamantem omnia quae loquutus est dominus faciemus, et erimus obediens, sumptum sanguinem respersit in populum, et ait, Hic est sanguis foederis. Sic Paulus Hebraeis scribens, lecto omni mandato legis a Mose uniuerso populo accipiens sanguinem uitulorum, et hircorum cum aqua, et lana coccinea, et hysopo ipsum quoque librum et omnem populum aspersionem dicens: Hic sanguis testamenti, quod mandauit uobis Deus. Et concludit Paulus omnia ferme in sanguine secundum legem mundari: nam sine sanguinis effusione non erat remissio. Atqui haec omnia cruentam Christi mortem portendebant: cuius uirtute orbis terrarum quantumuis contaminatus mundandus esset. O beatus sanguis, clamat Rudolphus monachus, cuius aspersione lepra nostra, nempe peccatum, mundatur: cuius tactu mortui (haec est innouatio uitae) exsuscitantur. quam sane gratiam beneficiumque diuinissimum uates alius praeuidens clamabat, [Gloss: Ezech. 47] Sanabuntur et uiuent omnia ad quem ueniet torrens. Sed de his satis.

{1555 p. 103}

/1 Peter 1.2/ Gratia uobis et pax multiplicetur.

Gratia est Dei fauor: Pax, quies conscientiae, atque de illis quae fides exigit uera notitia. Sic Christus, Haec loquutus sum uobis ut in me pacem habeatis. Ob id sane uenit Dei filius in mundum, suamque sparsim edocuit legem, ut tuti essemus in illo: qui quoniam non eramus soluendo, praes factus pro nobis, debita illa omnia liberalissime persoluit, de quibus sic legimus, precamurque ab ipso edocti Deo, Dimitte nobis debita nostra, quae peccata esse non dubitamus. Crescat, inquit, indies magis inter uos Dei fauor, crescat amor mutuus, crescat tranquillitas mentis, qua sane habita tota coelestis fit anima, planeque diuina, ac tuta in Deo. Quare,

/1 Peter 1.3/ Benedictus Deus et pater domini nostri IESU Christi, qui secundum misericordiam suam magnam regenerauit nos in spem uiuam, per resurrectionem IESU Christi ex mortuis.

Dicturus quidem Petrus de grauissimis mysteriis redemptionis nostrae, a laude gratiarumque actione orditur, Deus nomen est naturae, Pater personae: sed et Deum Christi iuxta humanitatem assumptam, patrem uero iuxta diuinitatem illi cum patre ipso aeternam esse censemus: cuius quidem et nos etiam filii (ut inquit Ioannes) dicimur et sumus, ut omnia nostra sint, ut ait Paulus: nos Christi, Christus autem Dei. Laudibus igitur efferendus est Deus non Moses, aliusue quispiam ex antiquis in Dei religione celebris, sanctitateque insignis. Deus itaque ille, quem domini nostri IESU Christi et patrem et Deum esse fatemur, sit semper laudandus. Causas uero quamobrem laudandus sit aperit. Sua, inquit, ipsius propria, et ea quidem immensa mo-

[motus]

{1555 p. 104}

-tus actusque misericordia, non nostris meritis, quae nulla erant, nos male ortos ex Adae lapsu regenuit. Qui enim peccato, atque adeo morti aeternae nati eramus per Adae praeuaricationem et lapsum, mox per benignitatem amplamque (nam parcat immeritis) aeterni patris clementiam regenerati sumus ad Christi uitam: cuius merito atque ope iam Deo uiuere incipimus. Hic primum nos nostrae miseriae, quo diuitias spiritus non ignoremus, admonet. Ex Adam quippe ortus nos calamitosos, planeque mortuos effecit ex Deo uero uitae filios ac salutis. Spem uiuam, Hebraea est dialectos, quae prae se fert spem uitae. Atqui nondum apparet, ut inquit Ioannes, quod erimus: cum autem apparuerit uita nostra, tunc similes ei erimus. Spe quidem aluntur animae ad Deum, uiuuntque in illo: qui non solum uiuidam, ut sic loquar, mortuis restituit uitam, uerum etiam sementem in nobis admirabilem quandam inseuit, qua nescio quid magnum praeclarumque expectare audemus, quod est uita animae, qui Deus est ipse. Unde haud frustra spes hic uiua a diuino hoc interprete nuncupatur: utpote quae animam res uiuas, ueras, solidas, aeternasque sperantem uita ea enutriet, quae sola uera uita est, abscondita interim in Deo cum Christo. At uero quisnam huiusce modus est reconciliationis regenerationisque ac uitae? Resurrectio. Nam quemadmodum ipse Dei filius obruncata peccati tyrannide, morteque peccati stimulo

superata resurrexit a mortuis: ita et nos ad uitae innouationem resurgere post lapsum peropus erit. Alioqui parui omnino fuisset momenti, peccata nobis remissa esse a Deo, nisi et nouam simul assumeremus uiuendi formam. Ecquae anima tam dura est, quae Christum cogitans per mortem spolia omnia deposuisse humanae infirmitatis, uicisse peccatum, ac mundum plane attriuisse, demumque e tumulto illo nouo in quo non-

[nondum]

{1555 p. 105}

-dum quis positus fuerat, ad gloriam patris resurrexisse, non idem agere contendat, coneturque mori scilicet mundo, mori peccato, mori sensibus hisce brutis ac carni omnino, atque subinde uitam amplecti nouam, quod est ueterem uietumque exuisse hominem, per plaga discerpti pueri IESU transiisse, atque antiquum deposuisse corticem, hoc est, nouam fieri creaturam in Deo? Ita nimirum quaedam in nobis oritur uis ac robur, quo in rem illam, quae a fide ostenditur, tendimus: ferimurque in eundem ipsum bonorum coelestium datorem Deum. Vis itaque huiusmodi spes uiua dicitur a Petro, spes uitae, spes certa adipiscendi desiderata, et spes tandem illa de qua sic Paulus, Spe salui facti sumus. Spes autem Iudaeorum spes fuit uanida et mortua: quandoquidem terrena solummodo sperare didicerant et caduca: nec magis porro uiua est nunc spes hypocritarum et gloria, quam instar puncti (addo et atomi indiuisibilis) esse legimus, continuisque experimur exemplis: nostra uero animosissime fertur.

/1 Peter 1.4/ In haereditatem incorruptibilem et incontaminatam.

Nobis utique promissam a Deo: iccirco certam, aeternam, uiuam, et quam minime praestare potest mundus, uetusque lex, ac Moses: cum quidem coelestis sit, circaque aeterna uersetur atque immortalia, corruptioni obnoxia est nulli. Quare incontaminatam appellat illam Petrus: pulchre sane, nam nemo inquinatus ingreditur. Quocirca non iniuria percontatur Dauid Deum ad hunc modum: Domine quis habitabit in tabernaculo tuo? Respondet Deus: Qui ingreditur sine macula, et operatur iustitiam. Quae est perfecta animarum iustificatio, Innocuum scilicet, atque a peccatis abhorrentem innouari per iustitiam fidei in Deo.

{1555 p. 106}

/1 Peter 1.4/ Immarcescibilem.

Metaphora haec sumpta est a floribus, qui euulsi a culmo tenero commarcescunt illico, atque intermoriuntur. Et certe mundi huius facies flos est ac gramen, ut alius ait apostolus, ad modicum apparens. In supernis autem, in quibus tota est posita spes electorum, nullum senium, nullus situs et squalor, sed omnia lucida, perfecta, uiuida, aeterna.

/1 Peter 1.4/ Conseruatam in coelis in uobis.

Magnae profecto est Dei beneuolentiae signum qui, quemadmodum solent ueri parentes erga filios, iam inde a primis rerum exordiis promissam conseruat haereditatem in nobis: hoc est, spe firma nutritur in cordibus nostris (et si in coelis sit) haereditas: quae tamen omnia a Dei benignitate proficiscuntur. Et spes itaque, et haereditas, et quicquid bonorum ad nos e caelis prouenit, id totum Dei esto. Unde non absque causa doctissimus intulit apostolus,

/1 Peter 1.5/ Qui in uirtute Dei custodimini per fidem in salutem, paratam reuelari in tempore nouissimo.

Alia significatio diuini amoris. Non solum quidam iam dudum nobis pollicitam conseruat haereditatem illaesam, uerum etiam haeredes ipsos: idque agit in primis tam benignus dominus, ne illa tandiu sperata expectataque fraudemur. Verum quonam uallo? qua fossa? quo tandem nos custodit propugnaculo? fide nimirum, cuius finis est salus: nam haec est uictoria quae uincit mundum. Hic humanum deprimitur supercilium a Petro cum ait, Paratam, a Deo scilicet: cum sane paratam audis, illius donum, non tuum meritum cogita. Caeterum animo imperterrito ac sensu expectandum est tempus,

{1555 p. 107}

in quo pater post finem luctae, omnia quae ab aeterno parauit, seruauitque in coelis, his omnibus qui diligunt aduentum eius donare instituit. Non est hic locus neque praemio, neque triumpho: sed luctae, sed sudori, sed pugnae. Satis proinde sit nobis, quod tuto nostra seruantur bona in coelis, statque immobilis Dei sententia proferendi praemii in tempore, ut illud appellat Petrus, nouissimo: quod quidem illud esse existimo, cum primum e uiuis excesserimus, seu cum nouissimus destruetur hostis, nempe mors, eritque finis uniuersi.

/1 Peter 1.6/ In quo exultabitis modicum nunc si opus erit contristari ob uarias tentationes.

Fieri neutiquam potest, quin sponsa quandiu in tentoriis habitat Aegypti, notas quasdam obscuras ac maculas uel inuita contrahat, queraturque saepenumero se ab aestu solis decolorari, cogique solitis intermissis cum sponso colloquiis ad illa cogitanda quae nollet. Verum breuis ea est temporis iniuria (quid multum in uita hac mortali ac longum dici potest?) breuis afflictio, breuis incolatus, quo inter illos qui oderunt pacem diuersari coguntur electi. Quare ea quae hic sanctissimo dicuntur apostolo, ne parum quidem nobis excidant. Maximopere, inquit, uobis exultandum est, imo ut

uerius dicam, iam ex hac facta uobis promissione exultatis: nam uobis certa parata est salus, et conseruata in coelis, nedum promissa. At qui (obsecro) exultare unquam poteritis, exclusa a uobis adipiscendi quae sunt promissa a Deo fiducia ac spe? Nondum (fateor) reuelatum est bonum nostrum: latet etiam salus nostra in Deo, quam tamen certissima praestolamur fide: iamque stantes sunt pedes nostri in atriis tutissimis Hierusalem. Interim uero si necesse fuerit pro Christo affligi, breuis certe ea erit molestia, breue praelium, breue

{1555 p. 108}

periculum. Iniuriae quidem mundi quamuis amarae sint, ac si lubet diuturnae, finem tandem habent. Ergo si res ipsa exigit, ut toleranda sint aduersa, duremus: breui enim terminabuntur. Ad hoc quidem a piissimo patre nostro Deo inferuntur,

/1 Peter 1.7/ Ut probatio fidei uestrae multo preciosior auro (quod perit, et probatur per ignem) reperitur in laudem et honorem, et gloriam tum cum reuelabitur IESUS Christus.

Pressuris, inquit, atque erumnis expositi a Deo estis, quo fides uestra, per afflictiones molestiasque prope infinitas explorata, multo nitidior preciosiorque appareat auro re nimirum, ut caetera sunt mundi, et pereunte, et caduca: quod tamen in igne probatur, multisque exploratur experimentis. Inueniaturque uestram in laudem et gloriam cessisse quod hic illatum uidetur ad dedecus atque ignominiam. Aurum certe in ignem coniectum ab aurifice uidetur perire et consumi: non perit tamen, imo lucidius fit ac defaecatius. Sic fides in aestu feruido tentationum uiuacior redditur ac purior, et si secus non nunquam uidetur: ut pene idem uidere licet in lucerna cum emungitur: pressa enim forcipe intermori uidetur, emuncta uero clariorem ostendit lucem.

/1 Peter 1.7/ Cum reuelabitur IESUS Christus.

Omnes fere expositores de iudicii die istiusmodi reuelationem interpretantur. Cum, inquiunt, uenerit Dei filius in maiestate sua, manifestabitque consilia cordium, et tunc laus erit unicuique a Deo: iccirco dictum esse a sanctissimo sene, ut inueniatur in laudem, et gloriam, et honorem, cum reuelabitur IESUS Christus. Alii autem ad illum intelligunt modum, quo Paulus Corinthios monuit diem domini ostensurum cuiusmodi fu-

[futurum]

{1555 p. 109}

-turum opus esset hominum quorumlibet. In igne, inquit, reuelabitur. Agit hoc persecutionum flamma, ut facile quale uniuscuiusque sit opus reuelet. Diem hunc appellat Paulus diem domini, quamque domini dictio superest

Graecis. In reuelatione igitur IESU Christi, accipiunt ad hunc fere modum ut dominus IESU dicatur reuelari, seque suis manifestari cum immittit tentationes ac molestias: tunc sane quidem cuius sint temperamenti dant specimen, in illisque quantae uirtutis sit Deus optime reuelatur.

/1 Peter 1.8/ Quem cum non uideritis diligitis.

Laus fidei immensa in electis: nam cum non sit Amor sine rei amatae cognitione, uos diligitis non uisum, sed fide cognitum. Unde intulit, causamque cur ita fit expressit dicens.

/1 Peter 1.9/ In quem cum non uideritis, credentes tamen exultatis laetitia inenarrabili, et glorificata, reportantes finem fidei uestrae salutem animarum.

Maius, inquit, est gaudium uestrum, quam quod lingua possit exprimi: ineffabile certe est. Quid? Iam cum futuro gaudio conuenit, iam arrham tenetis aeterni gaudii, sic glorificatum interpretamur. At illud non omittendum, quanta ui fidei, ne dicam certitudine, affecti esse debeant sancti Dei uiri, simulatque legunt, cum hic tum alias aliis in locis scripturae, fructum illos extremum fidei, ac finem in hoc etiam mundo sentire posse atque experiri. Maximo (inquit) gaudio, ineffabilique exultatis laetitia, et quae certe futuram aequare possit consolationem, atque animi pacem, nempe salutem uestram, qui est indubitatus fidei uestrae terminus ac fructus. Aperte hic ostendit causam salutis nostrae fidem

{1555 p. 110}

esse: sed illam fidem quam uiuam appellarunt patres: hoc est, quae uiuidis ornata fulctaque esset operationibus: alioqui nuda fides, atque suis defraudata fulcris ac pedamentis, flaccida est: et quae solum nomen, haud rem fidei prae se ferre possit.

/1 Peter 1.10-11/ De qua salute exquisierunt et scrutati sunt prophetae, qui de uentura in nos gratia uaticinati sunt, scrutantes ad quod uel cuius modi tempus significaret qui in illis erat spiritus Christi: qui priusquam acciderent testabatur uenturas in Christum afflictiones, et quae essent consequuturae glorias.

In scribendo eo usi sunt more apostoli, ut sublimia diuini consilii de seruando genere humano mysteria exponentes, ueteres scriptores, prophetas nimirum Dei in testimonium adduxerint, tanquam qui per Christi spiritum, et intellexerant, et futuris seculis praedixerant, fore aliquando ut Deus nostram miseratus conditionem per gratiam, nexos tot inextricabiles peccatorum sine Mose atque illius legis patrocinio solueret, uitamque illis, qui ne praesenti quidem digni essent, donaret aeternam. Haec Vates illi sanctissimi nouerunt.

Verum haud nuda istiusmodi contenti cognitione pia quadam commoti curiositate, immo ut uerius dicam, amore erga homines immenso ultra in peruestigando quae in spiritu intellexerant, progressi sunt, quod scilicet, quoue tempore, aut quali rerum statu passurus esset Christus, atque proinde ad quantam ille gloriam euehendus esset. Glorias dicens, excellentissimam atque adeo infinitis accumulata bonis intelligit gloriam Hebraismis istiusmodi non raro etiam Graece scribentes utuntur apostoli.

{1555 p. 111}

Ab hac porro anxia prophetae peruestigatione septuaginta illae ortae sunt hebdomadae Danielis, quibus [Gloss: Dan. 9] peractis finem accepturum esset peccatum, atque in iis duabus aliis additis occidendus esset Christus. Illud stupendum, quomodo Christi spiritus in prophetis quid futurum esset de Christo uaticinaretur. Spiritus enim Christi, qui est spiritus Dei, semper cum Christo aeternus est: unde illud, Dominus IESUS heri et hodie: quod idem de illius spiritu dici debet. Quare non absurdum id est putandum spiritum Christi prophetas in suis illis praedictionibus afflasse mouisseque ad illorum uaticinium quae Christi praesentiam pollicebantur.

/1 Peter 1.12/ Quibus et illud reuelatum est, quod non sibi ipsis, sed nobis ministrarent ea, quae nunc annuntiata sunt uobis per eos qui praedicauerunt euangelium per spiritum sanctum emissum de coelo.

Non defuit sane piae illorum peruestigationi Dei spiritus. Quicquid certe tam castis desideriis optarunt, sunt assequuti. Acceperunt itaque ab illius afflatu, quod quae de Christo annuntiabant id prorsus in aliud tempus transmittendum esset: illudque omnino sibi persuaderent, se illa haud sibi ipsis tantum canere, sed nobis: non suo tempore, sed nostro. De me, inquit Christus, loquuti sunt. Atque haec omnia a prophetis praeuisa, proculque ostensa, hi quos spiritus e coelo lapsus mirabiliter diuini ardoris calore accenderat, praesenti imperterritoque diuulgarunt animo, ut diuina omnia natura praeclarissima, cognituque necessaria diuulgari debent.

/1 Peter 1.12/ In quae etiam angeli prospicere desiderant.

Male uersum est, In quem: nam de arcano Dei consilio modoque ac ratione seruandorum hominum loquitur

{1555 p. 112}

Petrus. De iis quidem redemptionis humanae mysteriis, uisusque difficillimis in Deo et consiliis occultissimis, non solum ut datum fuit peruestigarunt sancti dei uates, peruestigataque mandarunt litteris: uerumetiam ipsi beati spiritus in coelis inexplebili etiamnum illa contemplantur desyderio, illorumque

delectantur intuitu, ut de re illis charissima, sed nondum prorsus intellecta. Iccirco dictum est a sanctissimo sene, In quae desiderant angeli prospicere. Sentit Irenaeus de promissis prophetarum, quae Christus ueniens (sic ille loquitur) repraesentauit. Haec igitur cum uideant angeli, nouo tamen semper tenentur uidendi desyderio, ob noua quae reuelantur, quotidie mysteria. Id agit amor, cum in Deum, tum in genus humanum, quo ardentissimum in modum afficiuntur coelestes illae mentes. Sunt qui opinentur eos nondum illud totum (quale tandem est) assequutos, ob ea quae continenter ad perfectionem corporis Christi fieri uident. Sic Paulus, Ut innotescat nunc principatibus et potestatibus in coelestibus per ecclesiam multiformis sapientia Dei. Cernentes enim quam ineffabili quotidie ratione, et modo homines ad se trahat Deus, quotidie experiuntur quam bene ipse mereatur de toto isto genere humano. Ait Nissaenus ante Christi accessum ad nos coelestes potestates simplicem habuisse de Deo cognitionem, uidelicet quod sola uoluntate cuncta creauerit, atque eidem licere omnia. Verum quando uiderunt uidentque omnia contrario quodam ordine naturae succedere, per mortem scilicet uitam excitari, per infirmitatem potentiam, per ignominiam gloriam, ac demum per stultitiam sapientiam insinuari, mirantur, discuntque noua indies. Caeterum de missione spiritus Dei e coelis, non est qui dubitet de celeberrimo illo die Pentecostes hic dici, atque hunc formant sensum. Quae illis occultissimis quibusdam ueluti fistulis ac cunicu-

[cuniculis]

{1555 p. 113}

-lis nuntiata fuere, uobis palam per apostolos, quibus in linguis igneis missus fuit spiritus sanctus, innotuere. Magna uis est profecto, ac tenax in mente humana maiorum testificatio in re aliquaene quod dicitur, tepente de improuisoque contigisse uideatur. Qua in re Paulus quoque, ut scribit Lucas, coram Agrippa erat testificans, nihilque extra dicens, quam ea quae prophetae loquuti sunt, futura esse.

/1 Peter 1.13/ Quapropter succincti lumbis mentis uestrae, sobrii, perfecte sperate in eam quae ad uos defertur gratiam, dum uobis manifestatur IESUS Christus.

Modus is est loquendi, quo strenuitas quaedam, atque ad aliquid agendum apparatus ostenditur. Sic Elisaeus ad Giezi puerum suum, Accinge (inquit) lumbos tuos, et tolle baculum in manu, et uade, hoc est, accinge te et appara itineri. Hic haud dubie Petrus de apparatu interiori, cuius indicium est exterior, loquitur. Sensus igitur is esto: State ad ea quae sunt Dei parati: imo in his uestra omnis oblectatio locetur. Aiunt enim lumbos, quibus adhaerent renes, reconditiores prae se ferre affectus, ipsosque renes organa esse libidinis, ut cor est pauoris ac fiduciae, splen risus et gaudii, iecur uero odii atque amoris. Quare haud rarus uocum istiusmodi in sacrificiis maxime Iudaeorum hostiisque pacificis erat usus, quo admonebantur, non tantum exta ac uiscera animalium rationis expertium esse Deo offerenda, quantum

affectus omnes mentis, appetentias, amorem, laetitiamque, ac omnes demum cogitationes cordis, et motus animae. Iecur, ait quidam ex antiquis, renes. adipem, pinguedinem, et reticulum offert Deo, qui amore, libidine, delectatione, uoluptate, laetitia mortificatis, Deum

{1555 p. 114}

amat, Deo fruitur, in Deo delectatur. Hinc porro ortum habet frequens illud dictum in scripturis ex ore Dei, Ego dominus scrutans corda et renes. Iccirco clamabat Daud, Ure renes meos, et cor meum domine. Atque de his satis. Sobrii, inquit, perfecte sperate in eam quae offertur gratiam, dum uobis manifestatur IESUS Christus. Sobrietatem intelligit in primis ab effrenatis animi cupiditatibus obscoenisque appetentiis, nedum a cibo, potuque ac somno: quanquam etiam in his moderatus requiritur usus siquidem experientia probe eruditi patres definierunt, Inedia atque abstinencia, malos impudicosque euelli posse atque extirpari affectus. Hisce itaque armati praesidiis ne ingrati (inquit) sitis gratiae diuinaeque uocationi, ac pollicitae saluti, pergite dum lucem habetis, ne tenebrae uos comprehendant. Non est quidem, uti stertentes solent atque inertes, cessandum, dum maxime se nobis ostendit Christus lux nimirum animae ac uitae. Non est fugienda gratiae istius occasio. Appraehendenda sane est dum se appraehendi patitur, dum inuitat, dum monet, dum urget, dum trahit. Haec fere senex noster sanctissimus in his uerbis dum uobis manifestatur Christus. Quomodo effugiemus (ait Paulus) si tantam neglexerimus salutem? Cum omnibus in rebus torpor execrabilis sit, tum potissimum in exercitatione religionis et execrabilis est, et tam noxius, quam quiduis aliud letale. Peruere plane debent omnia in terris quae ad Deum attinent. Ad hos quidem, qui ita affecti sunt, scribit Petrus cum ait,

/1 Peter 1.14/ Ut filii obedientes, non configurati prioribus ignorantiae uestrae desiderijs.

Tanquam filii, inquit, obedientes et grati, tum moribus, tum uita ipsa tota patrem referatis qui in coelis est, pristinisque illi, quae ignorantiae uestrae tempore uos pre-

[premebant]

{1555 p. 115}

-mebant, appetentis, infinitis illis quidem et uariis, minime obtemperetis. At Paulus medium ipsum, quo homines filii Dei efficiuntur, edocet dicens: Per fidem uiuam facti estis filii IESU Christi. Fide igitur uiua animati patrem audemus appellare Deum, fratrem Christum: imo utriusque spiritus acti persuasionem ac monitu, ad utrumque nostram referimus adoptionem. Nam quemadmodum spiritus sanctus utriusque est spiritus: ita homo eodem operante spiritu recte utriusque appellari potest filius. Quae res cum ita se habeat, turpissimum uidetur, contraque naturam omnino, rerum etiam

infimarum, non solum coelestium atque aeternarum filios, illis a rebus non abhorrere quas detestatur pater. Quanto autem stomacho in lasciuas turpesque uel appetentias uel actiones inuehatur Deus, quem patrem nostrum esse iam non ambigimus, nihil aliud tam frequenter inculcant scripturae. Unde non iniuria monet nos Petrus, hortaturque non configurari prioribus ignorantiae nostrae desideriiis.

/1 Peter 1.15-16/ Sed quemadmodum is qui uocauit uos sanctus est, ita et ipsi in omni conuersatione sancti sitis: quoniam scriptum est, Sancti estote, quia ego sanctus sum.

Solet quaeri, id ne praeceptum sit, an consilium. Vocent alii ut lubet: ego praeceptum esse, et illud quidem quod inter nobiliora censi debet opinor. Quae enim ad salute adipiscendam in primis faciunt, ea necessaria esse, atque proinde debere pro praeceptis existimari iudico: et id magis ideo, si e Dei ore prodeunt, qui summa est ueritas ac sapientia: tantumque abest ut frustra quid moneat. Et ut quidem quod sentio libere dicam, huc nostrae omnes dirigi debent actiones, cogitatus, consi-

[consilia]

{1555 p. 116}

-lia, deliberationes, fides tandem, ac tum in Deum, tum in proximum charitas, ut Deo et nos et nostra probari possint: quod sane absque sanctitate fieri non est qui asserat: modo sit in studiis scripturarum uel mediocriter institutus. Quare audacter fatendum erit, finem totius uitae Christianorum esse sanctitatem. Audiunt haec (scio) indignanter desides, atque ad ignem ipsum ardentissimum pigri et frigidi. Ad hos quidem neque consilia neque praecepta pertinere arbitror, simulac eos uideo nihil quod altum sit, atque homine dignum cogitare: humo enim fixi quid censes? humum spectant solum, humum contemplantur, humum (hoc est, se ipsos) duntaxat, et amant et mirantur: et cum neque consiliis, neque iussionibus diuinis parere unquam didicerint, in utrisque torpent. At his uero omissis coelestem audiamus patrem, qui sic suos in Leuitici libro alloquitur ministros: Sancti estote, quia ego sanctus sum dominus Deus uester: ad haec, custodite praecepta mea, et facite ea: ego dominus qui sanctifico uos. Vide quomodo nostrae sit seruitutis atque obsequii, praecepta seruare: Dei uero, sanctitatem tribuere. Ego (inquit) sum qui sanctifico uos. Caeterum qui habet hanc spem sanctificat se (aiebat Ioannes) sicut et ille sanctus est. Hic puto maximam omnium formari posse iustificationis regulam, stimulum sane urgentissimum ad sanctitatem illam assequendam, de qua nunc loquimur: Deum nimirum sanctitatis autorem praecipuum esse, ac solum fateri: cuius tamen suauiissimo tractui atque aspirationi liberum nostrum assurgit assentiturque arbitrium, quod quidem a Deo moueri solet et rogari, cogi nunquam. Is quidem iubet, monet, rogat, trahit: illud uero ad haec omnia praestanda, ad quae dirigitur, se facile praebet. Permagna certe uis additur cordi humano, atque ad amplexandas res etiam difficillimas uirtus ac robur,

{1555 p. 117}

cum dignum id censeatur, cui suos immittat afflatus Deus siquidem absque Deo in cor nunquam humanum diuinae ingrediuntur illuminationes: quibus admissis tota uiuida fit mens: et quae erant in animo uetera et uieta, ut fere erat arbitrium, consanescunt et innouantur. Qua postea innouatione habita per Deum, difficile haudquaquam erit liberum arbitrium sponte iam sua trahenti obtemperare: quod pridem ne manum quidem trahentis aut senserat, aut propinquantem purgato uiderat oculo. Rudolphus in libro de mysteriis Leuitici, causam ait iustitiae etiam Iudaeorum fuisse fidem: ut nunc quoque esse iam non est qui in dubium uertat. Homo (inquit) per peccatum pollutus a reatu sanctificari nequit, nisi per fidem illius qui sanctus sanctorum a Daniele appellatur. Non enim aliud nomen datum est nobis sub coelo in quo oporteat nos saluos fieri. Unde illud est: Omnis alienigena non comedat de sanctificatis. hoc est, sola familia Aaron, nempe familia Christi summi sacerdotis comedat: esus uero iste ad fidem pertinet. Quare ab ipso Rudolpho infertur, Odibilis (inquit) est illorum praesumptio, qui cum infideles sint, sine fide iustificari se credunt: aut si etiam fideles sunt, infidelium mores habent. Vide quid Deus homini uel usque ad sudorem operanti sine fide, ei nimirum qui suis ualde nititur tum uiribus, tum meritis, improperet. Si laueris te nitro, et multiplicaueris tibi herbam borith, maculata es in iniquitate tua coram me. [Gloss: Hier. 2] Sancti igitur estote, ait Petrus: hoc est, sanctimoniae forti animo studete, uosque ad ea quae uobis desunt accingite, urgete, uimque uestrae quodammodo inferte naturae ad ima facile relabenti, reluctantique iustitiae freno ac stimulo. Id tam diligenter monet sanctissimus senex, ne in suscipienda gratia illa, in quam sperare nos uoluit, desides simus: nam nihil amat sanctus sanctorum quod idem

{1555 p. 118}

sanctum non sit: totum sane hominem uult Deis suo in obsequio: et haec est sanctitas quam a nobis requirit apostolus, haec puritas: is tandem candor ille est quem probat, atque a suis exigit altissimus, et de quo sic loquitur Petrus.

/1 Peter 1.17/ Et si patrem inuocatis eum, qui sine acceptione personarum iudicat secundum uniuscuiusque opus, in timore incolatus uestri tempore conuersemini.

Si Deum (inquit) patrem uestrum esse cupitis, ne speretis illum uos ut filios agniturum, nisi uos filios praestiteritis tanto patre dignos: nempe morigeros, tractabiles, suiue honoris amantiores quam proprii commodi atque utilitatis. Illius autem ea est natura ac mos aeternus, ut neminem habita ratione uel generis, uel fortunae, iudicet: sed ex uitae meritis illis potius, quae in fide uiua, sanctis uidelicet ornata operationibus, sunt posita. Hae enim nostrae in Deum indicatrices sunt fidei: alioqui nunquam cuius uigor sit aut calor ostensurae. Et certe in extremo illo iudicio uniuersali, Christianusne fueris

solum et baptizatus, non rogaberis: sed hunc ad modum: Si Christianus es, ubi sunt tuae professionis fructus? ubi signa quibus tuam probare queas fidem? Cum itaque patrem habeatis in coelis Deum, qui in iudicando personarum neutiquam delectum ha beat: date operam, ut conuersionem uestram in hoc peregrinationis tempore, atque exilii, in timore eo quem decet liberos, ac sanctos, retineatis: non metu id quidem poenarum, non ultionis, non quod agunt serui atque impii terrore mortis aeternae. Verum enimuero castus uos amor, iunctaque cum trepidatione ueneratio, eo afficiat timoris genere, ut ne uos uestra culpa deserat

{1555 p. 119}

continue anxii sitis. Sic sunt ueri aeterni patris filii, quibus uita haec peregrinatio quaedam est onerosa, uiuuntque in terris quo aliis sint iter atque exemplum ad sanctitatem. Caeterum hunc nostrum uitae statum tam uarium, tam sui dissimilem, tam fallacem, quis unquam patriam appellauerit? Diuersorium potius quoddam est, ne dicam tugurium in cucumerario, uita haec praesens. Porro in diuersorium qui se recipit, unius tantum noctis hospitio contentus, nihilque interim aliud peruestigans, aut quaerens, discedit. Ita sane uitam hanc breuem, quasi unius noctis mansionem nuncupare possumus. Quare cum timore suspensoque animo is mundus a uobis colendus est, ne cauponariam esse patriam existimetis.

/1 Peter 1.18/ Scientes quod non corruptilibus auro uel argento redempti estis de uana uestra conuersione paternae traditionis.

In timore (inquit) Dei praesens ducenda est uita, simulatque tanti uestra ei constat redemptio. Ciues sane antea eratis mundi, nunc coeli: erepti nimirum a turpissima uestra antiqua conuersione, quam a maiorum superstitione hauseratis. Sic uox Graeca sonat, conuersionem scilicet a patribus traditam. Legalia sentit iam superuacanea facta per gratiam Christi: proinde magna adhibenda est patribus cautio, ne res fuitiles ac uanas pro seriis filios doceant. Quid si portenta interdum morum edocent male uiuendo? Dicam cum Mose, Ne tetigeritis immundum super mortuo: uel cum Paulo, Nolite effici participes eorum. [Gloss: Ephes. 5?] De auro atque argento hic fieri mentionem arbitror iccirco, quod licet utrunque magni aestimari soleat apud homines, inter bona tamen caduca uel in primis adnumerari debent. Quod si res illae tantae aestimationis nihili pendendae

{1555 p. 120}

sunt hominibus, in quonam pretio ponendae erunt uiliores, magisque corruptioni expositae? Nulla (ait) re corporea, nulla fragili, nulla quamuis magnae aestimationis in mundo redempti estis.

/1 Peter 1.19/ Sed pretioso sanguine agni immaculati Christi, et incontaminati.

Ad Leuitica sacrificia alludit sanctus senex, inter quae illa erat institutio. Agnum accipietis sine macula. Qui sane mos Christum, qui solus inter homines sine peccato inuentus est, designabat. Alioquin in tam ampio, atque adeo necessario soluendo debito totius generis humani debitor (sic homines erant omnes) qui unquam pro debitoribus satisfacere potuisset? Caeterum immaculatum dicit, atque incontaminatum non absque ratione: illud enim ad originem spectat, istuc ad uitam: utrunque in Christo admirandum in modum fuit purissimum, atque omnino diuinum et coeleste. Homo quippe uerus extitit per omnia hominibus caeteris (peccato excepto) simillimus. Qui sane status in terris excellentissimus, et coelestis potius, quam humanus ac mortalis, censi debet: et quem nulli unquam hominum contigisse non est qui ambigat, praeter uni Christo. Quare in scripturis agnum illum passim immaculatum a patribus appellari uideo. Quem proinde morem doctrinamque sequutus Petrus, ait homines non auro quidem argentoue, aut re alia simili redemptos esse, sed sanguine agni immaculati Christi. Ad haec,

/1 Peter 1.20/ Praecogniti ante mundi constitutionem, manifestati autem nouissimis temporibus propter uos, qui per ipsum creditis in Deum.

Dei dignitatem et excellentiam ostendit dicens, tam salutarem hostiam puri agni ab aeterno ordinatam a Deo

{1555 p. 121}

fuisse, atque ut sic per excessum dicam, ad totius orbis terrarum salutem iugulatam. Hinc agnum occisum ab origine mundi legimus, tum propter aeternum Dei consilium ac decretum, quo statuerat Christum pro toto genere humano iri immolatum: tum ob efficaciam, atque mirabiles effectus illius cruoris, qui uim maximam iam inde ab ortu rerum in hominibus (purgationem faciens peccatorum) obtinuit. haec quidem omnia iam antea per legem, per prophetas, per signa et sacrificia, uarie multifariamque ostensa, felicissimum gratiae statum pollicebantur. Propter uos: hoc est, ad hoc uos elegit, ut Christo ipso mediatore in Deum credatis, uobisque persuadeatis illum a patre, quo mundum a peccatis purgaret, innouaretque omnia in spiritu, missum. Et haec est uita aeterna, haec aurea illa aetas, quam perpetuis ueluti tubulis ac uenis spiritus, tot antea uates, sanctissimi illi quidem uiri, et in his quae postea acciderunt eruditissimi summo animi conatu ac stylo, et praedictionibus retulerunt, et ne uetustate exciderent, manda runt literis, quo nulla unquam deesset hominibus, cum expectandarum pollicitationum diuinarum, tum efferendi laudibus Dei prouidentiam, bonitatem, atque erga suum unigenitum tutelam, et curam, occasio.

/1 Peter 1.21/ Qui suscitauit eum a mortuis, et dedit ei gloriam.
Saepe enim resurrectionis Christi meminerunt apostoli, non ab re quidem: nam ipse surrexit propter iustificationem nostram, ut inquit Paulus: quae sane res mundo plane insolita, praeclarissimum fuit exemplum omnibus qui peccatorum lepra affecti essent, resurgendi ad uitae innouationem, cuius effigies aqua est baptismi, seu ab aqua ipsa emersio: e qua necessario Dei ipsius promissione ortum habet uita aeterna, qui totius reli-
[religionis]
{1555 p. 122}
-gionis nostrae finis est ac terminus. Christo igitur, agno utique purissimo immolato, occisoque a Iudaeis, sed breui e morte ad immortalitatem experrecto, ad gloriamque aeternam a patre euocato, perampla in nobis uis spei exsuscitatur, certique reddimur, quod cum ipso etiam nos homunculi et moriemur et suscitabimur, et eadem ipsa qua ille donatus est gloria donabimur: iccirco a sancto apostolo est additum,
/1 Peter 1.21/ Ut fides uestra, et spes esset in Deum.
Haec omnia (inquit) geri uidimus, ut fides uestra ac spes in Deo esset, non in homine puro. Cum quidem Christum credimus suapte sponte tum animam posuisse, tum resurrexisse, coelosque gloriosum ascendisse, atque proinde ad patris dexteram perpetuo sedere, illinc uero suum misisse spiritum, quo nostrum inflammaret algorem, amoueretque errores a mundo, eundem ipsum sane Deum esse, mediatoremque nostrum ad immortalitatem capescendam et credimus et fatemur. Siquidem a puro homine tanta haec sperari nunquam potuissent. Quod certe mysterium non latuit discipulum illum ancipitem cum exclamauit, Domine meus, et Deus meus: et hominem et Deum in Christo fuisse cum sensit, tum fassus est, praeque se tulit maximum fidei lumen hausisse a Deo. At illud maximopere curandum, ne mens sordida adhuc, atque humi prona ad illa sublimia contemplanda, quae purissimis duntaxat cernuntur oculis apprehenditurque affectibus illis niueis et synceris, quos purgat fides, se attollere audeat. Nam lege olim sancitum fuit, bestiam quae montem tetigisset lapidatum iri. Quapropter a nostro apostolo, simul ut quantum satis uisum fuit detexisset, seu potius quasi per transennam ostendisset mysterium, infertur,
/1 Peter 1.22/ Qui animas uestras purificatis in obe-
[obedientia]
{1555 p. 123}
-dientia ueritatis per spiritum.

Sole ipso clarius iam factum est, cor scilicet humanum fide purificari, in deumque pennis leuissimis innocentiae ferri. Nonnihil autem ad domandam carnis petulantiam extera ipsa conducere possunt remedia: cuiusmodi sunt ieiunia, inedia, nuditas, atque id genus caetera. Verum nihil propemodum hisce agi medelis experimur, nisi per spiritum Dei sanctum, qui in secretis animarum recessibus eo libentius commoratur, quo fuerint purgatiores, magisque a carnis crassamento liberae, remediis in primis incubuerimus internis: quod est, uerbi Dei lucem, qua ueritas ipsa potissimum fulcitur, non auersari: sed auido amplecti animo, quae in ipsa audiuntur lege: cuius sane ministerio effrenes facilius sopiuntur concupiscentiae, quam maceratione carnis alia, exitio quoque ac morte. His quidem corporeis afflictionibus attenuari potest corpus, occidi etiam: at uero sic atteri posse, euellique concupiscentias menti affixas, quasque in ipsis medullis animae ebullire, quotquot carne ista infirma induti sunt experiuntur, non credo absque internorum subfugio. Id autem maxime sibi uendicat ueritas illa, de qua sic Dauid, Et lex tua ueritas. quae est efficacia quaedam fidei, atque amor uerbi Dei. quod gladium ancipitem penetrantemque usque ad diuisionem spiritus et animae, crassos scilicet ac spissos carnis affectus, a leuitate candoreque spiritus separantem, ab apostolo appellari legimus. Atque ea est castitas, purusque status interior, fructus nimirum uiuae fidei in Deum: de qua sic Esaias, Et erit fides cinctorium renum eius. Ergo fides uiua illud est remedium cumprimis, quo superbae carni fraenum uerius iniicitur, quam res alia extera sine fide. Et certe parum promouet, si uino abstineas corporeo, uinum autem illud non haurias, de quo

{1555 p. 124}

sic Zacharias, et uinum germinans uirgines. Ad hanc porro ueritatem allusit quando dixit, Deum patrem in spiritu et ueritate adorandum esse: cuique sententiae subscribens Paulus aiebat, Lex spiritus uitae in Christo IESU liberauit me a lege peccati et mortis. Vidistine unquam chirurgum alium malagma tam praesentaneum putri alicui admouisse ulceri? Spiritu (inquit) ambulate, et desyderia carnis non perficietis. Itaque qui sic, ut dictum est, interiori delectantur cultura, facillime quae in membris saeuit lasciuam frangunt, extinguuntque obscoenitatem omnem quam lex membrorum concitat, atque spiritui obiicit. Ex qua quidem postea re quoddam in nobis oriri solet lumenne dicam, an incendium plane diuinum, haud sat scio: quo accensi pie casteque afficimur erga proximos, in illisque Deum diligimus ac ueneramur. Unde additum est,

/1 Peter 1.22/ Amore non simulato.

Ne ex illis simus, qui in corde, et corde loqui consueuerunt. Nihil enim tam detestatur Deus quam cordis duplicitatem ac fucum.

/1 Peter 1.22/ Ex corde (inquit) uos inuicem diligite attentius.

Ne amor uester mutuus inconsideratus iudicetur, atque inconsulto initus. Omnia quidem in disciplina religionis sapienter agi debent, prouide, attente, consulto, absque omni fuco et simulatione. Quod si ante salutiferum Christi aduentum nonnihil carnalis affectus in amando concedebatur Iudaeis: iam illa noua exorta luce, consuetudo atque indulgentia ab illorum uita, qui ex Deo nati sunt per Christum, semota esse debet. Noua, noua inquam cognatio atque affinitas nouum requirit affectum, nouam conuersationem, nouum modum uitae ac morum, a uobis utpote qui estis

{1555 p. 125}

/1 Peter 1.23/ Renati non ex semine corruptibili, sed incorruptibili, per uerbum Dei uiui, quod manet in aeternum.

Semen quidem terrenum in generatione corrumpi, atque intermori necesse est: semen uero spiritus in te tanquam in agrum bene cultum iactum durat, manetque incorruptum: et te, quo in ipsum transmueris, tum mutat, tum innouat, tum beatum facit cum Deo. Qua nam uero id contingat ratione, audi: Deus enim sui sancti spiritus semen, foecundum illud quidem, immittit in cor nostrum uetustum, atque animam: quod si tenacius haeserit nouum continuo effingit hominem. Hinc fit quod alia subinde in nobis cernuntur opera, aliae formantur cogitationes, uerba alia, et tandem noua omnia. Quare quaecumque antea fugiebamus quaerimus, et quae quaerebamus fugimus. Noua igitur ea est renascentia, diuina nimirum et aeterna, qua in Deo regeniti per uerbum Dei uiui, quod est semen immortalitatem afferes, in eo magis uiuimus quam in nobis. Dei uiui, non absque ratione positum arbitror. Id quidem posuit ne te, quantae sit efficaciae atque uirtutis Dei uerbum, fugeret. Quid aliud censes prodire posse a Deo uiuo nisi uitam? nisi amorem? nisi rerum omnium uetustate fatiscentium innouationem? Atqui omnia quae sub coelo sunt ex semine procreantur: aliquo, iccirco in noua hae generatione ut semen quoque sit necesse est: et hoc est uerbum Dei, non sane corruptibile ut caetera semina, ac mortale, sed aeternum: quo accepto aeterni efficimur atque immortales: illo uero mortales, infinitisque obnoxii calamitatibus ac miseriis. Et certe

/1 Peter 1.24-25/ Omnis caro ut foenum est, et omnis decor eius tanquam flos foeni, exaruit foenum,

{1555 p. 126}

et flos eius decidit: uerbum autem domini manet in aeternum.

Verius illud est, quam quod multis probari debeat, Omnia scilicet orta occidere, sensimque ad interitum delabi: Dei uero uerbum manere illaesum. De hoc sane semine sensisse Ioannem arbitror, cum ait, Omnis qui natus est

ex Deo peccatum non facit, quoniam semen eius in eo manet, et non potest peccare. Obsesso quidem a uerbo atque in ipso meditando occupato nullus in eo relinquitur peccati locus. Iam anima, quae eiuscemodi tenetur cura, pars illius effecta est aedificii, quod continuis tanquam operis crescit in templum sanctum Dei, ut ait Paulus. Caeterum inter res conditas quid speciosius? quid flore uiuido recensue nato iucundius? Sit autem uiuax ut lubet flos, atque aspectu decorus, breui tamen succisus perlanguescit ac moritur. Aequae itaque humana censenda est felicitas, atque fortunae fauor. Comparat Esaias Babylonicam felicitatem gramini ac flori: liberationem uero suorum aeternam dicit ob fidem diuinis habitam promissionibus: Clama, inquit: quid clamabo? Omnis caro foenum et omnis gloria eius sicut flos agri. Diuus Cyprianus Claritatem in hoc loco legit, non Gloriam. Hebraei uero misericordiam, benefactaque illa, quae absque spiritu fiunt, interpretantur. Sic Cyprianus, Neminem Christianum decet claritatem ullam carnis computare et honorem: sed solum appetere sermonem Dei. Verum si in carne gloriandum est, cum Paulo id fieri conuenit. Ego (inquit) stigmata domini mei in corpore meo porto. Haec sunt quidem preciosissima carnis monilia, hae armillae, inaresque et corollae maximis intertextae unionibus, quae sunt afflictiones pro Christo susceptae, caraeque habitae.

/1 Peter 1.25/ Hoc est autem uerbum.

{1555 p. 127}

Perinde id est, quasi inferre sic uellet Petrus: Hactenus de fide, fundamento nimirum bonorum omnium, quae ad animum spectant, disseruimus: de patientia similiter renascentiaque in Deo, ac sanctimonia mentionem hucusque fecimus: qui sane euangelii praedicandi scopus est uerus: is scilicet quod pater filium suum charissimum, atque hunc unigenitum, ut pro nobis hostia esset, e coelo misit: quodque prophetis antiquis hanc Dei benignitatem et gratiam reuelauit: hoc est, quando, quoue temporum statu uenturus esset Christus, quae passurus, quomodo glorificandus, simul ac nostras, proprio sanguine abluisset notas, spiritumque ad consolationem desolatorum misisset suum: quo aspirante, durissimumque cor nostrum intractabileque mouente ad tanta amplectenda mysteria renasceremur in Deo totique efficeremur non spirituales solum, uerum etiam Dei persimiles: quae una uia est, qua quaecunque occurrant incommoda praesenti toleramus animo, paremus Deo, ac mutuam inter nos ita diligenter casteque seruamus beneuolentiam, ut etiam hostes ipsos nostros complectamur et tandem beati in hoc etiam statu uitae, alioquin innumeris exposito periculis, et uiuimus, et nihil aliud iam optamus quam his solui curis, et esse cum Christo, quae est perfectissima renascentia in Deo ac finis cursus. Hoc est autem (inquit) uerbum, quo ut conuenit accepto traiectoque in animam, haec omnia felicissime obtinemus. Ecce tibi in manibus iam positum est, quia annuntiatum. Haud longius quidem peragrandum est, tantum illud cum auditur sitibundo complectaris animo. Iuxta te est sermo, clamat Moses, in ore tuo, et in corde tuo, ut facias illum. Verum (ut tandem finiam) quod nam istud est uerbum, aut quale?

Dominus IESUS, qui uobis annuntiatur, cuius legati sumus, quem (scio) iam fide tenetis, gustatisque amore atque rerum illarum con-
[contemplatione]

{1555 p. 128}

-templatione, quae circa tam mirabilis uerbi cum doctrinam tum religionem uersantur intuemini. Hoc, inquam, uerbum illud est, non aliud, quod per euangelium denuntiatum est uobis.

CAPUT II

/1 Peter 2.1-2/ Proinde deponentes omnem malitiam, et omnem dolum et simulationem, et inuidiam et omnem detractionem, ut modo nati infantes lac illud non corporis, sed animi quod dolum nescit appetite.

Haec omnia ueteris signa sunt Adae in nobis, qui olim peccans sui etiamnum similes gignit posteros. Hisce prorsus infecta est natura humana uitiorum notis, quas hic noster commemorat apostolus. Pro simplicitate quidem in prima illa origine cum homine nata, succreuit dolus, malitia, simulatio, inuidia, atque proinde detractio, odium, mala mens, malus animus: peruersaeque uite consuetudo, et caetera istiusmodi uitiorum errorumque portenta, sedem Dei in nobis occupauere. Verum per Christum tanta haec monstra attrita sunt, atque a corde humano (modo uelimus) deturbata.

Nam uires illas nostras in Adae lapsu afflictas, peneque emortuas in Christi morte recuperauimus, sentimusque uim longe maiorem uitae atque efficaciam in nobis per Christi innocentiam, quam olim mortis per Adae peccatum. Ex quo sane illud asserere possumus, aliquid iam posse hominem per Christum, qui nihil antea per Adam poterat. Quare aequae nos hic diuinissimus hortatur senex atque si omnino iam integrum factum esset nobis, cor liberum ad Deum dirigere. Deponentes, inquit, malitiam ac dolum, quibus antiquus alitur in nobis Adam,

{1555 p. 129}

quae sunt innocui pueri sectemini edulia. Figurata haec est loquutio: siquidem de lacte hic loquitur spirituali, quo aluntur animae, et quod Dei uerbum esse interpretamur. In superioribus hoc idem lac Semen Dei appellare libuit. Nanque euangelium semen illud est, quo in Deo nascimur: est item lac recens natis, est iam adultis cibus solidus, est armatura, est omnia demum in nobis: quoniam uitam eam affert fidei, qua uiuit in Deo anima. Fides uero per Dei uerbum addiscitur, hauriturque in spiritu, ex quo lac istuc purum, de quo loquimur, abunde dimanat. Audire enim Christum pro nobis mortuum esse, gratisque seruasse mundum uniuersum, lac est suauissimum. Verum mox crucem afferre, affirmareque necessariam illam esse omnibus

quibus diuina cordi est religio ac uita Christi, cibus fit austerus, atque insuauis: quare non nisi mollem cibum pueris afferre soliti sumus, adultis uero fortiorem, quem plane refugiunt infantes, unde illud est in Exodo, Ne coquas (ait) hoedum dum a matre lactatur, hoc est, ne in fide tenerum in ferenda Christi cruce continuo horteris. [Gloss: Exod. 23] Et recte, Coquas, dixit: nam crux ipsa ignis est. Sine igitur ut sensim puer adolescat, Christi'ue cognitione, antequam illius lanienae idoneus sit, pinguescat: tunc sane fit aptus qui ad aras tormentorum Christi iuguletur, comburaturque totus in camino diuini amoris. Hac ferme usus est metaphora lactis, cibique firmioris, Paulus Corinthiis scribens: Ego (inquit) fratres non potui loqui uobis ut spiritualibus, sed loquendum fuit ut carnalibus, ut infantibus in Christo, lactis potu uos alui, non cibo. Qui uero illi fuerint, quibus nondum suppediandus fuerat cibus solidus, aperuit, illos carnales uocans, hoc est, nondum perfecto utentes iudicio cum rationis, tum spiritus.

{1555 p. 130}

/1 Peter 2.2-3/ Ut in eo crescatis, si tamen gustastis quam commodus sit dominus.

Ad perfectiorem gradum quaelibet aetas suos habet annos, suaque incrementa. Ii qui lacte nutriuntur, ut natura sunt pueri, facilius quidem, sed non robustius, ut illi qui grandiori iam sunt aetate, subolescunt: quocirca quantum cuilibet crescere contingit, tantum illi propinandum est cibi: Commodum porro Deum dicit esse, iccirco quod cuilibet sese accommodat aetati: quanquam alii uertunt, Humanus, seu Dulcis. Si haec (ait) gustastis, utilia sunt: sin minus, surdis cano: nam quae non gustantur raro enutriunt. In re certe spirituali crescere hi nequeunt, quibus nondum sapuit Christus: qui uero gustarunt quam suauis sit, quam commodus, quam humanus, eo plane centies mansum reuertuntur. Atque haec etiam ebrietas spiritus appellari solet Caeterum nequid in apostolicis uerbis praetereamus, Malitiam hic uocat omnem nocendi libidinem, atque ad animum degenerem contaminatumque refertur, de quo sic Salomone: Vir uersutus odiosus est. Simulationes porro dicens, notat hypocrisim et prodiones. De huiuscemodi religionis peste sic ait Ecclesiasticus: Vae duplici corde et labiis scelestis, et peccatori terram ingredienti duabus uiis. Ita etiam Christus, Vae uobis scribae et pharisaei hypocritae, qui decimatis mentam, et anetum, et cyminum, et dimittitis quae grauiora sunt legis. Sed quae obsecro? Iudicium, misericordiam, fidem, amorem mutuuum, atque obsequium. Duces caeci excolantes culicem, camelum autem deglutientes. Percolatis quidem uinum aut lac, si casu inciderit culex. Quasi diceret dominus, In minimis superstitiosi estis, in maximis incogitantes. Inuidiam item dicens, morbum illum grauissimum ani-

[animi]

{1555 p. 131}

-mi, ex quo caedes, odiaque oriri solent innuit. Alitur sane ambitione, pedissequasque habet praecipuas, contumelias, contentiones, rixas, discordias, falsas delationes, et malorum omnium inuentricem superbiam: sed in primis dicto illi paret obtrectatio. Refert Clemens, ipsum apostolum obtrectatores inter homicidarum species recensuisse. Susurrones autem occultiori utuntur artificio, Hi enim in auribus obstrepentes tacita maledicentia, dissidia fabricantur. De his quidem intellexisse Dauid arbitror cum dixit, Detrahentem secreto proximo suo hunc persequer: hoc est, caeteris peccatis omissis id solum persequer odio. Tanta est ruinae detractio, auersionisque a Deo.

/1 Peter 2.4-5/ Ad quem accedentes, qui lapis est uiuus, ab hominibus quidem reprobatus, apud Deum uero electus et preciosus, ipsi quoque ueluti uiui lapides aedificemini domus spiritualis, sacerdotium sanctum ad offerendum spirituales hostias acceptabiles Deo per IESUM Christum.

Non est fas in imis semper manere fundamentis: sed inuento lapide angulari structura est ducenda: neque est agendum ut olim Iudaei, qui tam salubre saxum auersati, alio suum direxerunt aedificium. Is sane lapis ille est, qui excisus e monte absque manibus, ut inquit Daniel, creuit in montem excelsum, cuius fundamenta in montibus Sion, et de quo illud dicetur, Homo, et homo natus est in ea, et ipse fundauit eam Altissimus. Atqui lapides et nos quoque antea eramus: sed sicci, et arentes: nunc uiui effecti sumus per fidem, quae est uita anima et quam tamen uitam assiduae testari debent oper-

[operationes]

{1555 p. 132}

-rationes: nam proprium uiui hominis est operari. Fide igitur uiua accedimus ad saxum uiuum: hoc est, qui loge eramus, facti sumus prope in sanguine Christi, quod fundamentum est spiritualis aedificii. Nam cum essemus aliquando alienati, et inimici sensu in operibus malis: id est, cum alienationem illam nostram hostili animo, atque ultro prauis testaremur actionibus reconciliauit in corpore carnis eius per mortem. En lapis uiuus atque angularis a Deo electus preciosusque: hoc est, cum Deo, tum piis hominibus in precio habitus: si tamen (inquit) permanetis in fide fundati et stabiles. Siquidem nihil aliud est fundari firmarique in fide, quam Christo niti. Sed quid est niti Christo, illumque pro fundamento habere? Nempe illius imitando uestigia, credere donata nobis esse peccata, filios nos Dei factos, atque proinde uitam nobis aeternam promissam esse. Ex qua quidem persuasionem, atque in Deum fiducia domum illam spiritualem (de qua sic intulit, Aedificemini domus spiritualis) in nobis erigi sentimus: et de qua sic Paulus Hebraeis scribens. Christus ueluti filius in domo sua, qui sumus nos, si fiduciam, et gloriam Dei usque ad finem firmam retineamus. Domus itaque aedificamur spiritualis per Dei uerbum, iccirco lapides haud iniuria uiui nuncupamur sumusque: sumus structura, sumus aedificium, positum

nimirum super lapidem uiuum angularem Christum, in quo nostram omnem iandudum posuimus fiduciam: nam eundem ipsum esse non ambigimus, qui totum hoc nostrum connectit aedificium, et continet unitque: et qui (ut ait quidam) totum portat, et a nemine portatur. Sine Christo enim uiuo lapide nulla stare potest aedificatio spiritualis. Siquidem fundamentum aliud nemo potest ponere praeter istud, cuius participatione uiui aptique ad tam praeclarum aedificium lapides euadunt homines, qui sine ipso solitaria

{1555 p. 133}

sunt glarea et sicca arena. Ab ipso itaque habemus quod sumus, quod uiuimus, quod mouemur, cooptamurque in nobiliores illius sacri templi parietes sancti spiritus opera fabrefacti. Spiritum (inquit) meum ponam in medio uestri Iam illud uero considerandum, quomodo uiuos eosdem ipsos lapides minime inertes cessantesque esse uelit, asseratque fungi illos sacerdotio oportere: qua quidem assertionem liquido apparet de animis hic humanis, electisque a Deo in unione spiritus, haud de pario lapide, marmoreue alio fieri mentionem. Aedificemini, inquit, domus spiritualis sacerdotium sanctum. ex quidem uetus suas habebat uictimas et sacerdotes, mortales certe et peccatores. Lex autem nostra, ac domus, suas et ipsa habet hostias, leuitasque et ministros alios, qui spiritualia Deo offerant sacrificia, quemadmodum illi carnalia. Illi quidem taurorum, hircorumue, aut uitulorum carnibus Deo litare consueuere: nos concupiscentiarum affectuumque crassiorum litamus occisione: quod sane genus uictimarum odoratissimum esse solet Dei filio, qui primus omnium mortuus est, ut nos offerret patri, iustus pro iniustis: mortificatus quidem carne, uiuificatus autem spiritu: etiam haec est hostia Deo gratissima acceptaque, sed per Christum: alioqui nihil salutare potest esse homini sine Christo. Gratia igitur IESU Christi ac merito lapides facti sumus uiui, qui eramus mortui peccandi consuetudine. Iam Dei structura sumus, Dei aedificatio, domus tandem ipsa ac templum in quo tanta non dedignatur commorari maiestas. Quid? nonne et sacerdotes simul. et uictima, et ara facti sumus Dei uiuentis? Ita sane omnia iam nostra facta sunt, nos Christi, Christus autem Dei:

/1 Peter 2.6/ Quapropter et continet scriptura. Ecce pono in Sion lapidem in summo ponendum]

{1555 p. 134}

-dum angulo, electum, preciosum: et qui crediderit in illum, non confundetur.

Testimonium adducit Esaiiae ad ea quae dicta sunt de Christo lapide uiuo, necessarioque fundamenti exordio. Ecce inquit, hoc est, haud alio spectandum est, huic omnes inniti debent. Porro nitida aptaque ad

speculationes diuinas corda adumbrat nunc Sion, quae alias Iudaeos De hoc lapide angulari memorat Paulus Ephesiis scribens: nam simul ac Ephesios sanctorum Dei que domesticos et familiares appellauisset, dixissetque illos super fundamentum apostolorum et prophetarum constructos esse, mox intulit, ipso summo angulari lapide IESU Christo: utpote qui duos condiderit in semetipso utrunque unum faciens: nam ipse pax nostra est, ad id nimirum a Deo electus, quo totius esset fabricae spiritualis fundamentum: ipsam sustentans, imaque summo tecti fastigio connectens, adornans, firmansque in Deo. Verum quonam modo? quae ratione tam profundo niti unquam poterunt fundamento lapides adhuc plane rudes atque inexpoliti? Fide. Iccirco additum est, Qui crediderit in illum non confundetur: repulsam (inquit) suis in petitionibus nequiquam patietur, neque illius spes uana erit ac fides. Oblatus enim ad fabricae structuram cum caeteris suo illi ab architecto parato collocabitur loco, tantum abest ut rubore suffusus reiiciatur. Sic de huiusmodi loquitur confusione pudoreue Dauid: Accedite, inquit, ad eum et illuminamini (nempe per fidem) et facies uestrae non confundentur. Qui credit (ait Esaias) non festinet: nam qui festinat facile impingit, et (unde rubor atque animi confusio oriri solet) cadit. Quae res (ait) uobis, qui iam in sortem filiorum Dei acciti estis, contingere haudquaquam potest: sed fauor, sed gloria, sed honor. Quare sequitur:

{1555 p. 135}

/1 Peter 2.7/ Vobis igitur honor credentibus.

En quomodo qui credunt non padeiunt, sed honorantur, locoque ignominiae laudantur, ac securi incedunt.

/1 Peter 2.7-8/ Non credentibus autem, lapis quem reprobauerunt aedificantes hic factus est in caput anguli: et lapis in quem impingitur, et petra ad quam offendunt, nempe his qui impingunt in sermonem, neque credunt in id, ad quod et instituti fuerant.

Verum quidem tam illud est, quam quiduis aliud uerissimum: credentibus scilicet bonum esse odorem Christum ad uitam, non credentibus uero malum ad mortem. Unde si qui sunt, qui Christi beneficia non ignorant, hi certe ne passum quidem a fundamento se subtrahunt: sin secus, in tenebras actutum mentes in ipsum salutare alioqui fundamentum, ueluti attoniti solent, impingunt.

Lapis sane is coelestis ea affectus est natura, ut omnes in suum uelit cooptari aedificium, in quo ipsemet caput effectus est anguli: totam scilicet connectens structuram, atque inuitis etiam, reclamantibusque architectis, ad summum usque fastigium consummans. Per se semper beneficus est dominus.

Quod si nonnunquam secus accidere uidetur, culpa id nostri, qui sic uolumus, contingit. Ecce iste (inquit senex ille euangelicus) positus est in ruinam, et in resurrectionem multorum in Israel. Sed quam hic uocat ruinam? in signum, ait, cui contradicetur: haec est ruina, haec impactio, is casus infelicissimus,

forsan et irreuocabilis, contradicere Christo, Deique pollicitationibus haud fidem habere. Qui impingunt, inquit, in sermonem, nempe euangelicum promissionum aeternarum refertissimum, neque cre-

[credunt]

{1555 p. 136}

-dunt in id ad quod instituti sunt, a prophetis nimirum, atque apostolis. Vetus translatio habet, In quo positi sunt: quod sic interpretamur, Ab antiquis illis patribus, ad hoc ut crederent in uenturum Christum, eumque praesentem recipent, instructos paratosque. Graeca scholia ad petram offensionis id totum referunt: ut non a Deo, sed a seipsis propriique malitia atque obstinatione, qui se ultro uasa irae aptauerunt, essent positi ad id quod ipsi sibi parauerant. Sic de is Paulus, Verbum (inquit) crucis pereuntibus quidem stultitia est, his autem, qui salui fiunt, Dei uirtus: nam uirtus est ad salutem omni credenti. Verum illi, ut lubet, increduli sint, atque in obsequio mundi pertinaces.

/1 Peter 2.9/ Vos autem genus electum, regale sacerdotium, gens sancta, populus acquisitus, ut uirtutes praedicetis illius, qui e tenebris uos uocauit in admirabilem suam lucem.

Ab obseruatione quidem praeceptorum Dei deprehenditur electio. Electi uero non queunt non operari. Statuit illi legem, inquit Dauid, in uia quam elegit. Unde illud est in Mose, En dominus elegit te hodie, ut sis ei populus peculiaris, et custodias omnia praecepta illius. Alioqui certe uanum illud esset consilium legislatoris, ea sancire, quae nemo seruaret. Satagite, inquit Petrus, ut per bona opera certam uestram uocationem, atque electionem faciatis. Calor quidem ac lumen ab igne exiens, calidum prae se fert ignem esse ac splendidum: idem de rigore in gelu ac niue censendum erit. Ab assiduo itaque operandi studio atque exercitatione (in his maxime quae preparauit Deus ut in ipsis ambularem, ut inquit Paulus) assiduum infatigabilemque in nobis esse erga Deum tum amorem tum conatum ad

{1555 p. 137}

perfectiora intelligi potest. Regale sacerdotium uocat in primis Christianorum dignitatem, ad differentiam nimirum sacerdotii Leuitici, quod tenue fuit et imbecillum. Ab illo tamen haec uidetur sumpta futuri sacerdotii appellatio, quod in Exodi libro legimus: Eritis inquit, mihi in regnum sacerdotale. [Gloss: Exod. 19] Quod perinde est, atque si diceret, Sacerdotium istud, quo meos uolo fungi electos, praecipuum erit: et, ut ferme sunt omnia, quae ad reges spectant, potentissimum. Verum hi plerunque, qui maximis imperant regionibus, a propriis superantur cupiditatibus: nos uero et mundum, et nos ipsos, et caetera caduca, non solum uincimus, uerum etiam tanquam hostias pacatissimas diuinae consecramus religioni. Unde illud est ad Alexandrum

regem tunc omnium potentissimum suo a praeceptore dictum, Tu qui caeteros sapientia ac fortitudine uincis, teipsum uince. Caeterum de potestate regia, quam in suis requirit Deus, sic ait Chrysostomus: Pius et Christianus uere regnat, et est rex uerius, quam qui diademate est ornatus. Rex multos habet exercitus, Christianus microcosmum, copiosumque cogitationum numerum: et non solum numerum, sed duces, imperatores, hastatos, sagittarios, fundibularios: exemplumque Abraae ponit uir sanctus, qui in filii occisione tam uarias rebellesque subegit cogitationes. Quid Ioseph (inquit) dicam prouocatum a domina? excellentior fuit rex quam Dauid uictus a libidine. Sacerdos igitur uerus est uir probus, diuinoque cultui addictus. Is certe perpetuis ueluti excubiis in templo Dei se ipse continenter super aram crucis immolat, offertque. Atque hanc perfectissimam iustitiae esse partem affirmant patres. Quod sane litationis genus intellexisse Dauidem ipsum arbitror, cum ait, Sacerdotes tui induantur iustitiam: infertque suam naturaliter inditam electis unctionem, Et sancti tui (inquit) exultent. Quo sane

{1555 p. 138}

dicto spirituale ostenditur in anima quoddam esse pigmenti genus, atque unctionis, quod est gaudium in spiritu sancto, unde alia illa quae sequitur ortum habet appellatio ac dignitas.

/1 Peter 2.9/ Gens, inquit, sancta, populus acquisitus.

De sanctitate qua ornati esse debent ii, quibus Dei religio, rebus caeteris omissis, maximopere est cordi, in superioribus diximus. Huius sane figura, quaedamque (ut sic dicam) praemonstratio illa fuit Dei in Deuteronomio. Aras eorum subuertite, confringite statuas, lucos succidite, sculptilia comburite: quia populus sanctus es domino Deo tuo. Caeterum, populum acquisitum, hoc est, magno emptum, nos uocat Petrus: ut pote qui non corruptibili re, auro nimirum aut argento redempti sumus, sed precioso sanguine Christi: ex quo quidem felicissima illa facta est de nobis transmutatio, cum de seruis, et illis quidem uilissimis facti sumus reges, de prophanis sancti, de sacerdotibus Belial sacerdotes illi, de quibus sic Deus, Sacerdotes eius induam salute: de perditis item acquisiti, de mortuis uiui: de parietibus ruinosi, imo diruptis, soloque aquatis, aedificium spiritus sancti: de quo sane aedificio sic Paulus Ephesios pastores cum esset Mileti adhortans, concionabatur. Attendite (ait) uobis et uniuerso gregi, in quo uos spiritus sanctus posuit episcopos regere ecclesiam Dei, quam acquisiuit sanguine suo. Verum frustrane id factum est? Minime id quidem omnium.

/1 Peter 2.9/ Ut uirtutes (ait) annuntietis eius, qui uos uocauit de tenebris in admirabile lumen suum.

Rationem mysteriumque redempti generis humani aperit, narratque uias, quibus ad id perficiendum usus est

{1555 p. 139}

Deus et uariis et occultis, et de quibus sic Dauid hyperbole usus, Narrabo, inquit, omnia mirabilia tua. Atque illud etiam in Esaia (Populum iustum formaui mihi, laudem meam narrabit) rem istiusmodi adumbrasse mihi uidetur. Quorsum uero istuc? Ut caeteri audientes salui fiant. Cuiusmodi autem uirtutes hae sint, ac laudationes in portis filiae Sion exponit dicens: /1 **Peter 2.10/ Qui aliquando non populus, nunc populus Dei: qui non misericordiam consequuti, nunc autem misericordiam consequuti.** Haec sane ex Oseae uaticiniis sunt excerpta: mirabilia illa quidem ac profundiora, quam quae ab humano ingenio disquiri possint, atque enarrari. quae tamen se narraturum pollicetur Dauid: et de quibus sic Paulus: quae sit supereminens magnitudo uirtutis eius in nos qui credimus secundum operationem potentiae uirtutis eius, quam operatus est in Christo: quod est mysterium illud absconditum a seculis in Deo, quod multiformem Dei sapientiam appellare placuit apostolo: uarias scilicet in Deo, ac multas redimendorum hominum uias et rationes: quas tandem in Christo, lampade nimirum fulgentissima, quam paulo ante lumen appellauit admirabile, tum conspici, tum perfectissime consummari uoluit. Nam cum desides in regione umbrae mortis ociaremur, nostraeque prorsus dignitatis obliti in tenebris, atque in obducta caligine errorum nocte sederemus attoniti, non solum nostrae uos admonuit oscitantiae ac periculi, uerum etiam extraxit eduxitque in admirabilem lucem illam, de qua sic ipse, Ego (inquit) sum lux mundi: causamque quamobrem lux dici uelit attulit, dicens, Qui sequitur me non ambulat in tenebris. Lumen itaque illud admirabile Christus est, ex quo alia euestigio emergit lux, quae est sacratissimi illius uerbi notio, atque in anima fulgor quidam diuinus amoris. Aliis certe populus eramus abiectus, infidelis,

{1555 p. 140}

pro nihiloque habitus: imo non populus, nunc autem populus, et populus Dei: populus, inquam, tam magno, ut est mors Christi, comparatus: gens sancta, gens electa. et honorata. Utinam uero de nobis illud dici posset apostoli, Qui aliquando conuersati sumus in desyderiis carnis nostrae et mentium, nunc sancti simus, ac populus Dei lectus: Qui non consequuti misericordiam, nunc autem misericordiam consequuti. Antea quidem nostra eramus culpa filii irae, nunc gratuito facti sumus filii Dei uiuentis: hoc est, uocatio nostra circa ea uersatur, quae in Deo, qui uita omnium est, et uiuunt, et semper uiuunt: atque haec omnia per Christum, qui conuiuificauit nos, cum essemus mortui delictis et peccatis nostris, in quibus ambulauimus secundum seculum mundi huius. Faxit Deus ut ne magis, quam olim, in nobis uiuat nunc mundus. quod sane ex his quae passim fieri uideo cogor suspicari. Iam lux illa uniuersalis fidei pene culpa nostri e mundo excessit, uiuuntque inter nos ea in primis, quae naturaliter uerae expertia sunt uitae. Quare haud mirum uideri debet, si a sene hic nostro sanctissimo tanta cum beneuolentia admonemur.

/1 Peter 2.11-12/ Charissimi (inquit) obsecro tanquam aduenas et peregrinos abstinere uos a carnalibus desyderiis, quae militant aduersus animam: conuersationem uestram habentes bonam inter gentes.

Iam aedificium nostrum super tam Sanctum fundamentum, ut est Christus positum sanctum esse asseruit: hinc nos proinde hortatur ne contempta renaissance illa, quae a Deo est, ingrati simus: itaque uiuamus, quasi is mundus piorum patria esset ac domicilium. Aduenae certe et peregrini non libenter ociantur in uia: non, quic-

[quicquid]

{1555 p. 141}

-quid in aliena contingat republica, aut tristantur, aut laetitia efferuntur. Quid illis, oro, commercii cum exteris, quibus nulla est cura praeterquam patriae? Verum lutulentum iter est uitae, ac dumis consitum: quare illud semper est mente pertractandum, quod tametsi munda facta est anima per gratiam, nihilominus tamen quoad in carne, quae continua saeuit rabie ac furit, commoratur: uerendum est, ne sordes interim contrahat, aliquouae impingat, et periclitetur. Non est quidem in hoc mundo status tam sublimis et tutus, quin aut labi queat, aut perfici. Quod ex fermento mulieris farinae iniecto, donec tota fermentaretur, conici potest. Farina quidem fermento conspersa non continuo fermentatur, sed sensim ac tempore. Quare assuefaciendus est animus laboribus pugnae, perpetuae illi quidem cum carne ac mundi illecebris. Semper enim uxor haec nostra iurgatrix caro, et rixosa, queritur, obmurmurat, obstreperitque legi mentis nostrae. Unde quandiu caro ac sanguis una sunt, tandiu certandum est, et ne ipsa opprimatur lex mentis obnixe contendendum alioquin inter hostes tam bellaces ac uafros, ut sunt appetentiae effrenes animi atque illarum autores daemones, te tutum ducere, atque illorum telis impenetrabilem, signum est nimium confidentis animi, ne dicam temerarii atque arrogantis. Non certe negandum est perfectissimos quoque homines tangi quidem posse labe aliqua peccati et uinci etiam. Verum peccati dominatum admittere, illique subiici, id rarum sane inter perfectos, atque insolitum. Quocirca illud est additum a sancto sene, porrectumque omnibus qui uase hoc testaceo carnis obducti sunt. Obsecro, inquit, abstinere uos a carnalibus desyderiis, quae militant aduersus animam. Id quidem illis scriptum esse arbitror, quos supra genus electum, regale sacerdotium, gentem sanctam, populumque acquisi-

[acquisitum]

{1555 p. 142}

-tum, et qui misericordiam consequutus sit a Deo, nuncupauit. His, inquam, tam praeclaris diuinisque ornatis appellationibus uult cautum esse Petrus, ne quid cum concupiscentiis, naturae humanae fere ingeneratis, illique infestissimis, tanquam stimulis ad peccatum ac lapsum habeant foederis:

quod si mos est illis antiquus, atque ars uetus in acie uersari, uersentur ut lubet in alienis castris, non in nostris: nam illarum magis timendus est fauor, quam uulnus atque ira. Abstinetes (inquit) uos, detrectateque concupiscentiarum militiam. Militent quidem non pro uobis, sed contra uos: tantum illud aueo, ut ne Dei gratia tanquam umbone tutissimo contacti succumbatis.

/1 Peter 2.12/ Conuersationem inter gentes uestram habentes semper bonam.

Non est quidem tuta conuersatio, neque stabilis inter illos amicitia, qui propriis adhuc seruiunt affectibus, quod sane est militare in castris concupiscentiarum uersarique in exercitu carnis periculoso ac saeuo. Mirum sane est, quam beneuole pieque cum erga nos, tum erga Deum afficiuntur hi, quibus sanctus quidam animorum habitus in nobis ex sancta nostra conuersatione, morumque integritate atque elegantia compertus est, ac notus.

Homines enim, quamuis immanes et diri, ex hac mirabili uiuendi temperantia in nobis perspecta, facile (nisi omnino feri sint) commollescunt, atque (ut sic dicam) cicurantur, ex durisque et implacabilibus obtrectatoribus fiunt Dei, atque illius sapientiae, qua suos tam ineffabili gubernat ratione, praecones ardentissimi atque indefessi. Unde sequitur,

/1 Peter 2.12/ Ut in eo quod detractant de uobis, tanquam de malefactoribus, ex bonis operibus

{1555 p. 143}

uos consyderantes glorificent Deum in die uisitationis.

Sic dominus IESU in euangelio suo, Luceat lux uestra (inquit: haec est sancta conuersatio) coram hominibus, ut uideant bona opera uestra, et glorificent patrem uestrum qui in coelis est. Petrus uero, Ex bonis operibus uos consyderantes glorificent Deum in die uisitationis. Vocat diem uisitationis, cum post diutinas errorum tenebras ac noctem apparet ueritas. Foelix uisitatio cum Deus aperit oculos caeci nati, et dat lumen oriens ex alto. Illi igitur quibus antea nulla erat uera de Deo, deque illius beneficentia notitia, uisa postea filiorum Dei fide, perspectaque illorum modestia, ac tum in moribus, tum in doctrina, candore, ac ueritate, illos laudant, quos haud multo pridem uituperabant: illisque ut de maleficis solet, acerrime detrahebant.

Sic sane in exordiis ecclesiae male audiebant, habebantque uulgo Christiani: qui ut malefici, supersticiosique, et infructuosi ab aetatis illius hominibus habiti, sermentarii, semissiique, ut refert Tertullianus, ac desperati (quippe quibus mos quidam inerat, non tam obstinate, quam fortiter pro Christo mori) uocabantur: quos tamen absque flagitio uixisse refert Plinius ad Traianum scribens, tantum illos quotidie antelucanis horis conuenire, carmenque Deo suo Christo canere, atque una cibum sumere.

Ita sane tum fuit status infantiae Ecclesiae. Cui nos quoque adhaerescere cum uitae simplicitate, tum religionis studio ac pietate, et fas est, et necessarium. Hic itaque luce clarius est, quantum afferat commodi rebus sacris pene collapsis uitae sanctitas atque eum synceritate doctrinae coniuncta integritas. Qui istiusmodi instructi sunt disciplina in omnibus recte factis sese ultro exercent, atque ne cui sint causa uel er-

[erroris]

{1555 p. 144}

-roris, uel dissidii, ad omnia etiam, quae quandam saltem habeant similitudinem pietatis, se accommodant. His quidem ea omnia, quae a prudentissimo familiae Dei oeconomio praecipuntur, scripta esse iudico.

/1 Peter 2.13/ Subiecti, inquit, estote omni humanae creaturae propter Deum.

Omnem quidem potestatem a Deo esse, proptereaue simplicem illi praestandam esse obedientiam definiunt patres, Caeterum humanam creaturam, hominem, qui aliqua sit praeditus potestate, seu statutum aut legem intelligit et aequae est atque si diceret, Quicquid statuerit, legeque cauerit magistratus, parendum erit. Quod clarius in his quae sequuntur uidere licet.

/1 Peter 2.13-14/ Siue regi quasi praeexcellenti, siue ducibus tanquam ab eo missis ad uindictam male actorum, laudem uero bonorum.

Siue igitur rex ille sit qui iubet, siue ipsius magistratus, siue quispiam alius a rege missus, simpliciter parendum erit. Quid, si rex sit leo rugiens, ut inquit Salomon, atque ursus exuriens? huic etiam libenter, modo impia non iubeat, obtemperamus. Tunc quidem illud ingeminandum esset, Obedire oportet magis Deo quam hominibus. Audierant enim Christi discipuli a principe sacerdotum, Praecipiendo praecepimus uobis, ne doceretis in nomine isto. Stultum sane praeceptum, ac flagris dignum. Ecquis unquam bonus huic esse parendum censeret? Quare iis quae ad pietatem attinent si contraria praecipuntur, totum omnino detrectandum est imperium, obluctandumque legi impia praecipienti. In illis autem, quae ad ciuilem spectant politiam ac cultum, etiam si absurda interdum uidentur et uiolenta, standum est tamen legi, ac ne quid dissidii oriatur obtem-

[obtemperandum]

{1555 p. 145}

-perandum. Nam ea in primis natura est legis, ut bonos praemiis, malos uero poenis afficiat. Ad uindictam, inquit, male actorum, laudem uero bonorum.

Verum, ut inquit Plato, nisi essent improbi, non essent leges: nam iusto, ait Paulus, non est lex posita: paret tamen, ne cui offensionem sit, ut paruit Christus soluendo didrachma.

/1 Peter 2.15/ Quia sic est uoluntas Dei, ut scilicet sint magistratus ac leges: quibus obsequentes obmutescere faciatis imprudentium hominum ignorantiam.

Id scribit Petrus, ne quis dicere auderet, Liberi facti sumus per Christum, quid igitur paremus magistratibus? Audi: ita fieri praecepit Deus, ergo Dei uoluntas est ut pareamus: atque hunc ad modum stultorum hominum ignorantia retundi poterit illorum: qui quam sublimis facta sit libertas nostra ignorantes, superbe nos agere arbitrarentur, si in obediendo aut tardi essemus, aut contemptores. Sitis, inquit Paulus, sine querela simplices filii Dei in medio nationis prauae atque peruersae, inter quos lucetis sicut luminaria mundi,

/1 Peter 2.16/ Tanquam liberi, et non quasi praetextum habentes malitiae libertatem, sed sicut serui Dei.

Hic uides ueram in filiis Dei libertatem laudari, falsam uituperari. Sed mirum quam longe a scopo deerrant nostrae aetatis homines quidam, uarii, inconstantes nouarumque factionum disseminatores: quibus ea tandem Christiana uisa est libertas, quae cunctis dirutis ecclesiae ritibus, ab illis quidem rebus pendeat, quae aut nullae penitus sint, aut quae, omnia bene, casteque uiuendi regula, in omne scelus ferantur more suum.

{1555 p. 146}

Et haec quidem omnia tam immania atque impia praetextu libertatis obtegere adnituntur. Tanquam liberi, inquit, quorum ea in primis debet esse cura, ut non solum libenter atque ultro, uerum etiam cumulatus quam caeteri et bene agant, et a patrum institutis ne unguem quidem (ut aiunt) transuersum discedant, uestram exercete libertatem. Quod sane non agunt serui, illique, qui nimium insolenter de se nescio quid uanae lucis iactantes, aut metu parent, aut nihil ultra quam iussum est agunt: aut certe iura omnia tam humana, quam diuina conculcantes, in libertinorum haeresim, quae magistratus, ritusque omnes e mundo tollit, incurrunt. Ecquid stultius unquam uisum est, aut auditum, praetextu quempiam libertatis Christianae res etiam a Christo, nedum ab hominibus ordinatas contemnere, contemptasque irridere? Non id certe agit contenditque libertas Christianorum, ne cui morem geramus: sed ut ordinem legum quoque humanarum et am strictius accuratiusque, quam caeteri e uulgo homines seruemus: si cui debemus nostras operas, soluamus: cui tributum, tributum: cui uectigal, uectigal. A Baptismo quidem ac lege fidei facti sumus liberi a lege peccati et mortis, non a lege hominum. Siquidem ea est uoluntas Dei, ut tanquam liberi pareamus: tantum abest, ut nos uelit praetextu libertatis in

omnem ferri turpitudinem, illudque iam tritum inter contumaces iactitare, Liberi iam facti sumus per euangelium, unde quicquid libuerit erit agendum. Is quidem ferarum potius est ritus, ac mos, quam hominum ratione utentium, illorumque qui a spiritu Dei sancto ducuntur, ut hi se duci somniant. Itaque (ut tandem finiam) citra religionis iniuriam mos gerendus est legibus, seruandusque est rituum decor ille, quem patres seruatum iri definierunt.

{1555 p. 147}

/1 Peter 2.17/ Ad haec omnes honorate, fraternitatem diligite, Deum timete, regem honorificate.

Venenum nullum tam est efficax ad alienandos mutuo animos, quam ubi quis contemni se putat. Hinc odia, querelae, indignationes, uindictae, atque huius generis permulta ortum habent. Quare unicuique suus praestandus est honos, etiam inferiori: de omnibusque bene sentire ac loqui, optimus est ad conseruandam diutius concordiam aditus. Omnibus, inquit, cuilibet conueniens, exhibendus est honor. Sed familiaribus fidei consuetudo quoque et familiaritas. Iccirco additum est, Fraternitatem diligite. Nemo certe arctius amandus est, quam is, quicum, Deo autore, aliqua nobis intercedit necessitudo. Huius quidem amicitia colenda est, caeterorum uitanda: quem tamen delectum, in amandoque prudentiam nunquam hi assequuntur, qui Deum offendunt: quocirca sequitur, Deum timete. Is sane timor, quo Deum offendere metuimus, idem est quod amor. Siquidem inter filios Dei, qui patrem amat, eundem et timet: et qui timet, amat. Qui igitur ita affecti sunt, ut Deum ante omnia et uereantur et diligant: quomodo eos, qui uices pro Deo in terris gerunt, non uerebuntur? non amabunt? non honore prosequentur? alioqui certe maximae excitarentur in mundo turbae. Principes, inquit, qui pro Deo in terris sceptrum tenent honorate. Quod si interdum grauia ab illis imperantur uectigalia, soluite tamen. Si donum quoque exposcunt, porrigite: nam pax communis rebus caeteris fortunisque priuatis anteposenda semper est.

/1 Peter 2.18/ Serui subditi estote in omni timore dominis, non tantum bonis et modestis, sed etiam discolis.

{1555 p. 148}

Fusius de his Paulus cum alias, tum Ephesiis scribens edisserit. Serui, inquit, obedite dominis carnalibus cum timore et tremore, in simplicitate cordis uestri sicut Christo. Erant tunc serui quidam, quibus graue uidebatur seruire dominis profanis, cum essent liberi facti ob religionem fidei. Errabant sane, quandoquidem non officit seruitus in pietate. Sic Paulus Corinthiis scribens, Seruus uocatus es, non sit tibi curae: sed et si potes fieri liber magis urere (seruitute scilicet.) Qui enim in domino uocatus est seruus, libertus est domini: similiter qui liber uocatus est, seruus est Christi. Cum omni itaque reuerentia (timore uertit interpres) dicto parendum est dominis, non solum

aequis humanisque, uerum etiam asperis, morosis, difficilibus. Discolus Graece est difficilis: unde sic legit fulgentius, Non tantum bonis et modestis, sed etiam difficilioribus.

/1 Peter 2.19/ Haec enim gratia si propter Dei conscientiam sustinet quis tristitias, patiens iniuste.

Vocat hic gratiam, laudem, seu gloriam: Gloria (inquit) ea demum est ingens, si propter Deum, qui tuae mentis conscius est, molestias pateris iniuste. De testimonio hic etiam conscientiae intelligi potest, quae Dei conspectu contenta, praua hominum iudicia, addo et poenas ac cruciatus deridet. Huius enim testimonio uir probus armatus, quae tam saeua potest esse procella in mari hoc uasto miseriarum, cuius fremitum, concursumque undarum, atque iram, non derideat? cum in coelis animo sit cum Deo. Quid mundi, tam uilis scilicet rei, suaque natura inferioris, pertimescit iniurias? Haec igitur gratia est, haec laus, haec gloria, quae maxime cum Deo, tum hominibus probari solet, cum quis a diris improborum calumniis iniuste exagitur. Alioqui certe, quae laus?

{1555 p. 149}

/1 Peter 2.20/ Quae gratia, si peccantes caesi colaphis suffertis.

Hoc est: quae uestra potest esse gloria, aut laetum conscientiae testimonium, si propter uestra malefacta punimini? si meritas luitis poenas? Illa, illa inquam, uera est gloria ac celebritas, si pro re iusta, ex aequaque actione gratis uos atterunt scelesti.

/1 Peter 2.21/ In hoc enim uocati estis, ut scilicet bene facientes, toleranter quae ingerunt maleuoli feratis.

Omnibus etenim ad Dei religionem accersitis crux est parata. Iccirco stolidum illud omnino esset opinari, diuinum cultum, qui purus, constansque esse debet ac fidelis, debere in delitiis corporeis, quae natura sordidae sunt et periculosae, uersari. Non (crede mihi) ad pompam, non ad luxum, non ad delitias, non ad libidinem uocati sunt credentes: sed ad ferendam crucis crucifixique tum ignominiam, tum paupertatem, tum in primis neglectum mundi. Haud secus quidem in terris actitasse uisus est tantus dominus.

/1 Peter 2.21/ Nam et Christus passus est pro nobis, uobis relinquens exemplum, ut sequamini uestigia eius.

Haec tandem uniuersalis illa est, prorsusque omnibus necessaria regula spiritus, Christi uitam imitari cum in omnibus, tum uel maxime in perferendis non solum aequo, sed et forti animo aduersis, ut elegantissimo diuinoque depingit penicillo beatissimus senex, cum ait:

/1 Peter 2.22-23/ Qui peccatum non fecit, nec inuentus est dolus in ore eius: qui cum maledictis af-
[afficeretur]
{1555 p. 150}
-ficeretur, non remaledicebat: cum pateretur, non minabatur.
<p>Non solum, inquit, absque labe fuit peccati in terris Christus, sed tanta uixit innocentia, ut ne dolus quidem repertus fuerit in ore eius ullus. Siquidem cum maledictis incesseretur, tacuit tanquam agnus purissimus: tantum abfuit ut maledicta regesserit, ac par pari retulerit. Porro cum caederetur, cum cruci clavis affigeretur ferreis, nunquam ultionem comminatus est, sed omnem uindictam remisit patri: qui humano minime commotus affectu res ponderat, sed iuste, aequissimaque collibrat bilance.</p>
/1 Peter 2.23/ Tradebat autem iudicanti se iuste.
<p>Hoc est, et se et suam causam commisit iuste iudicanti, patri nimirum, qui omnia iustissimo expendit iudicio. Qui uero iniuste legunt, id totum ad iudices, ad quorum tribunal condemnatus fuit Christus, referunt. Permisit, inquit, causam suam ab iniusto decerni iudice: tantum abfuit, ut iniurias ipse proprias ultus fuerit.</p>
/1 Peter 2.24/ Qui peccata nostra ipse pertulit in corpore suo super lignum, ut peccatis mortui iustitiae uiuamus, cuius liuore sanati sumus.
<p>Decuit sane quidem Christum, qui pro delictis uniuersi generis humani, innumerabilibus illis quidem et grauioribus, quam quae aut ferre, aut per se diluere unquam humana conditio potuisset, omne genus contumeliarum subire: crucique, facinorosis debita ac latronibus, suffigi. Haec sane omnia Christo omnium innocentissimo neutiquam debebantur. Sed tum haec, tum alia acerbiora quoque, ac magis cruenta homini perditissimo, ipse tamen omnium iniurias turbarumque colluuiem, quo pax fieret uniuersalis, in suo proprio corpore</p>
{1555 p. 151}
<p>ac carne ab omni reatu immuni pertulit: perpressusque illa solus est, quae genus humanum totum perpeti par fuerat. Disciplina pacis nostrae (inquit Esaias) super eum: hoc est, castigatio afferens nobis pacem super eum fuit: cuiusque liuore, nempe uibicibus ac plagis, sanati sumus. Nam quemadmodum illius mors uitam attulit perditis, ita illius plagae morbosus sanitatem: utrique enim necessitati obnoxii eramus. Verum illa ipse omnia</p>

subiit, praes factus pro nobis ac uas, ad hoc ut peccatis mortui iustitiae uiueremus. Iccirco (ait) tot passus est Christus angustias, ut soluto pro delictis uniuersis ab illo in cruce debito, mundi curis exuti deinceps in locupletissimis iustitiae bonis uiueremus. Quare in tam periculoso rerum statu haud amplius ut prius, stertendum erit: necesse quippe est, cum Christo prius nos omnes emori, quam ad uitae inuouationem cum illo resurgere. Crucifigenda est igitur caro haec bruta, crucifigendae concupiscentiae, crucifigendae appetentiae illae effrenes, quae fere nisi cum uita non terminantur. Atque hunc ad modum coelesti assuefacti disciplinae, mori mundo, iustitiaeque uiuere incipietis, omnes uos, qui olim

/1 Peter 2.25/ Eratis sicut oues errantes, sed conuersi estis nunc ad pastorem et episcopum animarum uestrarum.

En cuius conditionis inueniebantur esse ante Christi aduentum homines. Omnes nos, inquit Esaias, quasi oues errauimus. Qui quaeso? Vnusquisque (ait) a uia sua declinauerat. At tandem per Christum conuersi estis. Quonam oro? Ad uocem nimirum domini uocantis, qui hactenus tam salutarem Dei uocatum audire uel dissimulastis, uel impudenter nimium detrectastis. Sic Christus de suis concionabatur electis: Oues meae, inquit, uocem meam audiunt, et ego uitam aeternam do

{1555 p. 152}

illis. Caeterum episcopum et pastorem appellat Christum Petrus, ob peruigilem piamque illius erga animas solitudinem. Episcopum enim superintendentem, rebusque omnibus quibus praeest necessariis prospicientem interpretantur. Quare saluare in perpetuum potest (ut ait Paulus) accedentes per ipsum ad Deum, semper uiuens ad interpellandum pro nobis. Beda legit Visitatorem, nam uisitauit, et fecit redemptionem plebis suae.

CAPUT III.

/1 Peter 3.1/ Similiter, et uxores subditae sint uiris suis.

Iam inde a primis totius uniuersi exordiis id cautum fuit, ac sancitum a Deo, ut mulieres subditae essent uiris propriis, ab illisque penderent: caeteroqui nulla unquam futura domi pax. Quare cuiusmodi sit naturae maritus haudquaquam discutere debet mulier, simul atque inter illos ratum factum est coniugium: sed illud potius, quid ipse uelit in coniugio Deus. Ut enim par est, homines cum liberis tum seruis, uel magistratibus, uel dominis nonnunquam discolis et morosis, obtemperare: ita mulieres, lege etiam ipsa naturae, suis uiris parere conuenit.

/1 Peter 3.1-2/ Ut si qui non credunt uerbo, per mulierum conuersionem sine uerbo lucrifiant, considerantes in timore castam conuersionem uestram.

Erat interdum, ut altero coniugum in infidelitate perseuerante alter fidei adhaereret, Verum et illud haud raro contingebat, quod alter uictus modestia alterius, moribusque in melius post conuersionem praesertim re-

{1555 p. 153}

-formatis, absque etiam doctrinae accessu ad fidem ueniret: Adeo in regno fidei haud parum interest qua quis modestia uiuat, suamque attestetur fidem uitae innocentiae. Plerunque enim accidit, ut uitae qualitas efficacius quam doctrina ipsos etiam moueat infideles. Siquidem doctrinam leporemque sermonis in prauo quoque homine uidere possumus: morum uero candorem, atque actionum puritatem, non nisi in uere sancto animo ac puro. Hic certe tanto ab apostolo de re tanta praesertim admonitas se esse gaudeant uxores.

/1 Peter 3.3-4/ Quarum cultus non sit extrinsecus plicatura capillorum, aut circundatio auri, aut amictus uestimentorum: sed qui absconditus est cordis homo in incorruptibilitate quieti et modesti spiritus, qui est in conspectu Dei locuples.

Capillorum plicaturam uocat cincinnos illos uanissimos, in quibus potio-rem partem sui ornatus ponunt mulieres illae, quas plane fugit quantae illi sint dignitatis. de quibus sic sponsa, Cincinni mei pleni sunt guttis noctis. Porro tranquillum animum ac modestum, nempe ab omni genere litigiorum secretum. Cordis hominem appellat: hoc est, hominem (ut diuus interpretatur Ambrosius) interiorem, qui suam potissimum in corde (quod fons est uitae) sedem habet, exterior uero in moribus: et est perinde quasi id diceret, Homo interior ab omni corruptione alienus, atque a turbis semotus, sit totus pudicarum foeminarum ornatus, sit cerussa, sit purpurissum, sit fucus, sit (ut semel dicam) uera illa pulchritudo ac decor, qui gratior futurus sit Dei oculis, addo et mariti, quam mundus ille totus mollissimus mulierum, quo uel ipsae foedissimae sedentariae

{1555 p. 154}

uti solent in lustris. Oro, cui unquam ex maritis cultus istius generis placuit in uxore, qui communis asset eum meretricibus? Certe satis ornata est mulier, quae honesto compta est cultu suo uiro, non caeteris: alioqui uenum se exponit, et si non re ipsa, opinione tamen ac fama mulier huiuscemodi usa uanitate, quam cum scortis publiceque prostitutis conuenire diximus. Istiusmodi quidem imposturae forma praeter id quod animi parum pudici indicium est, periculis procisque se exponit infinitis. Stata igitur tutior et

naturalis. Qui cultus coram Deo eximius est et magnificus. In eo sane tota uis pulchritudinis mulierum esse debet, ut animum plane candidum, atque erga uiros suos fidelem, pacatum, abhorrentemque a dissidii habeant. Nam cor sic affectum qui ornatum alium, qui Deus non sit, aut qui Dei pietatem non referat, optabit aliquando? Atque eundem cultum ipsum esse arbitror, quem diuus Petrus eximium appellat et locupletem, seu magnificum: ut pote cui ne diuitiae quidem amplissimae comparari possent. Et ut ad maiorem tam sancti cultus ornatum accenderentur mulieres, exemplum Sarae posuit uxoris Abraae, foeminae sane pudicissimae ac sanctae.

/1 Peter 3.5-6/ Sic quondam, et sanctae mulieres sperantes in Deo ornabant sese subiectae propriis uiris, sicut Sara obediebat Abraae dominum eum uocans cuius filiae factae estis beneficientes, et nullo timore perterritae.

In eo (ait) totum suum uoluerunt esse ornamentum ac pompam antiquae illae foeminae, si suis ultro subiectae essent maritis. Et id quidem nullo superuacaneo exterritae metu, sed ductae amore potius, atque erga illos reuerentia. Nec mirum profecto, nam spem omnem suam.

{1555 p. 155}

in Deo, non in rebus caducis esse decreuerant. Talis fuit Sara Hebraea, quae cum magna esset ac nobilis, uirum tamen suum dominum appellare non uerebatur. Postquam consenui, (inquit) et dominus meus uetulus est, uoluptati operam dabo? En quomodo lectissima mulier uirum suum dominum appellat. Est quoque aliud timoris genus nonnunquam in coniugiis frequens turpe illud quidem, et detestandum: cum ne uiri alio se uertant, uerentur uxores: unde anxietas quaedam mentis meticulosa nimium ac turbida (quam zelotypiam appellant autores) oriri solet: qua interdum percitae nonnullae uiri sui amorem non solum sibi uanissimo ac ficto cultu, uerum etiam uerbis nescio quibus fanaticis, carminibusque ab anu, laenaue, aut saga acceptis student conciliare. Quare non iniuria ab Apostolo nostro est dictum, Beneficientes, et nullo timore perterritae. Facile enim quae istiusmodi affectae sunt languore ad minimam quanque uiri sui uel absentiam uel indignationem exanimantur, recurruntque ad medelas illas insulsas, de quibus nonnulla hactenus a nobis.

/1 Peter 3.7/ Viri similiter cohabitantes secundum scientiam quasi infirmiori uasculo muliebri impartientes honorem, tanquam et cohaeredes gratiae uitae, ut non impediatur orationes uestrae.

Iam ad informationem maritorum transit Petrus: nam nihil propemodum esset actum, si omissa illorum instructione de uxoribus tantummodo moribus diseruisset. Itaque alios hortatur, ne quemadmodum solent pecudibus pecudes, ita suis ipsi abuti uelint uxoribus. Haud pecudes illae quidem sunt,

aut iccirco uiris coniunctae sunt mulieres ut despectui, promiscuaeque habeantur libidini. Si-
[Siquidem]
{1555 p. 156}
-quidem a maritis contemptae, pro scortisque habitae (hinc rixae, odiorumque tam ingens sub tectis illis infelicibus aliquando accumulatur aceruus, ut ingentior aut Caucasus aut Athlas minime sit) indignantur. Et certe non sunt spernendae a maritis uxores, simulue cohaeredes secum factae sunt uiuae gratiae. Gratiae inquam illius, quae ueram affert uitam, quae Deus est. Sentit (opinor) de salutis beneficio, quod Dei donum esse quotquot credimus fatemur: quare intulit, illudque gratiam uitae, seu mauis gratiam uiuam appellauit sapientissimus senex. Commune itaque contubernium inter coniuges ea debet esse scientia munitum, ac delectu eo informatum, ut quid suae unicuique parti conueniat non sint nescii: sed potissimum quid tam uitreis uasis (ut sunt mulieres) pertractandis consentaneum sit: quidue tam imbecilli naturae, mollissimaeque consuetudini, conueniens sit antidotum, non ignorent mariti. Suus enim et ipsis debetur honos in tam arcta communitate uel uitae, uel thori: ne despectui habitae, ut diximus, pro pace rixas referant et discordias: quibus sane uitiiis in domum aliquam, tanquam intemperiiis importunissimis insinuatis, quid calamitatis? quid infortuniorum non subeunt utrique? Nam ubi inter coniuges oborta est casu aliquo indignatio, morsusque exin amari et tristes, ibi nulla potest esse requies: immo quod maximum omnium censi debet, tota auertitur a diuinarum rerum contemplatione illorum mens, neque ullo unquam modo aut ratione apta fit ad commiscenda cum Deo colloquia in oratione. Quae sane res si non est miserrima, quid miserum in terris censi debeat non uideo. Quare commodum adiecit, Ne impediatur orationes uestrae.
/1 Peter 3.8-9/ In summa autem omnes unanimes com-
[compatientes]
{1555 p. 157}
-patientes, fratrum amatores, misericordes, modesti, non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto, sed e contrario benedictes.
More optimi oratoris utitur noster apostolus. Etenim multis in superioribus, quae cum ad salutem nostram in communi, tum quae ad ordinandam optime uitam inter coniuges attinent, non tam enarratis quam per membra concisis, atque ostensa illorum ui, ac dignitate omnia postea uno ueluti formato epiphonemate ac summa, pariter colligit, nouaque alia inducit. Ne multis, inquit, uos hortor ut unanimes iisdem ipsis in aedibus agatis compatientes:

hoc est, similiter affecti, tactique communi fortuna. Ad haec, una eademque sit ac pertinax ad promerendum uobis Deum perpetuo inter uos studio, atque ardore spiritus, consensio conspiratioque. Sic Paulus hac de re Hebraeis scribens, Mementote (inquit) uinctorum tanquam simul uincti, et laborantium tanquam et ipsi in corpore morantes. Modesti: affabiles nimirum, atque ad caeterorum consuetudinem commodi et humani: tantum abest ut uestris in actionibus uel morosi nimium sitis, uel superstitiosi.

/1 Peter 3.9/ Non reddentes malum pro malo, nec maledictum pro maledicto.

Sed e contrario, lacessiti etiam bene imprecantes. Totam hanc legem et doctrinam a Christo hauserat Petrus, iccirco in supradictis de ipso loquens ita edisserit: Cum maledictis afficeretur, non remaledicebat, cum pateretur non minabatur, immo tradebat uindictam iudicanti iuste. Quantum porro illud in prouerbiis nostra abhorreat a religione superuacaneum omnino est uelle asserere argumentis, cum per se foedum admodum

{1555 p. 158}

sit, et prorsus detestandum. Ne dicas, ait Salomon, quomodo fecit mihi sic faciam ei. Conuitium itaque conuitio in religione Christi non est refellendum, sed perfringendum beneficiis.

/1 Peter 3.9/ Scientes quod in hoc uocati estis, ut benedictionem haereditate possideatis.

Optatissimus is est uocationis nostrae finis, Dei haereditas, seu benedictio haereditatis: hoc est, immensa haereditas, quam sane adipisci hi nequeunt, qui a patris deerrant praescripto, exorbitantque suo a fine naturali, qui est Deus, atque illius bona aeterna. Ergo nequicquam hi uiuunt, qui sic uiuunt, cum ad hunc uiui finem debeat ab hominibus, ut bonorum coelestium post hanc uitam haereditatem assequantur.

/1 Peter 3.10/ Verum qui appetit uitam illam ueram, et dies uidere bonos, coerceat linguam suam a malo, et ia sua ne loquantur dolum.

Qui diuturnae (ait) uitae cupidus est in hoc etiam mundo, diesque suos appetit uidere fortunatos, en compendiarium ostendo illi uiam. Is ante omnia suam contineat linguam, atque intra dentium uallum ita seuere arceat, ut ne semel quidem in prauum aliquod uerbum prolabi sinat. Arceat item labia illa sua maledicentiae assueta a remaledicentia, a conuitiis ingerendis, a dolisque concinnandis, quod est, eum quis bene ore precatur, animo autem male.

/1 Peter 3.11/ Declinet a malo, et faciat bonum: inquirat pacem, et persequatur eam.

Mundus quidem iniuria accepta iniuriam reddit, uulnusque uulnere compensat. Quocirca cum nunquam a malo inferendo referendoque cessatur, nunquam pa-

[pacem]

{1555 p. 159}

-cem, quae uera pax sit, uidere possumus: nam repercussione iurgia facile concitantur ac rixae, patientia sopiuntur. At tu interim, qui maleuolorum iniquorumque hominum iniurias sustines, nec contumeliarum unquam finem uidere te posse opinaris, ne desperes, neque te proinde a Deo derelictum arbitreris.

/1 Peter 3.12/ Nam oculi domini super iustos, et aures eius in preces eorum: uultus autem domini super facientes mala.

Immensa profecto haec est diuini amoris significatio erga suos. Caeterum ex aspectu principis qualis sit illius erga nos animus facile coniectare possumus. Sic de Deo fere ex his maxime, quae tum hic, tum alias in scripturis legimus, par est coniectare. Oculi, inquit, domini super iustos: hoc est, benigne iustis fauere solet hominibus Deus: neque unquam illos, quamuis multa ui fluctuum obrui uideantur, deserit: tantum abest, ut ad illorum preces obsurdescat. Contra uero, uultus eius super facientes mala. Pro ira atque indignatione uultum in scripturis poni haud rarus est usus: unde illud, Pones eos ut clibanum ignis in tempore uultus tui. Amore itaque ac beneuolentia suos prosequitur Deus: ira uero ac flagellis alienos: nempe illos qui laetantur in malefactis et persequitur, et ut meriti sunt ad bonum amplexandum auertit et indurat. Dici facile non potest quam grauem ferant sarcinam uiri iusti, si cum istiusmodi contingat hominum genere uiuere, qui sic uiuunt. Et ut hi quidem non solum dissidia spargere consueuere, et lites: uerum etiam refugos ipsos a discordiis atque a contentionibus abhorrentes, extremo persequuntur odio. Sic iusti non tantum (ut ait Petrus) inquirunt pacem, sed etiam persequuntur eam: hoc est, ex animo, totoque conatu sectantur pacem. Nihil sane magis in uo-

[uotis]

{1555 p. 160}

-tis habent probi quam ut pax sit, imperiumque teneat in domo Dei regina uirtutum omnium Concordia, consensioque ad bonum. Eos quidem non latet re nulla alia tam clare repraesentari in terris statum futurae uitae in Deo, quam pace. Ad quam sane assequendam reprehendendamque quasi a fuga omnibus (ut aiunt) contendendum est neruis.

/1 Peter 3.13/ Ecquis est qui uobis nocere possit si boni aemulatores fueritis?

Vide quam longe semoti sint ab iniuriis fortunae sectatores pacis. Si omnibus, inquit, utiles esse studueritis, siue is hostis sit, siue amicus, quid refert? quis unquam tentabit uos laedere? Auferre quidem possunt improbi pecuniam, famam, uitam tandem: quid postea? Auferunt quae obnoxia sunt fortunae ac morti. His certe malis (ut uocant) adeo non laeduntur uiri iusti, ut uitam etiam ex illis adipiscantur aeternam. Ideo infertur,

/1 Peter 3.14/ Siquid patimini propter iustitiam beati.

Iustitiam hic uocat sanctas operationes fideique ac diuinae religionis defensionem: Sic Christus: Beati eritis cum maledixerint uobis homines propter me.

/1 Peter 3.14/ Timorem autem eorum ne timueritis, et non conturbemini.

Nihil in nos queunt improbi, nisi uelimus. Si quid minantur. qui obsecro hi, quorum conuersatio in coelis est, ne caduca huius mundi amittant bona uerebuntur? Timeant illorum iacturam qui ea diligunt, quique tyrannorum minas pluris faciunt, quam illius potentiam qui potestatem habet mittendi animas in geennam ignis: illi uero interempto corpore, fortunisque direptis, nihil praeterea in quod saeuire possint, habent. Quare superfluum ille omnino est timor, cuius finis tam imbecillus

{1555 p. 161}

sit, ut nihil aliud quam risum illis mouere possit: qui nullo alio afficiuntur pauoris genere, quam eo de quo sic Dauid, Timete dominum omnes sancti eius. Tantum uero abest, ut non semper tranquillo degant animo, uel in cruciatibus, ut etiam ab illa penitus abhorreant perturbatione, cuius hic meminit Petrus, cum ait, Et non conturbemini: immo laeto praesentique uiuite animo: atque eo subinde laetiori, quod non desit uobis occasio uestram ostendendi uirtutem ac fidem erga Deum.

/1 Peter 3.15/ Dominum autem Deum sanctificate in cordibus uestris.

En scopus ac finis afflictionum pro Christo susceptarum. Vide quid hac de re dicat Esaias: Omnia quae loquitur populus iste coniuratio est. Timorem eius ne timeatis et pauentis: Dominum exercituum sanctificate. Ipse pauor uester sit et terror, et erit uobis in sanctificationem. Deum autem sanctificari in cordibus nostris id esse arbitror, quaecumque occurrant aduersa ab illius

pendere subsidio, illique fidere, atque illum laudare: nam iustus dominus in omnibus uis suis. Unde toto hi errant coelo, qui queri solent de occultissimis iudiciis Dei, deque illius prouidentia (sic talpae sunt) expostulare. Ecquid (aiunt) id potius quam illud agit Deus? Cur non ulciscitur, cum Deus ultionum esse ab omnibus praedicatur? Qui malos tandiu tolerat? Quomodo tam scelestos fert magistratus? Videtne quae iniquissima fiunt in terris? Hisce autem tam inconsideratis querelis, ab animoque plane aegroto profectis respondet Daniel: Domine, inquit, quaecunque fecisti nobis, in uero iudicio fecisti, quia peccauimus: unde nobis confusio, tibi honor et gloria.

/1 Peter 3.15/ Quaecunque igitur accidunt, ne contur-

[conturbemini]

{1555 p. 162}

-bemini, parati semper ad satisfactionem omni poscenti uos rationem de ea quae in uobis est spe.

Fere Christianus non est, qui quamobrem Christianus sit ignorat. Tota haec res in fidei cardine uersatur. Quocirca si quis me cur sic sperem percunctetur: audacter respondebo, Quod Dei pollicitationibus nixus illius confido clementia ac fide. Ille enim qui me e nauis ista miseriarum euocauit, is me iussit caducis rebus calcatis, spretoque mundo isto infido, ac sui dissimili, in se solo sperare, ab ipso pendere, atque ipsum tanquam fidissimam cynosuram, in hoc uasto periculosoque turbarum freto intueri. Quam (oro) afferre possum aliam ad id asserendum quod uolo rationem? Cum quidem tam efficaci uiuatur persuasione ac fide (ut diximus) cuius etiam sit naturae ille, quem supra omnia cum amare, tum quaerere, tum potissimum ab eo bona aeterna sperare iam inde ab eodem ipso fontis lauacro didicimus, non solum non ignoramus, uerumetiam copiosissime aliis praedicare idonei sumus, tutique uiuimus, atque ad satisfaciendum omnibus qui nos sciscitantur de his quae credimus speramusue parati: non tamen rixosis, quae neque ab odiis sunt alienae, id agendum est altercationibus.

/1 Peter 3.16/ Sed cum modestia et timore conscientiam habentes bonam, ut in eo quod detrahunt uobis tanquam malefactoribus, confundantur, qui calumniantur uestram bonam in Christo conuersionem.

Sal id est spiritualibus escis omnibus tam necessarium, ut eo neglecto, nostrae omnes, quamuis rectae et graues,

{1555 p. 163}

insipidae reddantur actiones, atque apud Deum uanidae. Quare id absque controuersia affirmari potest, nihil felicius homini contingere posse, quoad

hic uiuitur, bona conscientia, deque recte factis memoria. Et certe laniena quaedam dira est, ac tygride omni crudeli saeuitia superior, mens illa in homine, quae perpetuis ob malefacta lacerata morsibus, lacerat et ipsa quicquid candoris, quicquid fidei, quicquid inest in homine, quod diuinae capax sit lucis ac uitae. Obbrutescat prorsus necesse est homo, qui a monstro hoc immani perpetuo laniatu exeditur et torquetur. Replicat ferme Petrus, quod in superioribus monuit dicens, Conuersationem uestram inter gentes habentes bonam. Illud quoque, Haec est gratia, si propter Dei conscientiam sustinet quis molestias. Iam diximus facile nostra integritate, et modestia, moueri erga nos homines, etiam infideles: ita a nobis alienari usu turpi uitae, et dissolutione. Quare danda est opera, ne cui malo exemplo simus, ac ruinae. Piaculum id ingens esset, peneque inexpiabile. Vitae itaque modestia, timor item Dei cum tuto conscientiae testimonio, eae sunt partes potissimum illae, quarum gratia, si cui quispiam male uult, istuc illi contingere oportet, quod abiecto odio, simul et obtrectandi facilitate, pudore suffundatur: uisisque in illo, cui detrudere consueuerat, tam diuinis uirtutibus et gratiis, conticescat, atque ab inueterato iam maledicendi habitu et usu sileat penitus: imo (quod haud raro accidit) pro calumniis antiquis nouas reponat laudes, pro odio amorem, pro saeuitia beneuolentiam. Adeo efficacissimae est energiae probitatem prae te ferre in moribus ac uitae filo.

/1 Peter 3.17/ Melius est enim beneficientes (si uoluntas Dei fuerit) pati, quam malefacientes.

Simulac praefixa manet Dei sententia, atque inuariabi-
[inuariabilis]

{1555 p. 164}

-lis uoluntas, ut sui ab improbis durissima quaeque subeant: satius proculdubio erit, istiusmodi malae fortunae necessitatem experiri ob benefacta, quam ob male: contra nimirum quorundam opinionem, qui aliquo affecti incommodo, iacturaque uel nominis, uel fortunarum, queruntur, clamantque se aequo animo praesentem ferre posse acerbitatem, si uera illa essent, de quibus falso tam male audiunt. Turpis haec est persuasio, nimisque improuidi hominis et uecordis, cum illud tandem secretissimum sit diuinae prouidentiae consilium, ut probi ab improbis tantisper dum hic uiuitur diuexentur, atterantur, subque illorum malleo atque incude complanentur. Ita profecto egit in terris magister omnium Christus, cum tamen innocentissimus omnium esset, imo ipsamet iustitia. Crucis tamen supplicium tam immane, tam cruentum, tam infame non detrectauit: oblatumque a patre, haud pro sua quidem tutanda conciliandaque salute, sed pro nostra omnium, qui immedicabili plane detinebamur aegritudine ac morbo, non exhorruit.

/1 Peter 3.18/ Quia et Christus semel pro peccatis mortuus est iustus pro iniustis, ut nos offerret Deo, mortificatus quidem carne, uiuificatus autem spiritu.

Sic ex Graeco transferunt, quo uim uerborum maiorem in uocibus illis, mortificatus, uiuificatus, agnoscas, si ad Christum illas referas: ut sit sensus, Nimium delicati id esset animi indicium, non sedato ferre animo ac forti aduersa, atque ea omnia, quamuis amara, quae nobis propter peccata nostra ab iniquis irrogantur hominibus, postquam Christus (quem non uelle imitari summum esset scelus) tam amarus, ut scimus, perpessus est

{1555 p. 165}

cruciatus: non pro suis quidem, sed pro alienis omnino peccatis. Et quidem certe id seme egit, pro omniumque erratis semel, haud pro quolibet peccato uno plures luit poenas, atque copiosissime (cum tamen innocentissimus omnium esset) satisfecit, ut nos offerret Deo. Finis itaque mortis Christi, atque illius tormentorum is fuit: ut nos, qui refugi eramus a Deo ac rebelles, ipsi summo patri reconciliaret, reconciliatosque offerret. Nec porro summa absque ratione est dictum Semel: siquidem hoc spreto iam non relinquitur hostia alia pro peccatis. Semel, ait Dauid, loquutus est Deus. Semel itaque Christus ea parte qua mori potuit satisfecit abunde: iccirco ait Petrus, Mortificatus carne. Altera uero parte, qua cum Deus et ipse patri aequalis est uiuit semper, uitamque omnibus illis impartit, qui secum et semel et cito mori malint, quam diuturnam uitam uiuere cum caeteris caducarum rerum amantioribus, quam illarum, quae aeterno fulciuntur aeuo in coelis. Proinde parum tuta uita eorum uidetur esse, qui plusquam semel mori uolunt anteaquam demigrent a corpore: quod sane semel etiam fit, haud pluries. Tunc enim animae discedentes a corpore eo proficiscuntur, unde amplius sua ad inertia non sinuntur corpora redire, nisi post rerum omnium interitum atque innouationem. Illo uero mortis genere, quo semel mori cum Christo etiam non abeunte anima a corpore necesse est, fit peccati interitu, atque superuacanei terrenarum rerum studii et amoris occisione. Quod sane mortis genus mundi sapientibus incognitum, nobis autem per Christi mortem reuelatum, in baptismo perfici cum credimus, tum ut rem et raram et diuinam tum necessariam proni ueneramur, et de qua haud multo post nonnulla dicturi sumus. At iam ad difficillimum diuinissimi apostoli locum peruenimus, quem de illis unum esse arbitror, quos asserit Hie-

[Hieronymus]

{1555 p. 166}

-ronymus ita arduos esse et difficiles, ut doctissimos quoque homines ad eorum intellectum caecutire faciant, et hallucinari.

/1 Peter 3.19-20/ In quo et iis qui in carcere erant spiritibus, ueniens praedicauit, qui increduli fuerant olim cum semel expectabatur Dei longanimitas in diebus Noe cum fabricaretur arca, in qua pauci, id est octo animae saluae factae sunt per aquam.

Graecorum opinionem ferme omnium, et maxime diui Gregorii Nazanzeni, qua asserunt Deum ex praenotione futuri status animarum ac fidei mensura, si in corpore diutius uixissent, salutem interitum inferre solitum: quoniam Latinorum aures offendere uideo, alium hic sensum quaerendum esse iudico, non nouum quidem illum, neque eum quem in re tam difficili uerissimum esse opinor: sed eum sane, quo percepto, minus forsitan animus dubius remaneat, et inquietus. Fatendum et illud uidetur, permulta apostolos (ut erant purgatissimi intellectus homines) in spiritu uidisse, quae nos homunculos crassos nimirum atque hebetes fugiant: ut plane sunt quae hoc in loco de incredulis apud inferos, deque Christi praedicatione ad illos enarrantur. IN QUO. Ex Graeco uertunt quidam, Quapropter, uel huius simile: ut sit sensus, Christum IESUM, quo ostenderet uim suae mortis non tantum his utilem futuram, qui post eius aduentum nascituri erant fideles, uerumetiam illis, qui praecesserant, quique in sede quadam tuta apud inferos (quem sinum Abraae nuncupari legimus) seruabantur, ad illos uisendos descendisse: quo cum peruenisset seque illis tamdiu expectatum ostendisset, cursum salutis peractum esse: iccirco paratum praemium:

{1555 p. 167}

atque unam omnino et Dei et hominis factam esse felicitatem annunciauit. Qua sane praedicatione id actum esse, quod pii illi homines quibus cum Dei religio semper placuisset expectassentque intrepidi quae Deus pro hominum salute acturus esset, fidemque praedictionibus hortatibusque sanctorum adhibuissent, uiso auditoque Christo, in quem uenturum apportaturumque salutem, atque de carcere illo, et si tuto, obscuro tamen et caliginoso liberationem credidissent, mirabili inauditoque affecti sint gaudio. Qui uero increduli cum uiuerent exitissent, uaticiniaque de aduentu reconciliatoris contempsissent uixissentque exleges, extremo miserrimoque contabuerunt moerore ac metu, ad eum omnino modum illorum, qui neglecta praedictione Noe de diluuiio quamprimum affuturo, senis laborem in extruenda mole illa arcae ingenti deridebant: immo, quod dictu horrendum est, Dei patientiam, atque ad toleranda illorum scelera lenitatem perpetuo duraturam tum sibi, tum caeteris persuadere conabantur: quare ab apostolo est dictum, Cum semel expectabatur Dei longanimitas: hoc est, Dei patientiam nunquam desituram, proinde semper expectandam esse iactitabant. Nimium profecto de Dei lenitate sibi promittebant Dei hostes. Quocirca cum hac fere essent omnes imbuti persuasionem atque incogitantia, turba plane illorum innumerabilis, octo exceptis, qui cum Noe ad Arcae praesidium confugerant, interiit. Hi quidem pauci Arcae beneficio seruati sunt ab aquis, in quibus illi infelicissime suffocati interiire, hi inquam fide nixi, illi diffidentia et temeritate corrupti diuersum sortiti sunt finem. Et quemadmodum sancti illi patres quam magna affecti sunt laetitia, ut diximus, inspecto Christo: sic alii eum praedicantem, cuius fidem dum uiuerent despexerunt, aut minus uera annuntiare opinati sunt: aut si ue-

[uera]

{1555 p. 168}

-ra ea esse non ambigebant, eo se tamen peruenisse sua culpa cernebant, ubi fidei locus iam esset nullus. Nam fides nusquam nisi in iis qui uiuunt in corpore uim habet et efficaciam. Id dicit Petrus, ut ad Baptismi tandem mysterium explicandum deueniat, unde infert,

/1 Peter 3.21-22/ Cuius figurae nunc respondens Baptismus (quo non carnis sordes abiiciuntur, sed quo fit ut bona conscientia respondeat apud Deum) nos quoque saluos reddit, per resurrectionem IESU Christi, qui est ad dexteram Dei profectus in coelum subiectis sibi angelis, et potestatibus, et uirtutibus.

Eritne uero alienum ab instituto, antea quam caetera prosequamur, huic (quam modo posui) difficillimi loci intelligentiae sensum alium, quo copiosius rei difficultas pertractari possit, addidisset. Sic itaque aliter atque est dictum dici potest, Sanctissimum apostolum, ut sempiternam indiffinitamque Christi uitam ac spiritum absque principio temporis ullo extitisse assereret, istiusmodi usum assertionem, Nullum scilicet tempus unquam fuisse cui Christus non superuixerit, uegetaueritque omnia, ac suo in statu, quem ipsemet (ut pote orbis terrarum effector) rei cuilibet esse uoluerit, tum seruauit, tum perpetuis adauxerit beneficiis, ditaueritque donis illis amplissimis, quae nos etiam, nisi prorsus ferrei sumus, experimur: et hisce omnino oculis intuemur et contemplamur. Verum praestantiori quodam genere beneuolentiae, curaque exactiori atque amore, nostrum genus alioqui contumax et ingratum, semper tutatus est tutaturque continue, fouet, alit, amplectitur, perficit: et demum post tot exantlatis infortuniorum mon-

[monstris]

{1555 p. 169}

-stris, quibus proborum uita semper exposita fuit atque obnoxia, foelicissime ad se trahit: quod sane de caeteris animantibus dici posse non est qui dicat, nisi rationis expers sit omnino ac brutus. Eo quoque excellentissimum prophetam spectare censeo cum aliis, tum potissime illo in psalmo plane diuino. Cum enim dixisset iumenta simul et homines cum rebus caeteris Deo curae esse, eaque omnia ab illius pendere manu atque ope, mox intulit, Filii autem hominum sub tegumento alarum tuarum sperabunt. Cum haec itaque ad hunc se habeant modum, necesse est fateri, Christi spiritum saluti prae caeteris rebus humani generis uariis semper rationibus et uiis consuluisse: atque assiduis occultisque uel ab ipsis mundi exordiis cum afflatibus tum uatum praedictionibus prospexisse. Et quam sane uim diuinam aeternam ue in Christo naturam atque erga homines beneuolentiam altera in epistola celebrare uoluisse Petrum ipsum arbitror, cum scripsit, Christi spiritum quid de Christo futurum esset denuntiasset prophetis. Atqui si etiamnum ambigis, is ipse spiritus est, qui in rerum primordiis superferebatur (ut inquit Moses)

aquis, illisque incubabat: molem scilicet illam primam rerum indigestam ineffigiatam, confusamque, (quem chaos appellarunt antiqui, nostri aquas abyssumue, aut terram) et fouens, et uim illi impartiens distincte educendi gignendique ea omnia (ut sic dicam) nominatim, quae simul sata concretaque in unum quiddam coibant indistincte et confuse. Aeternum igitur esse Christi spiritum fatendum est: atque eum quidem, qui quemadmodum aeternus est, sic hominibus (nobilissimo utique suae admirabilis prouidentiae opificio) singulari nunquam defuit praerogatiua, ad illosque perpetuis usus sui amoris indicibus: ueniens, ut inquit Petrus, cunctos semper hortatus est, lucisque illis tantum attulit, quantum ad bene

{1555 p. 170}

sanctaeque uiuendum satis uideri poterat: siue hi fuerint probitatis, atque adeo diuinae religionis sanctaeque uiuendum satis uideri poterat: siue hi fuerint probitatis, atque adeo diuinae religionis studiosi, quibusque coelum ipsum beatorum uel in corpore positae patria fuerat, mundus uero diuersorium, et id sane graue et molestum: siue ex iis extitissent, qui facinorosam cum agerent uitam, neque finem peccandi reperirent ullum, carcerem hunc tum mundi, tum proprii corporis, (seu antrum appellare libeat more Platonico) tanquam ueram tutamque patriam ac domum incolere: ut plane de illis dici potest, qui tempore Noe a spiritu Christi ubique praesentis admoniti, partim aure facili diuinis auscultarunt praeceptionibus: partim uero obcaecati, suapteque sponte salutare auersati exhortationes, ut increduli uixerunt, ita ultro hostes Dei effecti, iudicaturae, miserabili perierunt interitu, aquis obruti. Cuius figurae, inquit, nunc respondet baptismus. Ex his itaque, quae attulimus, haec uolunt intelligi de Christi spiritu sempiterno: qui non solum ad inuisendos patres apud inferos iam a mortuis suscitatus, uerumetiam antea ad uiuos ipsos iuuandos perficiendosque descenderit, clausos nimirum in mundo hoc tenebroso, ac specu corporis angustiore, quam etiam ut libere a tam ampla re, ut est anima rationalis, solaque in terris capax diuinitatis, habitari queat. Atque haec omnia peregit Christus uel spiritus sui, ad id potissimum spectans, ut bonos in ueris bonis firmaret, malos autem a sceleribus deterreret, atque eximeret: qui mos fuit illi proprius ab aeterno et peculiaris, ut nos quoque in praesentia mirabili gustamus suauitate, sentimusque spiritum ipsum Dei nostrum nunquam non alloqui, arguere, monere, ad sese trahere: et ne diutius in malis oberret, metum illi iniicere, ut uerissimum illud prophetae esse haud ambigi possit: Firmabo, inquit, super te oculos meos: seu ut legit Chaldaeus, super te in bonum oculus

{1555 p. 171}

meum. Quod perinde ualet, atque si ex ore Dei dixisset Dauid, Curam tui habebam perpetuam, uiamque quam te accipere cupio nutu oculi, ut res solent secretissimae peragi, demonstrabo. Is igitur (ne multis) est spiritus Christi qui hic loquitur, semperque locutus est, neque unquam loqui cum omnibus desinet: sed cum his praecipue, qui ut sui essent ab aeternis secreuit saeculis,

legem illis statuens in uia quam elegit. Sed de Baptismo iam est dicendum. Cum iam inde ab exordio rerum conditarum decreuisset Deus genus humanum sua culpa corruptum atque proinde in perpetrands sceleribus pertinacissime inueteratum, per baptismum illum, qui uim omnem eluendi animarum sordes a Christi morte nancisceretur, iri recuperatum: id antea cum signis, tum praedictionibus patrum frequentissimis, ne uti rem nouam exhorrescerent homines, innotescere uoluit. Inter quae quidem signa illud fuit omnium celeberrimum, quo in uniuersali illo orbis terrarum diluuio, de quo nunc loquitur Petrus, quid Deus in baptismo optaret fieri, abunde intelligi posset. Voluit tum sane Deus fidem haberi uerbis Noe cum diluuium illud fore breui praediceret. Voluit et illud quod tali exterrefacti uaticinio homines resipiscerent, omissoque antiquo illo in malis committendis usu atque habitu, ad Deum, unde peccando aufugerant, reuerterentur, arcamque cum Noe domo ac familia ingressi ab imminente seruarentur interitu. Abnuit tum maior pars hominum, qui cum diuinam minus extimescerent ultionem immo diuturnam Dei dissimularent patientiam lenitatemque in inferendis poenis tam pii domini despectui haberent: iccirco neque resipiscentes, neque a ueteri peccandi studio ne parum quidem temperantes, arcae refugio nequaquam usi sunt. Quare auersi a Deo miserabili fuerunt exemplo posteris, quanti esset periculi diuinae non

{1555 p. 172}

obtemperare uoluntati: atque proinde neque quae in primo ortu ex lege naturae sancita erant, neque quae in secundo per Baptismum seruare uelle. Verum ut illi Noe diluuium praenuncianti non credentes, nec spiritui Christi, quem Noe tum loquebatur fidem habentes, in aquis poenas dederunt meritas suis sceleribus: ita eos, qui modo doctrinae Christi non assentiuntur, quique poenitentiam spe uana delusi de die in diem differunt, aquasque illas, quarum lauacro haud sordes quidem corporis, sed animae abluuntur, negligunt perire necesse est. Cuius (ait) figurae nunc respondens Baptismus nos quoque saluos reddit. Quasi dicat Petrus, Omnes Deus, ante quam ab interiori aquarum diluuio summergantur, ad resipiscentiam (ut olim illius tempestatis homines hortabatur) et hortatur, et expectat. Verum de se ipsi actum esse certo sciant, nisi fide Christi uerbis adhibita poenitentiam agere non procrastinentur. Cum dicunt enim Pax, Pax en improuiso repentinus emergit turbo ac mors. Non intelligo (inquit Petrus) de Baptismo ac lotione corporum, quae lotio ad Iudaeos magis attinet, quam ad Christianos: sed de Baptismo spiritus, quo maculae exterguntur animae: cuiusque effectus istiusmodi est, quod tutam quietamque reddit conscientiam, et ad respondendum Deo, ecquid de se testetur percunctanti, et promptam et eruditam. Quapropter nihil hic aliud esse conscientiae responsionem ad Deum arbitror, quam declarationem quamdam testificationemque penes Deum, quae fit in Baptismo: aequaeque pollet, atque si dixisset, baptismus quo seruari oportet non est quidem lauacrum quo notae mundantur corporeae, sed significatio declaratioque nostri fidelis animi erga Deum: qua nimirum attestatione sordes actutum

quamuis obscoenae (ut aqua solent corporeae) in anima exterguntur. Et id sane totum ob uirtutem maxime resurrectionis Christi

{1555 p. 173}

contingit. Nam ut nihil propemodum pro nobis egisset Christus, si solum contempta resurrectione mori uoluisset, ita nullam assequeretur mundiciam anima in ablutione illa membrorum quae fit in exordio fidei, nisi uerbum uitae, cui fides innititur, suas exequeretur partes interius, quae est quaedam animae a morte inflictata peccato resurrectio ac noua uita. Tingitur itaque atque etiam abluatur, si lubet, sorde a corporea homo in Baptismo, anima uero a sorde illa letali, qua inhaerente tota quanta est foedatur auertiturque sua aborigine, et cui nulla unquam profutura sit ablutio exterior absque fide, qua uere purgantur animae in Deo. Per fidem, inquit Paulus, oraculo admonitus Noe, ea quae nondum uidebantur ueritus, apparauit arcam ad salutem domus suae: per quam arcam condemnauit mundum, et eius quae secundum fidem est iustitiae factus est haeres. Is igitur finis est fidei ac Baptismi: sed illud est pauoris plenissimum, Octo tantum homines inter tot hominum myriades seruatos esse in arca. Arca quidem nostram adumbrabat ecclesiam, octo uero animae paucitatem seruandorum: at colluuius illa hominum innumerabilis summersa fluctibus innumerabilem eorum turbam, qui damnandi essent, praetendebat. Cum haec igitur ad hunc se habeant modum, qui fit quod tanta nunc inter homines uiuitur oscitantia? tanta animorum stupiditate? Sanctissimis quidem parendum est ulla absque conctatione ecclesiae ritibus et sacramentis, inter quae sacramenta primas tenet baptismus: sed ante omnia in ritibus et sacramentis quaerenda est medulla spiritus cultusque animae interior: quo sane neglecto, ecquid frustra in his desudamus, quae parum utilitatis nobis sunt allatura? Multum certe affert commodi, multum utilitatis, multum ut res necessaria emolumenti, atque ad salutem adeundam et roboris et uigoris

{1555 p. 174}

Baptismus quo nunc utimur, modo non absit fides, arca nimirum foederis, sinisque salutis tutus. Atque ea quidem omnia contingunt nobis Christi cum benignitate, tum potentia, tum mirabili illa sua incomprehensibilique, atque ipsis infernis spiritibus extimescenda cum patre aequalitas, Qui est in dextera Dei, profectus in coelum, subiectis sibi angelis, et potestatibus, et uirtutibus. Sic Paulus quoque de patre loquens, Suscitans illum, inquit, a mortuis, et constituens ad dexteram suam in coelestibus super omnem principatum, et uirtutem, et dominationem, et omne nomen quod nominatur non solum in hoc seculo, sed in futuro: hoc est, Si quod aliud est nomen spirituum quod ignoramus, reuelandum tamen in futura uita. Ac omnia demum subiecit sub pedibus eius: ut qui omnia (tanta est Christi potentia) in omnibus adimpleat, satisque pro omnibus sit rebus.

CAPUT III.

/1 Peter 4.1/ Christo igitur passo pro nobis carne, et uos eadem cogitatione armemini.

Maxima ea omnium esset in homine ignorantia, atque error, illius nolle in toto uitae suae cursu tum memoriam retinere, tum uitae disciplinaeque uestigia et complecti studio, et moribus imitari, cuius beneficio se intelligit omni ab errore animi reuocatum esse, atque ex morte ad uitam felicissime restitutum. Hisce enim simul collatis eum unum esse iudicat, qui potentissimus omnium sit atque sanctissimus: cuique salutem cum suam, tum omnium hominum iri commendatum oportere: quemadmodum ab ipso illam omnes excellentissimo quondam uel ipsis aeternis beatisque spiritibus haud plene cognito et acceperit mysterio, et nunc, uti

{1555 p. 175}

solent dona gratuita ab illo nisi prorsus ingrati esse uelint, profectam confitentur eamque illi ferunt acceptam in cuius amore libentissime conquiescunt. Christo igitur passo pro nobis carne, et uos eadem cogitatione armemini. Is ille est, cui quicquid bonorum, quicquid uitalis uigoris inest in nobis, quicquid gratiarum, pacisque atque animorum securitatis et uitae obtinemus id totum acceptum illi referimus, ab eoque ob praeclarissima sui eximii amoris erga homines signa praeterita, atque indicia suae infinitae potentiae cunctas beate perfecteque uiuendi formas extrahere sperareque didicimus. Quare ipso passo pro nobis carne, ecquid obstat quin et nos eadem qua ipse cogitatione, iisdemque ipsis omnino armis atque eodem animi proposito armemur cum illo? Tuta semper fuit, atque hostium telis impenetrabilis armatura Christi. Qui sic armatur in congressu cum hostibus securus est, ac siue eminus, siue cominus res sit agenda, uictor ex acie discedit. Tolerantia itaque, atque in aduersis, mortisque ipsa in acerbitate ac dolore excellentissimo cum fidei tum constantiae protectus clypeo Christus, armatusque innocentiae lorica, atque ense accinctus iustitiae, in medium cum hoste arrogantissimo saeuoque dimicaturus prodiit circi: e quo uictor tandem ipso debellato, profligatoque illius imperio, atque extincta durissima illius tyrannide, excessit e uiuis: onustusque spoliis prostrati hostis captiuam secum duxit captiuitatem. Duo igitur tam periculoso in bello egit Christus: unum quidem, quod nos ex hostium dominatu, duro illo quidem et insupportabili uendicauit: alterum, quo effectis iam liberis exemplum foret patientiae: atque illos quibus deinceps utendum esset armis commonefaceret, doceretque bellandi modum, quod et fecit.

{1555 p. 176}

/1 Peter 4.1-2/ Quia qui passus est in carne, desiit a peccatis ut iam non desiderii hominum, sed uoluntate Dei quod reliquum est in carne uiuat temporis.

Ergo, inquit, qui ad sui ducis exemplum corporeas afflictiones, mundique iniurias pacato tolerat animo: mentemque ad crucifigendas cum Christo appetentias, motusque rebelles animo perfringendos subiugandosque spiritui assuefecit, is absque dubio rebus hisce omnibus quibus ut plurimum obedire solent homines suppeditatis, uni soli adhaeret Deo: cuius uoluntate fretus nixusque, quod reliquum est uitae, id Dei totum consecrat religioni. Quare danda est opera, et cunctis (ut aiunt) neruis contendendum, ut ne deinceps secundum concupiscentias, quibus humana corrumpi solet uoluntas, nostra traducatur uita: neque amplius conformes esse uelimus impuro huic seculo: sed Deo potius, atque sanctissimae illius uoluntati, qua eo nos uocat, seiungitque a turbis, ut unuquisque [sic, unusquisque] nostrum uas suum possideat in sanctificatione et honore.

/1 Peter 4.3/ Sufficit enim praeteritum tempus ad uoluntatem gentium consummandam.

Satis, inquit, nimium indultum est carni, satis concupiscentiis, satis seruitum est mundo: hoc est, nimium diu secundum uulgi uitam uiximus, illorum nimirum sectantes consuetudinem, qui perpetuo ueluti studio mali cum sint,

/1 Peter 4.3-5/ In lasciuiis, in concupiscentiis, in uinolentiis, in comessionibus comptationibusque, ac nefariis simulacrorum cultibus commarcescunt, uiuuntque Deo mortui.

{1555 p. 177}

Unde admirantur non concurrentibus uobis in eandem luxuriae refusionem, blasphemantes: qui reddent rationem ei, qui paratus est iudicare uiuos et mortuos.

Res sane tremenda, nostrum quemlibet tali iudici subiici oportere, qui tum uiuos tum uita functos diiudicaturus sit: atque illorum siue actiones, siue animi conceptus trutina (quod aiunt) expensurus aurificum. Esto suis in sancientibus legibus, sententiisque promulgandis homines caeco aliquo impediti iudicio conniueant atque errent: Deus autem ab omni errore humano remotissimus cum sit, omnia aequissima collibrat lance ac statera, cuilibet quod suum est iustissime tribuens. De uiuis, atque de iis, qui e uita excesserint a Deo Opt. Max. diiudicandis, tametsi de illis, quos Christi aduentus uel uiuos uel mortuos inuenerit, intelligunt plerique, de impiis tamen ac pii hunc cursum totum orationis diuus interpretatur Augustinus, uel ob id maxime quod mox infertur, Propter hoc et mortuis euangelizatum est. De illis enim, qui iam e corpore demigrarunt, id minime dici posse arbitratur, cum hos asserit in carne iudicari. In hac, inquit, uita mortuis (hoc est, infidelibus et impiis) euangelizatum est, ut cum crediderint lant poenas carne, ut mos est hominum: caeterum uiuant Deo spiritu. Siquidem id humani prorsus est iudicii, ac potestatis, homines poenis corporeis ob commissa scelera mulctare, nihil praeterea. Dei uero proprium est, atque

excellentissimae illius naturae conueniens, aut parcere, aut mulcta affectos afflictosque uiuificare, ac spiritu ad se trahere: idcirco additur ab apostolo,

/1 Peter 4.6-7/ Propter hoc enim et mortuis euangelizatum est, ut iudicentur quidem secundum

{1555 p. 178}

homines carne, uiuant autem secundum Deum spiritu. Omnium autem finis appropinquauit.

Totum sane bonum hominis in interioribus locatum est animae recessibus, et si carne atteri contingat et corrumpi. Id dicit Petrus, ne a resipiscentia, et spe ueniae ob facta illa quorundam improba, propter quae a Deo uera uita se ultro abdicarunt, exterreat. Hi uere mortui sunt, licet in corpore adhuc uiuant bene lauto et omentato. Hi, inquam, in sinu fortunae lasciuiantes, perquam maximo detinentur animi stupore et admiratione, cum nostra cernunt temperantia suum damnari luxum. Mirantur dico, ac tanquam de re insolita et peregrina obstupescunt, ad suam nos illam ferme uniuersalem uoluptatum refusionem, exuberantiamque deliciarum non concurrere: immo huiusmodi suam ipsorum uitam tam suauem, tam delitiosam uti anguem exhorrescere auersarique, ac nostra damnari frugalitate atque usu rerum earum, quibus in Deum continenter ferimur, illique unimur. Luxuriae nomine omnem luxum, intemperantiamque uitae intelligit: ex qua infinita oriri solent desyderia: ex desyderiis uero, et concupiscentiis monstra illa naturae corruptae, uinolentiae scilicet, comessationes, comptationes, nefariusque idolorum cultus, atque illa tandem omnia, quae in sapientiae libro legimus: Omnia, inquit, commista sunt: sanguis, homicidium, furtum, fictio, corruptio, infidelitas, turbatio, periurium, tumultus, bonorum uerorum obliuio, animarum inquinatio, nuptiarum inconstantia, moechia, impudicitia Qui igitur tam uasta premuntur uitiorum mole ac sarcina, de nostra obmurmurant integritate, detrahunt innocentiae, atque a congressu proborum tanquam a re, suo a proposito remotissi-

[remotissima]

{1555 p. 179}

-ma, ac noua omnino abhorrentes, quicquid in buccam uenerit de illis obloquuntur (blasphemantes ait) atque effutiunt. Verum haec omnia risu digna censenda sunt, simulatque omnium rerum finis appropinquauit. Perampla haec est proborum consolatio, cum recolunt cursum ad mortem celerem esse ac breuem: uitae uero adeptionem adoptionemque diuturnam, atque aeternis conclusam limitibus. Praeterit certe perinde ac rota figuli uita hominis, fugitque ueluti umbra serotina quicquid uiuitur in hoc mundo. Tunc finis (ait Paulus) cum tradiderit regnum Deo ac patri, et cum euacuauerit omnem principatum, et potestatem, et uirtutem: hoc est, cum superbissimum

abstulerit hominum dominatum, daemonumque tyrannidem et imperium debellauerit Christus, tunc finis erit uniuersi. Sunt ex Graecis qui finem hunc, cuius meminit Petrus, ad Christum referant: utpote qui ut certa est origo rerum conditarum, sic earundem, potissimum autem fidelium sit finis scopisque haud dubius: cui conformes fieri par sit eos, qui ad illius attinent religionem, quae in unione maxime cum ipso, quae in hac etiam uita per assiduas contemplationes obtinetur, est posita: unde infertur,

/1 Peter 4.7/ Estote sobrii et uigilate in orationibus.

Idem ferme in Luca legimus: Vigilate, inquit, omni tempore orantes. Oratione quidem sedula ac pura fit anima Deo similis. Quare non iniuria a Petro est dictum, Vigilate in orationibus. Sed illud considerandum, sobrietatem non inedia necessariam esse in oratione: illa enim mens uegeta fit et uiuax, hac iners, languida, ieiuna. Animo itaque estote praesenti, inquit, atque insomni cum Deum oratis, tantum abest ut a crapula suffocetur cor uestrum ac somno.

/1 Peter 4.8/ Ante omnia autem mutuum inter uos

{1555 p. 180}

charitatem continuam habentes: quia charitas operit multitudinem peccatorum.

Videtur interpres non uidisse scopulum, in quem nostri aevi homines incursuri erant, cum transtulit, In uobismetipsis: quasi Petrus asserere uoluerit cuiuslibet charitatem a seipso (sic loquuntur) incipere debere. Alioqui quomodo perdam pecuniam, ut ait Salomon, pro fratre meo et amico si sic uiuitur inter homines, ut sua quilibet in primis curet commoda neglectis alienis? Amor enim uerus ignorat modum in amando, nec ad suas magis quam ad aliorum mouetur commoditates. Quapropter is prorsus uim ueri amoris ignorare uidetur, cui ita est persuasum, ut charitatem suo ab utili potissimum metiri debeat. Agrestis nimium istiusmodi est persuasio, atque animi parum ciuilis, ne dicam Christiani. Sancitum fuit igitur lege olim aeterna, ut mutuis inter se officiis, atque obsequiis certarent homines, alterque in alterius procurandis commodis, auertendisque periculis ac damnis studiosus esset: unde uerissime a sene sancto est dictum, quod charitas operit multitudinem peccatorum. Sic Iacobus: Qui conuerti fecerit peccatorem ab errore uiae suae, saluabit animam a morte, et operiet multitudinem peccatorum. Is omnium maximus est Christianae dilectionis finis et effectus, ut qui illam perfecte obtinuerit Deo gratissimus esse censeatur: illique sua omnia, siue quae ad animum spectant, siue quae ad mores, probentur. Cum igitur ad eum se habeat modum, uiuatque in Dei amicitia perseuerans quispiam, qui poterit unquam labe aliqua peccati grauioris premi, affligique culparum sarcina? Si peccat (ut peccare et saepe, et nonnunquam enormiter, uidemus hominem etiam iustum quoad in corpore hoc uiui datur fragili et caduco) a gratia tamen tegitur et ne pec-

[peccatum]

{1555 p. 181}

-catum appareat, benevolentia Dei mirabili cooperitur. Non displicet autem quorundam interpretatio, qui clausulam hanc, encomiumque charitatis istud sic explanant, ut operimentum illud ad proximi peccata referant: nam uim eam amoris spiritualis esse affirmant, ut peccata, quae semper praesto adsunt, quaeque ab aliis ferme patrantur, ne palam fiant, obtegat et suffocet. Quod sane a Salomone scite admodum scriptum fuit, cum scripsit Odium iurgia concitare, dilectionem autem multitudinem obtegere peccatorum, nedum unum aut alterum. At tu praeclarissimum huiusce generis amoris erga alios finem contemplare: Scimus (inquit Ioannes) quod translatus sumus de morte ad uitam, quoniam diligimus fratres.

/1 Peter 4.9/ Hospitales inuicem sine murmuratione.

Is inter caeteros unus est praecipuus dilectionis, benevolentiaeque mutuae fructus, quem antiquos etiam a Dei religione extorres adamasse, deque illo optime sensisse legimus. Ait Plato, hospites omnes a Deo esse. Verum tam grata Dei oculis beneficentia animo exercenda est tum hilari, tum liberali: ne inuiti, obmurmurantesque illud agamus, quod ultro agere debemus. Hospitalitatem, inquit Paulus, nolite obliuisci. Tantum hi, qui amicorum hospitio benigne suscipiuntur, ex illis minus sint, de quorum moribus sic legimus in Ecclesiastico, Vita nequam hospitando de domo in domum. Ergo tessera hospitii ab antiquis frequentata, nobis debet esse modestia pudorque: ne hospiti de suo aliquando hospite illud audire contingat: Hospitabitur, inquit, et pascet, et potabit ingratos, et ad haec amara audiet.

/1 Peter 4.10/ Verum unusquisque, sicut accepit gratiam, in alterutrum illam administrantes,

{1555 p. 182}

sicut boni dispensatores multiformis gratiae Dei.

Haec omnia nobilissimae sunt sancti amoris partes, ac membra. Ut quisque (ait) munera a Deo accepit, ita cum aliis communicare non recuset: illud cogitans, se istiusmodi donorum administratorem esse, atque oeconomum, non autorem aut dominum. Ad hoc enim sibi ea data a Deo esse, quo ex iis alios iuuet non sit nescius: neque aliis ea inuideat, quae propria illorum sunt. Ut quidem tam liberali domino uisum est suis coelestibus ornatur bonis: tantum abest, ut a nobis bona illa esse atque ex nobis oriri opinemur. Nemo itaque id arroganter, quod suum neutiquam est sed aliorum, sibi uendicet: sibique iccirco creditam esse pecuniam arbitretur, quo in sudario illam ociari sinat. Sunt eae quidem ad nostros inter nos magis conciliandos,

adglutinandoque animos occasiones praestitae a Deo. Qua de re cum uaria multipliciaque, atque propemodum infinita sint Dei dona hominibus collata, bona ea fide ab iis, quibus credita sunt, impartiri debent aliis, qui id appetunt quaeruntque.

/1 Peter 4.11/ Unde si quis loquitur, tanquam sermones Dei loquatur.

Id sane cum pacis tum nanciscendae salutis optatae in Deo fundamentum esse existimamus: cum illi, quorum interest alios erudire, uulgoque doctrinam nostrae religionis, tradere, atque exponere, haud sua quidem somnia commentaue afferre studeant: sed Dei ipsius legem, in legeque illius uoluntatem, quantum fas est homini, aperire. Ea itaque sit, serueturque in disseminanda Dei doctrina et maiestas et ueritas, ut auditor a Deo illud esse organum, quod audit, persentiat.

{1555 p. 183}

/1 Peter 4.11/ Ad haec si quis ministrat, tanquam ex uirtute, quam suppeditat Deus, ministret: ut honorificetur Deus per IESUM Christum, cui est gloria et imperium in secula seculorum, Amen.

Permulum sane interest qua quis ratione aut animo, in pertractandis rebus potissimum alienis utatur. Fultus enim illius autoritate, cuius negotia ministrat quispiam, raro sui eum obsequii poenitere necesse erit: quippe qui alterius ope subnixus et administrat, et res gerit alienas. Tectus itaque sui domini potentia atque autoritate, quaecumque agit, ea recte agere ab omnibus iudicatur: excusaturque fere, etiam si in aliquo deerrare a recto uideatur: et praesertim si cum studio illo ac labore assumpto pro aliis coniuncta sit probitas, atque animi rectitudo. Nihil certe humanis in rebus tam prae se ferre arbitror pacatissimum futurae uitae statum, quam si optimo principi optimi contingant ministri, qui omnia iuxta sui domini uoluntatem, quae recta esse debet, expediant: amentque magis in tam ampla rerum mole ferenda sui domini honorem, ac subditorum commodum, quam propriam utilitatem. Haud raro quidem accidit saeuos nos adeo magistratus rapacesque experiri: atque in explicandis subditorum causis, tam uel inertes, uel tumidos, uel fumum etiam (ut est adagium) uendere solitos: ut satius omnino uideri posset, minusque incommodum, populos a principe regi malo et iniquo, ministris tamen aequis et commodis, quam contra sub bono principe nefarios experiri ministros. Tantum id cupimus, ne principes naturaliter boni, sua interdum propria abusi facilitate conniueant in meridie, caecique illis in rebus esse uelint, ubi oculatissimi esse debent.

{1555 p. 184}

Nam nolle uidere quae uideri oporteat, idem omnino peccatum esse quis non iudicet quo ille arctetur, qui et sciens et prudens labitur atque errat? Si quis igitur a Deo est electus suarum rerum dispensator in terris, ut quidem ad tam nobilem inexpectatamque electus est functionem, a tam praesertim excelso potentique domino: ita se ab eo uim omnem exequendi, quae iussa sunt, accepisse suis in actionibus prae se ferre debet. Quicquid profecto honoris, quicquid laudis, quicquid gloriae, quicquid meriti tandem sua illa in dispensatione nancisci potest, id totum ad Deum, cuius administer est, et referat et effundat. Nam quemadmodum suam impartitur Deus benignissime donorum copiam: sic in eisdem illis ipsis dispensandis communicandisque cum caeteris uim ultro suppeditat, additque animum, et uirtutem. Quibus sane rebus qui recte uri sciunt, hi suis in explicandis negotiis, causisque interdum difficillimis, atque arduis diffiniendis, se ueros Dei esse ministros et dispensatores ostendunt: non tyrannos, dispensatoresque rerum sibi creditarum, quae bona fide tractari debent et syncere. Ita de legibus condendis censendum erit, quae ab humano minime prodire debent iudicio: sed habita in primis diuini honoris ratione. Munia itaque omnia, quae sunt dona Dei, pure fidelique animo exequenda sunt.

/1 Peter 4.11/ Ut in omnibus honorificetur Deus per IESUM Christum.

Perspecta enim in ministro integritate ac fide, dominum uti autorem in seruo illo frugi laudare consuescimus. Verum neque ille, qui ob recte acta laudari solet, in se (si sapit) recte factorum laudem, sed in Deum, cuius est minister, refundi appetat: neque quaerat gloriam in re non sua. Caeterum quomodo nostris in actionibus

{1555 p. 185}

honorandus sit Deus, ita definit Chrysostomus: Deo, inquit, gloria datur si concordēs, si compacti, si consentientes inter se fuerint credentes: si uno animo, unaque mente Deum laudauerint, si imbecilliores gestauerint, si quod abrumpitur membrum non neglexerint. Id certe genus laudis in terris quaerendum est, uel solum, ne ex illis simus: censeamurque illi fauere gloriae, de qua sic Christus: Quomodo (inquit) credere potestis qui ab inuicem gloriam quaeritis? Nimium id esset arrogantis animi ac superbi, id sibi quempiam uelle sumere quod Dei proprium est. Quare quaecunque nobis agere contingat, aut loqui, aut moliri animo, ea tali condita esse debent prudentia ac spiritu, ut laudem omnem in Deo et esse, et ad eum referri desyderemus, censeamusque id totum perfectum iri per Christum: quo mediatore homo fere Deus effectus est, ob gratias plane infinitas illi caelitus concessas. Unde non absque ratione Christiformes nouo uocabulo appellantur credentes, tanquam qui in Christo uti proprio illorum fine conquiescunt: in illumque (id operante amore in primis) transformantur.

/1 Peter 4.12/ Charissimi nolite peregrinari in feruore, qui ad tentationem uobis fit, quasi noui aliquid uobis contingat.

Solent peregrinis, quocunque suum habeant iter, noua ubique fieri obuia. Iccirco facile in rebus quoque parui momenti in alieno solo et patria admirantur. Quare (tametsi duriuscule) eo usus est uerbo interpres Peregrinari. Nolite (inquit) admirari: multumque tanquam de re noua (ut solent peregrini atque extranei) commoueri, si ad exercitationem uestrae fidei uario aduersitatum aestu exploremini. Vocat Petrus aduersitates, feruorem, cuius ui solet Deus (uti solet auri-

[aurifex]

{1555 p. 186}

-fex aurum) igne ardenti discernere, atque de illo periculum facere, cuiusmodi simus temperamenti periclitari. Et haec est aeterna quaedam diuinae erga nos beneuolentiae significatio, sanctioque uel ab ipsis primis conditarum rerum exordiis coepta, diffinitumque ab aeterno in coelis fuit, eos omnes, qui ad capescenda bona coelestia cum Deo futuri essent idonei, in aduersa prius fortunae ardore examinandos excoquendosque, et sic ad summum perfectionis apicem euehendos. Quocirca cum alias saepe in scripturis, tum potissimum apud prophetam ad hunc se iactat modum ecclesia: Saepe (inquit) expugnauerunt me a iuuentute mea. Appellat enim suam iuuentutem ecclesia, ueterum sanctorum uitam quae a iustissimo Abel coepta in Christum desit iam anus facta: a quo sane postea innouata regenitaque, illud primum (ex quo nouam iterum repetiuit infantiam) audire meruit: Nisi quis natus fuerit denuo, non poterit uidere regnum Dei. Quare exigua minime ea esset mollicies animi, re de illa trepidare, quae semper ab initio rerum fuit usui sanctis hominibus. Vide quid hac de re loquitur sponsa. Nigra sum, (ait) sed formosa filiae Hierusalem, sicut tabernacula Chedar, sicut pelles Salomonis. Decolorauit, inquit, me sol: hoc est, aestus aduersitatum paululum me obfuscauit. Chedar porro Ismaelis filius fuit, habitauitque ut sacrae ferunt literae in tabernaculis, et papilionibus aeris iniuriis expositis. Caeterum de Salomone legimus, quod fecit sibi de pellibus rubricatis (saeuitiam crudelemque impiorum naturam adumbrabat) tabernaculum, in quo delectabatur. Has itaque uolubilis fortunae uices tanquam res peregrinas, recensque exortas ac nouas, exhorrescere, atque ob illarum inconstantiam exterrefieri peregrini prorsus animi est, atque extorris a Deo. Ait igitur: Nolite charissimi, ceu de re noua et insolita, ut so-

[solent]

{1555 p. 187}

-lent peregrini admirari, si uos aestu uehementi aliquo turbidioris fortunae (quod ad experimentum uobis fit) explorari contingat.

/1 Peter 4.13/ Imo potius in eo, quod consortes facti estis calamitatum Christi gaudete, ut in reuelatione quod gloriae eiusdem gaudeatis exultantes.

Cum palam (inquit) fiet, reuelabiturque ea quae nunc latet gloria uitae immortalis: ad cuius possessionem non, nisi exantlatis prius turbis hisce praesentis uitae periculosissimis, uocantur fideles, inenarrabili exultabitis laetitia. Dura certe atque amara uobis proponi, et ea quidem et saepe et diu, quis it inficias? Verum illud consolationi uobis debet esse non minimae, quod hunc ad modum, atque his omnino mediis, stimulisque concitatissimis ad perfectionem digni habemini, qui socii existimemini uitae Christi, quae uita in terris perpetua quaedam fuit propter acerbiteriam persecutionum et crux, et mors. Perendum itaque pacato est animo et tranquillo illud totum, quod cum antiquis patribus tum Christo in primis necessario ferendum fuit. Quid? Nonne oportuit pati Christum, et sic intrare regnum Dei? Eiusdem (inquit) gloriae cum illo iam facti estis participes.

/1 Peter 4.14/ Quapropter si exprobramini in nomine Christi beati, quoniam quod est honoris, quod gloriae et uirtutis Dei, et qui est eius spiritus super uos requiescet.

Absolutissima haec est finitio, quod qui probris ob Christi nomen affectus est, is uel in terris beatus censeretur debet. Qui (oro) non beatus is erit, si totius honoris, to-
[totius]

{1555 p. 188}

-tius gloriae, totius quae in Deo est potentiae ac uirtutis fit consors et particeps, atque eiusdem omnino naturae cum Christo? Transit penitus in animam iusti, in uenas, in neruos, in arterias, in ossa tandem ipsa uirtus naturaque Christi, ut uerum illud indubie esse experiamur, quo nos carnem ex carne eius, atque os ex ossibus esse, occultissimo asseuerat mysterio Paulus: quod nihil aliud prae se ferre censeo, quam quod infertur a nostro autore. Et qui est eius, inquit, spiritus super uos requiescet. Is quidem Dei est spiritus idem omnino cum illo Deus: cuius afflatu, uigoreque et influxu qui animati sunt quomodo non dii erunt, ac filii excelsi omnes? Hi sunt nimirum effectus, is finis, is admirabilis incomprehensibilisque uexationum pro Christo susceptarum terminus: haec beatitudo nostra, haec gloria, haec uis omnis scopusque tolerandarum aequo infractoque animo aduersitatum ob Dei honorem tutandum in terris, ut deiformis prorsus euadat anima in hoc etiam mundo, non solum in coeli. Quod est, ut ille ait, in ipso esse, in ipso uiuere, in ipso moueri, atque quaecumque obuenant unum cum ipso esse. Quae sane omnia in illa Christi definitione comprehendisse mihi uideor: Nisi, inquit, manducaueritis carnem filii hominis, et biberitis eius sanguinem non habebitis uitam in uobis. Satis itaque iam sit Dei uos habere spiritum in uobis tanquam in domicilio charissimo quiescentem: simul atque quicquid honoris,

quicquid gloriae, quicquid uirtutis, et quicquid tandem est Dei spiritus uestrum factum est, atque in uobis requiescit: si tamen Christi passionibus, ut idem inquit Petrus, communicaueritis.

/1 Peter 4.15/ Tantum nemo uestrum patiat, ut homicida, aut fur, aut maleficus, aut tanquam curiosus alienorum inspector.

{1555 p. 189}

Notat hic Petrus quorundam curiositatem in his maxime rebus, quas nihil ad se pertinere cum non sint nescii, in illas tamen (quo quempiam calumniari possint) oculatissimi sunt inspectores: quod animi certe parum quieti signum est, et illiberalis: immo hominis, ut ait Oecumenius, ueteratoris ac dolosi, facilisque et prompti ad omne malum. Replicat ferme Petrus quae in superioribus scripsit. Si, inquit, ob malefacta affligimini, quae uestra gloria? Sed si quid patimini propter iustitiam, beati: unde sequitur,

/1 Peter 4.16-17/ Si autem ut Christianus, non erubescat: glorificet autem Deum in isto nomine: quoniam tempus est, ut incipiat iudicium a domo Dei.

Iudicium iniurias mundi uocat et flagella, quorum scalpro ac serra proborum uitam exerceri et expoliri, bene multis intuemur exemplis. Sic aeterno uisum est patri, ut sui in amplexibus crucis et uiuant et moriantur: alieni uero, parumper quasi quam illi probiores, intacti ut uiuant: quorumque filii sicut nouellae sunt plantationes in iuuentute sua, filiae eorum compositae, circumornatae ut similitudo templi: ad haec, Promptuaria eorum plena. Huius quidem consilii diuini atque imperscrutabilis decreti interpretem fuisse Hieremiam censeo cum illius lego uaticinia. Haec dicit dominus (inquit) Deus exercituum: Bibentes bibetis: quia ecce in ciuitate, in qua inuocatum est nomen meum, ego incipio affligere: et uos (impios alloquitur) quasi innocentes et immunes eritis? Non eritis immunes. Iam igitur tempus est, instatque aetas, ut filii Dei ante alios discutiantur, examinenturque exacte: et flagris, et angustiis eo interdum infestioribus, quod ab illis, qui pessi-

[pessimi]

{1555 p. 190}

-mi omnium sunt, irrogantur. In isto, in isto, inquam nomine ac parte quod Christi sectatores sitis gloriemini. Non uos pudeat pigeatque Christiani nominis: neque eorum, quae pro istiusmodi professione uobis ab improbis et saeua, et amara inferuntur. Immo potius gloriandum uobis est, quod digni existimemini, qui pro nomine IESU contumelias subeatis, milleque quotidie mortibus distinemini. Clamat certe Paulus, Ego stigmata domini mei IESU Christi in corpore meo porto. Insignia sunt haec quidem militiae Christi symbolaque sanctiora, quam ipsae iam sint cruces, quibus nostri utuntur

milites in castris. An uero hi qui crucis tessera ab aliis discernuntur in acie militari, ea agant, quae illi agere solent, qui tam salutari insigniti sunt nota, ipsimet iudicent, simul ac iam palam factum est, quam saeue, quamque atroci se habeant modo in castris, in hospitiis, in templis, in mediis ipsis uallis atque obsidionibus. Perstillant iam astra ipsa lachrymis ob ea et dira, et horrenda, quae fiunt in terris ab iis, qui in armis sunt. A nobis uero immortales agenda sunt gratiae Deo, qui nos adeo in sublime euexit, amauitque, ut Christianos esse uoluerit: iusseritque suppeditato mundi regno eam nos uiam terere, quam illius potissimum pertrixit unigenitus cuius euangelium non erubesco, clamat Paulus: clamant et caeteri, quibus crux sapit suauius quam Luculli deliciae. Quaerit magnus Basilius, Qui fit quod iudicium istud a domo primum Dei incipiat? Naturaliter, inquit, his qui nobis familiarissimi sunt magis indignamur, cum in nos peccauerint. Deo autem non alii familiares magis sunt quam fideles, qui complent domum Dei, quae est ecclesia: ideo et primum, et interdum grauius, quam alii suarum culparum luunt poenas.

/1 Peter 4.17-18/ Verum si primum a nobis, quis finis eorum]

{1555 p. 191}

-rum qui non credunt Dei euangelio? Si iustus uix saluabitur, impius et peccator ubi comparebunt?

Multae sane tribulationes iustorum sunt, inquit Dauid: uerum de omnibus iis liberat eos dominus, atque in tuto ponit, abscondens illos in abscondito tabernaculi sui. Nam nouit dominus uiam iustorum, iter autem peccatorum peribit. Spe quidem salutis puniuntur pii homines in hoc mundo: funditus uero delentur impii: de quorum irreparabili interitu sic in Ezechiele legimus: Interfucite eos usque ad internecionem: omnem autem super quem uideritis Tau, ne occidatis et a sanctuario meo incipite: hoc est, ab illis qui templo seruiunt. Quare Septuaginta, A sanctis meis: uertunt. Caeterum Tau, quae est extrema litera Hebraeis, crucem praetendit. Si igitur tam seuerè castigat suos dilectos filios Deus, facile iudica re poteritis, quis finis, quis exitus, quae tormenta tandem maneant illius hostes. Et si iustus tam difficulter uitam hanc transcurrit sine infortuniis et flagellis: ubi locus erit iis qui contradicunt (unde iustitia hauritur) euangelio? Id dictum mutuatum uidetur a prouerbiis Salomonis: Si iustus, inquit, in terra recipit, quanto magis impius et peccator? Si caeditur pius, impius ubi manebit? Quando itaque (horrendum) tanto impulsu concutiuntur fideles, ac nutant: quomodo poterunt consistere hi qui fide carent? Si qui pie uiuunt, tanto labore et periculo perueniunt ad portum salutis, quo fures? quo parricidae? quo hypocritae? quo adulescentes? quo hi qui mundum Deo anteposunt, aliquando deuenient? Qua rursus facie? quo ausu perfricatae frontis homines ante Dei tribunal cum dies illis dicetur, comparebunt? Causa certe cadent, neque resurgent impii in iudicio.

{1555 p. 192}

/1 Peter 4.19/ Itaque et hi qui patiuntur secundum uoluntatem Dei: fidei creatori commendent animas suas in benefactis.

Supra, Melius, inquit, est ut beneficientes, si Dei uoluntas fuerit: hoc est, simulatque Dei est uoluntas ut sui electi transeant per ignem et aquam, anteaquam educantur in refrigerium, ferant toleranter, suas tradentes animas in illius manus qui eas condidit. Si absque tua is cura (o homo) aut opera cum nondum esses te creauit, recuperauitque amissum: num te sua ope recuperatum deseret? Tantum illud cupit altissimus, ne tam sublimi affectus beneficio deses uiuas et ociosus, cessesque ab eisdem operibus illis, quae tuam erga ipsum testari possint cum fide, tum uirtutem. Igitur qui Deo autore uexantur in hoc mundo, ne (oro) perterriti retro abeant, desperentque: quin potius animose quae ferenda sunt ferant, deponantque animas suas sic male habitas apud Deum illarum creatorem: qui fidelissimus omnium depositarius cum sit, non sinet eas, quas tam care emit, e manu sua elabi et perire, modo in benefactis certam suam faciant electionem quotquot uocati sunt ad uitam.

CAPUT V.

/1 Peter 5.1-2/ Seniores qui sunt inter uos, hortor consenior, et testis passionum Christi, et eius quae reuelanda est gloriae communicator: pascite qui in uobis est gregem domini.

Breuitate quae in primis ad officium spectant illorum, quibus regendarum animarum credita est prouincia et cura a Deo, in medium adducit Petrus. Nouerat enim tantus pater quam grauis sarcina atque onus esset

{1555 p. 193}

animarum rectio: quae tamen sic inconsulto ab omnibus ferme ambitur et queritur, quasi nihil intersit bouesne aut sues sub te habeas, an animas ratione praeditas, et tam caras Deo, ut pro illis recuperandis proprium exposuerit filium, peneque neglexerit. Hi certe errant, qui tam temerarie inconsultae ad ea petenda se ingerunt, quae pudenti minimeque ambitioso accipienda sunt animo. Sed hi magis et errant, et digni multa sunt, qui dant, nihilque referre arbitrantur, utrumne is qui praeponi aliis debeat bonus sit sutor, faberue, an bonus in administrandis rebus illis, quibus fulcitur probitas, decorque uirtutum comparatur atque alitur, uel custos, uel ratiocinator. Stolidi nimium est hominis iudicium, uelle tabulam penicillo indocto conspurcare, pictorque antequam pictor sit appellari. Secus enim periculum esset, ne pro abiete aut orno myricam, pro boue lacertam, aut pro musca aut uespa uel crocodilum, uel etiam onagrum, aut elephantem pingeret. Gregorius Nazanzenus, uir grauissimus et sanctus asserit foedissimum eum esse usum in promouendis animarum custodibus: nisi qui promouendi sunt sui admoniti

officii, purgari prius studeant, sic deinde purgare: Sapientiam, inquit, discant, et ita sapientiam doceant: illuminentur primum, deinde illuminent: sanctificentur, et alios postea sanctificare curent. Quid certe sibi uelint qui secus actitant, me fateor ignorare, simulac uideo in hunc concurrere errorem et doctos, et indoctos: hos quoque, qui ob infinitam sibi datam a nescio quo fato potentiam ridere solent omnia, et contemnere. Hi itaque qua uti debeant moderatione in gubernandis suae fidei creditis gregibus audiant a Petro, qui suam istiusmodi admonitionibus concludit epistolam. Seniores, inquit, hortor. Vocat seniores, presbyteros seu episcopos. Alias enim nulla erat harum uocum distinctio. Seniorum itaque nomine

{1555 p. 194}

puto omnes intelligi, qui aliis praesunt, quorumque interest animas sibi commendatas uigilanter custodire. Ego, inquit, iam senex, et ille quidem, qui quotidianis exerceor pro Christo contumeliis. Ego (inquam) ille, qui propriis uidi oculis afflictum Christum, lacerum, consputum, irrisum, cruci tandem appensum, et crudelissime interemptum: et ille, qui ut morti interfui illius acerbissimae, ita praesens fui gloriosae illi in monte uisioni, umbrae nimirum futurae in coelis gloriae in Christo, sic meos hortor condiscipulos et conseniores:

/1 Peter 5.2-3/ Pascite, qui in uobis est gregem Christi: prouidentes non coacte, sed spontanee, neque turpis lucri gratia, sed prompte: neque ut dominantes in cleris, sed forma facti gregis ex animo.

Hoc et, ut sitis exemplaria gregis, uitaque uestra sic quoddam expositum uulgo, in quod prospici debeat ab omnibus, speculum: et illud quidem abstersissimum ac purum. Sit, inquam, uita uestra tanquam coelestis quaedam idaea, unde sumant bene recteque uiuendi normam hi, qui a uobis, tanquam figmentum a figulo, aut a plasmatore plasta informandi sunt. Vide quid Paulus grauissimum illum iuuenem, episcopum tamen, moneat: In omnibus teipsum praebe exemplum bonorum operum in doctrina, in integritate, in grauitate. Caeterum clericos uocat fideles, qui et sors domini dicuntur, et haereditas. Sic Paulus: Cooptati sumus in sortem filiorum Dei. *kleros* [Gk.] enim sors est. Pastores hi igitur animarum uere dici debent, qui in primis, uti olim Aaron, uocati sint: uocati uero atque rogati, oneri sese trepide submittant: et quandiu uiuunt nihil prius habeant, quam gem sibi creditum qua uerbo, qua spiritu, qua cibo

{1555 p. 195}

etiam, atque alimento corporeo (si re sua indiget) pascant atque alant. Tantum uero abest, ut se principes, aut reges, aut dominos gregis esse opinentur: ut se quoque indignos ducant, qui inter oues Christi ueri pastoris adnumerari debeant. Ad haec, non solum ab ipso turpi expetendarum rerum questu alieni esse debent praesules: uerumetiam ab omni quaestus suspicione

remotissimi adeo sint, ut ne nomen quidem ipsum turpis lucri sine ingenti animi commotione audire possint. Nouerint enim auaritiae comitem esse tyrannidem. Scitis, inquit Samuel ad suum clerum, quod nullius unquam bouem aut asinum ab ullo uestrum acceperim. Quem imitatus hac in re Paulus sic Ephesios alloquitur in Actis Lucae: Argentum, et aurum, et uestem nullius concupiui. Postremo uero quicquid in commodum subditorum agi poterit, id totum ultro agant, atque ex animo, menteque expedita, libera, fixaque in Deo, cuius se uices gerere in terris, non tam effuse gaudeant, quam ne aliquando malae fidei custodes habeantur sanequam timeant. Ceterum quod noster interpres uertit Voluntarie: ex Graeco legimus Prompte, seu propensis animis: ut quanta hinc debeat esse hilaritate praeditus suo in exequendo officio antistes, atque animi propensione in subditos, intelligi possit. Quod porro nos legimus Secundum Deum: tametsi in Graeco non habetur: suo tamen, et eo quidem sanctissimo non uacat sensu, ut tunc maxime, potissimumque secundum Deum aliquid a nobis agi iudicetur, cum Dei honor pro fundamento rei agenda statuitur: qui honos permaximus censi decet, si recta, si flagrans, si uigil habeatur cura de ouibus nobis commissis. Siquidem quilibet antistes greges quidem habet, sed domini: quos iccirco a summo sibi commendatos esse pastore non ambigat, ut illos pascat, ut alat: non ut deglubat, lanaque abrasa iugulet. Itaque

{1555 p. 196}

episcopi ministri sunt ouium Christi, non domini. Pasce, inquit Christus Petro, oues meas, non tuas. Atqui Deus posteaquam in Ezechiele correxit ignauiam pastorum dicens, Vae pastoribus qui pascunt semetipsos: adiecit, Ego pascam oues meas, et ego eas accubare faciam, et pascam illas in iudicio: hoc est, recta eas ratione atque amore pascam: quod illi non faciunt.

/1 Peter 5.4/ Et cum apparuerit princeps pastorum percipietis immarcescibilem gloriae coronam.

En merces illorum qui bene praesunt ecclesiae, corona scilicet gloriae immarcescibilis. Cum igitur apparuerit manifeste pastor ille, qui nunc inter nos, immo intra nos latet, reddet suis coronam, non ex corruptibili serpillio, narcissoque, aut amaraco contextam: sed gloriae, sed diuinae claritatis, sed ipsius naturae Dei, aeternae, incorruptibilis, immortalis. Id praemium, ut hic legis, pastorum est a summo ueroque pastore electorum: qui, ut iussum est, suam expectare debent mercedem a domino gregis, non a grege ipso. Illi quidem (ait Paulus) corruptibilem coronam accipient, nos incorruptam.

/1 Peter 5.5/ Similiter iuniores subditi estote senioribus.

Sint praesules, ut dictum est, circumscripti: quibus cum subditi ultro parent dicto, nihil optatius in mundo: omnia quidem secundum Deum tunc fiunt. Ibi pax, ibi amplissima inter fideles charitas, ibi mutua reuerentia, ibi tandem gaudium in spiritu sancto. De senibus etiam omnibus in communi id dici

<p>posse arbitror: siquidem suus aetati illi semper debetur honor ob longum rerum usum et experientiam. Cum annis enim crescit ut plurimum prudentia ac uitaе integritas. Unde sic Ioannes sua in epistola: Scribo, inquit, uobis patres, quoniam co-</p>
<p>[cognouistis]</p>
<p>{1555 p. 197}</p>
<p>-gnouistis eum qui est ab initio: hoc est, uita uestra illis in rebus annis pubescentibus uersata est, quae notitiam uobis Dei perfectam attulere: tantum abfuit, ut in friuolis omnino rebus, aut turpibus et uanis, uestra attrita fuerit iuuentus.</p>
<p>Eximia sane tunc fit auditorque harmonia, cum mutuis certant inter se officiis, et superiores et inferiores.</p>
<p>Hi quidem honore et reuerentia, illi amore et custodia: hi ueris ab animo profectis obsequiis suis simpliciter obediunt senioribus, illi autem ea accipiunt animi demissione subditorum obedientiam ac pietatem, ut ueris conuenit pastoribus, qui se haud suas, sed alienas sub se habere oues non ignorant. Hic certe quemadmodum rebellioni locus extat nullus, sic neque tyrannidi, nec imperio tumido et fastuoso: quare commodum additur,</p>
<p>/1 Peter 5.5/ Omnes inuicem humilitatem insinuate: quia Dominus superbis resistit, humilibus autem dat gratiam.</p>
<p>Vult pari utrosque passu humilitatis incedere: quoniam Deus mirabili antiquorum exemplo prae se semper tulit, quanto sibi esset stomacho homo superbus et arrogans, quantaque prosequeretur dilectione ac fauore illos, qui demisse de se sentientes, nihil tam in uita appetere, quam ne aliquando se aliis praeponi contingeret. Cupiunt sane et hi quoque praeesse, sed suis propriis appetentiis, suis cupiditatibus, suis illis (quae nunquam nisi cum uita finiri possunt) occultissimis, in medullisque animae ingeneratis uariarum rerum, deliciarumque, tum odiorum, amorumue aut efferarum uoluptatum titillationibus, obscoenisque motibus et effraenis. Id persentiens Petrus, hortatur humilitatem inter nos seri, alique mutuis cum superiorum tum inferiorum officiis atque obsequiis. Vide quid Paulus (qui Corinthiis scribens, se</p>
<p>{1555 p. 198}</p>
<p>illis imitandum proponit) dicat: Non enim nos ipsos praedicamus, sed IESUM Christum dominum nostrum, nos autem seruos uestros per IESUM Christum. Intranti olim Petro (ut ait Lucas) Caesaream, Cornelius occurrens pedibus se eius humiliter strauit: et ille leuauit eum dicens: Surge, nam et ego homo sum sicut et tu. Id autem agit superbia, quod eo adigit insaniae hominem nonnunquam ineptissimum et stultum, ut se plusquam hominem esse</p>

somniet, fugatque se rem quandam nouam esse, atque insolitam e coelis lapsam. Haec sane monstra quotidie nobis obuia iam fastidimus. Quare hisce omissis, uos quibus cordi atque usui est Christi uita, quae humilitate constat maxime,

/1 Peter 5.6-7/ Humiliamini sub potenti manu Dei, ut uos exaltet in tempore uisitationis: omnem sollicitudinem uestram proiicientes in eum: quoniam ipsi cura est de uobis.

Sensus: si ignobilitas, atque ut uobis uidetur tyrannis illorum, qui rerum potiuntur inter uos, suadere uobis uidetur, ne talibus subiiciamini: at saltem Dei habita ratione, qui sic statuit, quique potentissimus est iudex humilitatis, illis parete. Fingite uos Deo, non hominibus obedire. Freti quippe fortissima Dei manu, qui humilibus fauere solet, qui unquam superborum imperium aedominatum timere poteritis Ille ipse quidem Deus spectator pugna uos sic oppressos euehet aliquando ad feliciorum statum, suoque tempore illi soli noto uos in tuto collocabit: tantum curas uestras omnes, atque anxiam futurorum sollicitudinem, apud illum deponere ne differatis. Ipse enim amat uos, iccirco et uos et res uestras diligentissime curat. Non potest enim non uos tutari, quos ut filios e diligit et amplectitur. Sic Pau-

[Paulus]

{1555 p. 199}

-lus: Nihil solliciti sitis: sed in omnibus, oratione et obsecratione, petitiones uestrae innotescant apud Deum. aec est uera philosophia, quicquid accidat niti Deo. Quare sapientissime, ut caetera, illud fuit a propheta traditum: Iacta super dominum curam tuam, et ipse te enutriet: non dabit in aeternum fluctuationem iusto. Clarius forsan ex Hebraeo: Reiice, inquit, in dominum onus tuum, et ipse te sustentabit. Depone, inquam, in sinu Dei omnes curas tuas: sineque illum tui curam sumere et habere, qui et uult, et potest quaecumque uult. Quis Deus igitur sicut Deus noster? At uero cum caeteri fere omnes ad uoluptates magis, quam ad crucis duriciem amplexandam procliues sint: uos contra

/1 Peter 5.8-9/ Sobrii estote et uigilate: quia aduersarius uester Diabolus tanquam leo rugiens circuit, quaerens quem deuoret: cui resistite fortes in fide.

Cum hoste fortissimo et astutissimo nobis est pugna: dolis quidem instructus est, atque animo ut noceat obfirmato, calletque artem nocendi: ideo circuit tanquam leo famelicus incautos. Tanquam certe leo est daemone qui leo cum praedae incumbit, horrendos edere solet rugitus. Id sane in primis appetit nequam ille spiritus, ne per spacium trium dierum ab Aegypto secedamus: hoc est, ne spiritus noster, et anima, et corpus seruetur in die domini. Quare, ut ait Leo pontifex, omnium discutit consuetudines, uentilat curas, scrutatur

affectus: et ibi quaerit artes nocendi, ubi quenque uiderit studiosius occupari. Quam profecto calliditatem atque astutiam non ignorans Paulus clamabat, Induite armaturam Dei (Petrus fidem uocat) ut possitis stare aduersus insidias diaboli. Siquidem marte (ut est uaffer?) aperto cer-

[certare]

{1555 p. 200}

-tare non solet: sed sedet (ait Dauid) in insidiis ut interficiat innocentem. At tu hostium mihi potentiam formidabilem ex Paulo considera. Non est nobis, inquit, colluctatio aduersus carnem et sanguinem (homines scilicet mortales) sed aduersus principes et potestates, aduersus mundi rectores tenebrarum harum, contra spirituales nequitias in coelestibus: seu propter coelestia, ut interpretatur Chrysostomus. Ideo cautius uigilantiusque certandum est, simulatque de coelestibus et aeternis fit pugna, et cum hoste inexorabili et immani. Quid itaque agendum? fide opus est stabili ac minime nutanti. Caetera quidem effugia nonnihil possunt, at fides omnia. Unde posteaquam dixit, opus esse sobrietate et uigilantia: summam addidit praesidii cum ait, Cui resistite in fide: et id quidem fortiter, atque animo absque haesitatione impauido. Tam nobile autem necessariumque praesidium uidit olim Esaias quando admirabundus exclamauit, Quomodo confractus et contritus est malleus uniuersae terrae? Is est daemon, quem fide iri confractum praenouit tantus uates: quae sane fides in eo posita est, ut credamus Deum nostri curam habere, nobisque omni in loco ac statu uitae semper adesse: quia sic fore pollicitus est. Quocirca ualde apposite Paulus Hebraeos admonuit dicens: fide Moses reliquit Aegyptum, non ueritus animositatem regis. Sic postea Petrus semel in concione habita apud Iudaeos de fide disseruit dicens: Deus in nobis elegit per os meum audire gentes uerbum euangelii, et credere, fide purificans corda eorum. Alio item loco, Et ecclesiae, inquit, confirmabantur fide, qua credebant animas per gratiam seruari. Hoc igitur umbone tecti quid non insidiarum? quid non ferociae hostilis cum detegimus tum superamus? Utcunque alio se conferant homines, ea tandem insuperabilis est conclusio, quod fide uincimus, fide protegi-

[protegemur]

{1555 p. 201}

-mur, fide et uiuimus et mouemur in Deo. Unde non iniuria quanto maximo potest conatu clamat Petrus: Resistite in fide. A fide ne recedatis. Fidem mordicus tanquam sacram anchoram tenete,

/1 Peter 5.9/ Scientes eandem passionem ei quae in mundo est, uestrae fraternitati fieri.

Hoc est, Soli minime estis, qui scelerosis infensi ea tolerare cogimini, quae uobis communia sunt cum fratribus uestris in mundo dispersis. Communis

quidem cum illis uestra est fortuna, qui ob impiorum saeuitiam passim per orbem ferme uniuersum dissipati indefensique latent ut profugi.

/1 Peter 5.10-11/ Deus autem (quod ad consolationem uestram sit dictum) omnis gratiae, qui uocauit nos in aeternam suam gloriam in Christo IESU modicum passos, ipse perficiet, confirmabit, consolidabitque. Ipsi gloria et imperium in secula seculorum, Amen.

Gratiam omnem, uocat cumulum coelestium donorum uberrimum: et aequae est atque si diceret. Deus ille, a quo largitio omnis bonarum rerum proficiscitur: et qui nos, quo sua demum ornaret ditaretque beatitudine: ac, finitis uitae huius aerumnis, quas diu saeuire in suos amicos non sinit, gloria immortalis, ad capescendum iustitiae praemium accersiuit, ille ipse quaecumque pollicitus est seruabit, perficietque. Hinc porro pugnae pro uobis fessis succedet, ac deinceps ne nutetis suffulciet, corroborabitque: et tandem aeneos, quodam modo occultissimo, et impenetrabiles hostium telis faciet: tantum abest, ut laudem uobis ob bene actam pugnam uendicetis. Ipsi enim, non uobis, debetur laus, debetur gloria

{1555 p. 202}

debetur ut omnium potentissimo, imperium in secula aeterna, Amen.

/1 Peter 5.12/ Per Syluanum fratrem fidelem, ut arbitror, breuiter scripsi: obsecrans, et testificans hanc esse ueram gratiam Dei in qua statis.

Ut illam quae sequitur epistolam Petri esse non dubitemus, ut olim fuit dubitatum, necesse est dicere, Petrum ante hanc primam sua manu scriptam Syluano, quem familiarissimum habuit discipulum, mandasse nescio quid breue perscribendum Iudaeis, de quo nunc meminit. Alioqui certe, nisi sic coniectemus, quae sequitur non esset secunda: quam tamen secundam esse ipse autor memorat. Quare non iniuria additam parenthesim illam (ut arbitror) puto: quasi inferre uellet. Syluanus (ut arbitror, et ut ipse promisit) uobis scripsit. In illis itaque uerbis suo iussu a Syluano scriptis orabat Iudaeos, ne de his, quae hactenus cum a se tum a caeteris audierant apostolis, quin uera essent addubitarent: testificans ueram eam esse doctrinam, atque institutionem: n qua, inquit, nunc statis.

/1 Peter 5.13/ Caeterum salutat uos ecclesia in Babylone coelecta.

Ea nimirum, quae electionis uestrae, tametsi procul dissita a uobis, est particeps. Volunt autores duas esse Babylones: alteram in Chaldaea, alteram in Aegypto, ex qua hanc scripsisse epistolam Petrum sunt qui opinantur. Alii hic Romam allegoricos ob morum religionumque portenta intelligi

arbitrantur: sed meo iudicio duriuscule, perinde quasi tantus apostolus, atque imperterritus Christi praeco, Romam uereretur suo appellare

{1555 p. 203}

nomine, incusareque impietatis, et reprehendere, in qua ob Christi religionem, libertatemque praedicandi occisus fuit. De Marco cuius hic fit mentio, illum esse non ambigitur, quem scribit Hieronymus discipulum fuisse Petri atque interpretem, puto et amanuensem in scribendo euangelio. Is enim propter sedulitatem obsequii filii uice habebatur a Petro. quare eum uocat filium. sequitur:

/1 Peter 5.14/ Salute uos inuicem osculo sancto.

Hoc est, a mente ingenua, pudica, aperta, minusque dolosa profecto. Is error late satis inter mortales proserpsit. Iam multi Amasae interfectores pro uirtute habent fallere, irridereque, si quis malit in re propria falli, quam fallere. De hoc legimus ad hunc modum. Dixit Ioab ad Amasam, salue mi frater: et tenuit manu dextera mentum eius quasi osculans eum: qui percussit eum in latere, et effudit intestina eius in terram, et mortuus est, nec secundum uulnus apposuit. Gratia (quo finis exordio epistolae conueniat) uobis omnibus, qui estis in Christo IESU. Amen. Sic est ut scripsi.

{1555 p. 204}

EPISTOLAE SECUNDAE BEATI PETRI INTERPRETATIO.

/2 Peter 1.1-2/ SIMON Petrus seruus et apostolus IESU Christi iis, qui coaequalem nobiscum sortiti sunt fidem in iustitia Dei nostri et saluatoris IESU Christi. Gratia uobis et pax adimpleatur in cognitione Dei, et IESU domini nostri.

Ea quidem est diuinae ueritatis natura, ac disciplinae coelestis incrementum et progressio: ut nisi frequenter quod semel est persuasum inculces, quasque refrices, atque recentiori saepe studio et hortatu instilles, aut qualicumque suo contenta exordio retardetur, aut relabatur etiam et euanescat. Adeo cor humanum natura instabile, atque in iam coepto iustitiae itinere sui plerunque dissimile, facile uel ipsa salutis propriae documenta fastidit et auersatur. Quod sane periculum noster animaduertens apostolus hanc secundam priori, caeteroqui per se et eruditae et immensae propemodum efficaciae, coniunxit epistolam: nobis scribens, qui in calore ipso fidei atque igne desides uiuimus, prorsusque antiquae, allataeque nobis a patribus doctrinae immemores congelascimus: ac (ut uerbo utar magis proprio et naturali) commarcescimus. Sed ipsum iam audiamus Dei legatum: quanta gratia, quantaque animi libertate ac doctrina sui domini pertractet negotium. Coaequalem fi-

[fidem]

{1555 p. 205}

-dem dicens cuiusmodi tum fuerint credentes necessitudinis inter sese, ac dignitatis ostendit. Parem (inquit) gratiam, atque eiusdem omnino roboris fidem nobiscum adepti estis: et id quidem ob iustitiam Dei, qua perfecte bonus est et copiosus suis in partiendis donis ac liberalis, contigit: ipso mediatore Christo seruatore nostro. Haud rarus quidem in scripturis est usus Deum iustum appellari, non solum quoniam iustitiam in modo radis rebus conditis et seruat et administrat: uerumetiam quia ex abundanti suae iustitiae thesauro nos iustos efficit. Rex tuus tibi uenit iustus inquit Zacharias: hoc est, ut te iustum reddat. Quare et nos quoque effecti sumus iustitia Dei, ut ait Paulus, in ipso nempe Christo: quo mediatore iustitiam nacti sumus a Deo, ut ipse iustus sit ac iustificans. Siquidem ex copiosissima Dei patris gratia, quam illius esse iustitiam confitemur, seruati sumus: ex uitae uero merito, mortisque ignominia, atque acerbitate poenarum Christi, quibus factus est nobis et sapientia, et iustitia, et sanctificatio, ipsi irato patri reconciliati sumus: nam cum ipso qui uera est iustitia, facti sumus etiam nos (qui iniustissimi eramus, ac perdit) tum iusti, tum salui. Gratiam porro hic uocat electionem, progressumque ad pietatem, atque uniformem cum caeteris eiusdem diuinae religionis consuetudinem minusque morosum conuictum, ac superbum. Pacem autem appellat quietem a turbis, ac persuasionem illam neutiquam ancipitem salutis: ex qua laeti pacatique requiescimus in Deo. Quam sane felicitatem raram admodum in terris e Christi cognitione prouenire a sancto sene edocti arbitramur. Nam haec est uita aeterna, ut cognoscant te unum et uerum Deum, et quem misisti IESUM Christum. Atque ad hunc sane modum caput ipsum esse amplissimum, medium item, ac finem pacis salutisque omnium uniuersalem, tum credimus, tum

{1555 p. 206}

nisi prorsus plumbei simus, iam experiri possumus. Et hac proinde pace animi, quieteque a turbis maxime internis, praeclarissimum aliud atque eximium pacis emergit genus, de qua sic Esaias, Sedebit (inquit) populus in pulchritudine pacis: et unusquisque sub ficu sua, sub quercu sua, sub uite sua requiescet tutus. Verum cum una sine altera haberi nequeat, utranque a Christi cognitione ortum habere non nescimus. Siquidem eo bene cognito, in illius statim inflammamur amorem, rapimurque in desyderium coelestium, contempto mundo: quod sane est ueterem abiecisse hominem cum actibus suis, ut ait Paulus: hoc est, inueteratum exuisse peccati affectum atque usum: illumque induisse hominem qui renouatur in agnitionem secundum imaginem eius qui creauit eum. Ergo ex integra de Deo notione tota innouatur anima, felicissimeque (senio prisco illo Adae prorsus antiquato) repuerascit: et quem certe cognitionis effectum ac uim praesensisse olim uatem eximium iudico, cum ait in psalmo, Firmamentum est dominus timentibus eum: et testamentum ipsius ut manifestetur eis Quod uersum ex Hebraeo clariorem reddit sensum: Felix enim Pratensis sic transtulit: Secretum domini

timentibus eum, et foedus eius ut faciat cognoscere. Secretum istuc quidem est, quod neque caro, neque sanguis detexit unquam: sed pater Christi. Visne dicam rem ineffabilem? Is raptus est. atque ecstasis, qua anima in Deum, tota quanta est, rapitur immergiturque in altissimam diuini amoris caliginem: sic illam appellat Dionysius. Ex qua quidem a sensibus alienatione atque secretissimo cum Deo congressu mirabile quoddam inter Deum et animam inicitur foedus: quo illa se nihil amplius uelle agere, cogitare uel aut cognoscere, quod uel Deus non sit, uel ad Deum ducat, obstringit. Ille autem ut perpurgatum impartiat intellectum, ac faciat

{1555 p. 207}

(ut inquit Dauid) eam cognoscere se nimirum ad Deum, detque deinceps ad contemplationes rerum coelestium frequentandas et uires et aptitudinem. Et sic foedus illud secretissimum notum duntaxat illis, qui Deum timent, clauditur: ut Deus pater sit, homo filius: ille det, hic accipiat, cognoscatque Deum uerum esse in uero, ut ait Ioannes: quae est uita aeterna, etiam in hac uita. Effectus uero istiusmodi beatissimae cognitionis cuiusmodi generis sit ex sequentibus facillime comprehendi potest.

/2 Peter 1.3-4/ Quomodo omnia nobis diuinae uirtutis suae, quae ad uitam et pietatem faciunt, donata sunt per cognitionem eius, qui uocauit nos propria gloria et uirtute: per quem maxima et preciosa nobis promissa donauit: ut per haec efficiamini diuinae consortes naturae: fugientes eius, quae in mundo est, corruptionem.

Per cognitionem, inquit, eius eo peruentum est felicitatis, ut quicquid diuinae uirtutis ab humano potest percipi intellectu, illud totum nobis ille ipse, qui suapte nos sponte, suoque proprio robore atque ope, a sordida mundi faece euocatos extractosque, in suorum numerum cooptauit, abundantissimo tribuit, ditauitque bonis illis, quorum praesidio ea omnia, quae ad ueram nanciscendam uitam pietatemque absque errore interim assequendam conducunt, elargitus est. Quare quaecunque in causa religionis (ea est pietas) moliri nos iuuat, ea cuncta diuinae accepta referri debent potentiae et gloriae: quae infames, inglorios, debiles, planeque emortuos ita integre restituit confirmauitque, ut eisdem illis

{1555 p. 208}

ipsis potestatem dederit filios Dei fieri, ferrique tam leuibus pennis in sublime, ut in diuinam prorsus naturam transire facultas data sit, modo superato semel mundo per ipsum sua ipsi antiqua minime usi incogitantia ac rebellione a propriis iterum acti cupiditatibus, illectique lenociniis, seruire haudquaquam uellent tam agresti domino ut ipse est mundus. Quod sane esset canem ad uomitum dudum eiectum reuerti, ut ait Salomon: aut suem lotam in coeni iterum uolutabro reuolui. Caeterum preciosa quae sint ea ac

maxima, quae hic dicit credentibus donata esse, ob quae diuinae eos naturae participes, nempe e crassicie terrena spirituales effectos asserit, puto ea omnia esse, quae secum attulit in mundum ueniens filius Dei: inter quae illud omnium praestantissimum fuit ac preciosissimum, quando aeternae uitae pollicitatione nos tutos fecit, firmavitque supremo illo pignore atque arrhabone sui sancti spiritus: quo accepto iam nefas esset de diuinis ne parum quidem subuereri promissionibus. Ad hoc enim, inquit Gregorius, pignus accepimus, ut de promissione quae nobis fit certitudinem teneamus. Pignus igitur atque arrha, ob certitudinem promissorum dari solet. Iam, inquit Petrus, promissa maxima, promissa antiqua, rara, inaestimabilia tenemus, quoniam iam data sunt. Qui (oro) non omnia sua nobis donauit pater, cum filium proprium donauit? filium unicum? filium illum, in quo thesauri omnes sapientiae sunt reconditi? cuius imperio dicto parent uniuersa atque illi eidem ipsi quod sunt, quod uiuunt, quod sua in primogenia seruantur conditione, crescuntque indies magis, ferunt acceptum? Tantum illud expetit tam munificus dominus, ut qui ex tot iam collatis hominibus donis futurae uitae statum illum beatorum immortalem, ab omnique corruptione semotum prae se iam ferre possunt, re ipsa tandem quod de se uere dici appetunt praestare stu-

[studeant]

{1555 p. 209}

-deant. Quod sane tunc erit, cum a uitiorum cupiditatumque contagione omni, tanquam a letali quopiam angue refugerint.

/2 Peter 1.5-7/ Vos itaque cura omni adhibita subministrate fidei uestrae uirtutem, uirtuti scientiam, scientiae temperantiam, temperantiae patientiam, patientiae pietatem pietati uero fraternam charitatem, fraternae uero charitati dilectionem.

Posteaquam, inquit, tam eximia uobis ope fidei contingere, at quae diuinae sunt naturae possideatis: agite dum, in id incumbite, ut ne sitis desides et cessatores: sed agendo quae cum decore agenda sunt, praesentem adhibete animum. Datus sane quidem est uobis ager fertilis, curate ne pro tritico subcrescant dum: sit igitur effi cax, sit operosa, sit uirtute spiritus bene munita fides uestra. Verum ne et ipsa quoque uirtus (siue fortitudinem appellare mauultis) in temerariam quandoque prolabatur audaciae suspicionem, huic addi debet scientia, quam nihil aliud hoc in loco esse ducimus, quam temperatum, optimeque consultum delectum rerum: quo absque errore quid, quae illud ratione aut tempore agi oporteat, diiudicari possit. Querebatur de quorundam inscitia Paulus qui zelum quidem Dei haberent, sed sine scientia. Praepropera (crede mihi) interdum fit etiam in sanctis hominibus ad actiones diligentia ac studium: nisi calori illi suo nonnunquam effraeni atque indomito scientia istiusmodi, quae rerum delectum esse definiuimus, adhibeatur: cui tamen et ipsi modus quidam est adhibendus, temperatus sane, et commodus: unde mox additur: Scientiae

temperantia: nam genus quoddam esse scientiae non ambigebat, quae (ut etiam

{1555 p. 210}

fatetur Paulus) turgida esset et ampullosa. Cupit itaque uir undequaque circum spectus modum omnino quendam in ipsis etiam uirtutibus adhiberi: sed potissimum temperantiae fraeno scientiam gubernatum iri, ne quid arroganter re in tanta praesertim, ut est doctrina Dei atque coelestium rerum disciplina, agi contingat: quam eandem tamen ipsam comitari patientiam oportere asserit, ob id arbitror, quod in actionum bonarum electione atque excellentia, non defuturos praeuidit aduersario, non uersutos, non ueteratores, non quicquid egeris loquutusue fueris calumniatores. Aiebat Cyrillus, homines patientia Deo fieri similes: quamobrem eam penitus necessariam esse in exercitatione uirtutum censebat Paulus. Patientia, inquit, nobis est necessaria. Et certe non absque reconditissimo mysterio a coelesti sponso liliun inter spinas suam appellari sponsam legimus. Olea quoque suis dum haeret ramusculis, luditque quasi inter folia, libero quodam modo utitur aere: at oleum nisi pressa crebraque macerata contusione non effundit. Sic uirtus, sic fides, sic Dei religio perlanguescat oportet in homine si desit hostis. Verum huic etiam tam necessariae uirtuti: ut est patientia, copulanda est pietas, ratio scilicet Dei continenter habita, dum quid agitur, cogitatur, aut in re tanti momenti, ut est exercitatio spiritualis, tentatur. Nam tum demum illum uerum esse Dei cultum, quem pietatem appellare libuit, existimamus: cum quaecumque agere uolumus ea omnia (habita in primis pro fundamento diuini honoris ratione) pie sanctaque peragi exoptemus, quaeramusque in omnibus, ut uita nostra in Dei obsequio, atque in proximi commodis attrita, eo aliquando deueniat perfectionis, ut usui, uel ipsis hostibus, illisque qui extorres prorsus sunt a regno fidei, esse possit: iccirco commodum a nostro subinfertur apostolo, Pietatem comite-

[comitetur]

{1555 p. 211}

-tur amor fraternus, amorem fratrum dilectio: haec dilectio ad domesticos attinet fidei, quae continua aucta exercitatione non solum in Deum, nodum utique uirtutum omnium, contendit: uerumetiam erga hostes ut diximus ac maleuolos, tum beneuolentia, tum beneficiorum collatione, obliuioneque iniuriarum mirabili quodam perfectionis gradu fertur et ascensu. Vide igitur eximiam in eruditissimo piscatore gradationem. Fides, inquit, uestra se ueram esse fidem ostendat scientia, temperantia, patientia, religione cultuue Dei, una cum tum Dei tum proximi dilectione, et (quod uinculum est perfectionis) etiam ad hostes beneuolentia: alioqui aut tenuis esset, aut nulla.

/2 Peter 1.8/ Haec enim cum uobis adsunt et exuberant, non uacuos, nec sine fructu uos constituent in domini nostri cognitione.

Res certe spiritus, et quae in Deum, qui incomparabilis est potentiae ac maiestatis, tendunt, paruae omnino censi debent nisi continuis tanquam riuulis ebulliant in anima, atque inde ad aliorum exundent commodum et utilitatem: qua de re superfluum minime erit illud addidisse, cumi uobis adsunt et exuperant. Hanc sane rerum copiam in se olim suis prae se tulit Propheta cum ait, Tu mandasti mandata tua custodiri nimis: hoc est, ualde excellenter, absque omnino mediocritate uoluisti tuam seruari legem. Haec, inquit, si praesto uobis adfuerint, imo quae natura diuinarum est rerum exuberarint, qualique exundauerint: nec uacuos, nec uestro illo in conatu studioque cognoscendi Deum inanes reddet, nec sine fructu. Quid? iam sane illum cognoscitis, quem tantopere tanquam coelestibus armati praesidiis cognoscere efflagitastis. Vana nequaquam fuit et infrugifera uestra de Deo peruestigatio: nam quae tanto sudore

{1555 p. 212}

conatuque diutino et pertinaci comparare uobis elaborastis, iam estis assequuti.

/2 Peter 1.9/ Cui autem praesto non sunt haec, caecus est, et manu uiam tentans oblitus se a ueteribus suis peccatis fuisse purgatum.

Caecus, inquit, est qui sic errat, quia absque Christo, qui sol est animarum uniuersalis. Quare per maeandros nescio quos cupiditatum infinitos perplexosque diuagari illum necesse erit, uiam eam, qua ad Deum recta contenditur, nunquam assequuturum. Morem is quidem murium imitari uidetur, qui tabulatum aut parietem perambulantes cauum quaerunt: siue illum etiam naufragorum, quibus natura illud inditum est, ut quicquid per undas nacti fuerint, teneant. Apte quoque istius generis homines describit Esaias: Palpauimus (ait) caeci parietem, et quasi absque oculis attrectauimus, impegimus in meridie quasi in tenebris, in caliginosis quasi mortui. De his etiam sensisse alium apostolum arbitror, cum quosdam elegantissima usus analogia procellosi maris fluctibus, qui a uento subagitantur et circumferuntur comparauit. Petrus uero eundem illum, qui huiusmodi concitatur uertigine, immemorem pristinae ait esse purgationis signum nimirum ingrati animi et uecordis. Videtur is sane quidem oblitus penitus foederis, quod cum Deo pepigit in baptismo, cum quod semel remissum fuit et interemptum, repullulare siuerit, foedissimo reuolutus lapsu in easdem ipsas sordes, quas propriis uidit oculis a coelesti manu tolli ac detergi. Oblitus, inquam, uidetur esse purgationis, hoc est, remissae culpae delictorum ueterum, ea dum incaute nimium repetit, atque in idem recidit lutum. Tam paruine (malum) aestimari solet a nonnullis interdum donata sibi sanctitas a Deo?

{1555 p. 213}

/2 Peter 1.10/ Quapropter fratres operam date, ut per bona opera certam uocationem, et electionem uestram faciatis.

Tametsi, Per bona opera, in Graeco non est, apte tamen est additum: nam nihil aliud hic uelle Petrum coniecto, quam ut quilibet det operam, ut per bonas operationes ac recte facta, alii sibi persuadeant illum electum esse ad uitam. Sic hac de re Oecumenius: Cum ille, inquit, oblitus sit, date uos potius operam, ut permanentem atque immutabilem ostendatis uestram uocationem et electionem. Nemo omnium utique est, ex ultimis etiam uulgi hominibus, qui nostram non facile iudicent fidem et dubiam et infirmam, si fidei professionem nullae comitentur operationes, quae uerae operationes sint, ac fidei maiestate dignae. Benefactis itaque nostra ostentanda est fides, ne Deus nequicquam nos accersiuisset, cooptauissetque inter suos uideatur. Opera certe sancte instituta, tum nobis tum caeteris, in quo simus gradu fidei apud Deum, ostendunt.

/2 Peter 1.10/ Haec enim facientes non peccabitis aliquando.

Coniuncti quidem semel fide mediatrice cum Deo, firmitate in illo, qui peccare aliquando, aut ab itinere deturbari iustitiae unquam poterimus? Alte sane fixas, qui istiusmodi sunt, habent radices in spe uitae, quae a Deo est. Et qui in eo manet, ait Ioannes, non peccat. Sed si quis peccat non uidit eum, nec cognouit eum: quae quidem caecitas, atque ignorantia in anima certi est interitus significatio.

/2 Peter 1.11/ Sic enim abunde ministrabitur uobis introitus ad aeternum regnum domini nostri

{1555 p. 214}

saluatoris IESU Christi.

Haec uia quidem tuta est, qua itur ad Deum, uia ampla, uia complanata, uia sine qua omnis alia uia confragosa est, ardua, infesta, paliurisque plenissima accutissimis ac mortiferis. Ecquam igitur aliam nobis effingimus? fide hic itaque opus est animata et uiua, caeteroqui et dubii uiuimus, et ancipites e uita abimus. Et certe periculosissimus noster is esset ausus ad mortem usque nostram protrahere conuersionem, neque unquam dicere in peccatis perpetranda, Sat est. Qui sic agunt, his perangustus et salebrosus offertur ad uitam aditus: caeteris uero patens, apertus, facilis. Valde (ait) liber et expeditus subministrabitur uobis introitus in regnum: non Caesaris certe, aut tyranni cuiuspian crudelis ac trucis: sed in tutissimum seruatoris nostri Christi regnum, regionemque illam beatissimam, quae nullo unquam afficitur incommodo, nullo foedatur inquinamento, sordeque inficitur nulla, et quae tandem nullo continetur tempore aut annorum spatio. Ipsum enim uero regnum per se aeternum est, infinitum, immortale, ab omnique prorsus

mutatione, uanitateque semotum. Caeterum ne domini nomen audientes tanquam duri principis nomen extimescerent homines consulto seruatoris uocem interposuit: hoc est, domini illius, qui seruare solitus est, non occidere, ut hi solent, qui nil potius antiquiusque in regno suo habent, quam ut timeantur, immanesque reputentur et formidabiles.

/2 Peter 1.12/ Propter quod non omittam uos semper commonefacere de iis licet scientes, et confirmatos in praesenti ueritate.

Vide sanctissimi pastoris in scribendo circumspectionem Non desistam, inquit, uos ad ea quae saepe replico adhortari

{1555 p. 215}

-tari: tametsi necessarium minime sit, cum uos hisce in rebus uideo et confirmatos et eruditos. Huius quoque generis temperantia ac mansuetudine in scribendo usus olim Ioannes sic sua in epistola, Non scripsi uobis (ait) quasi ignorantibus, sed scientibus ueritatem. Adeo uiri sancti ab omni semper arrogancia ac fastu, mirabili posteriorum exemplo, se alienissimos praestitere. In praesenti ueritate: aequae est atque si dixisset, quam nunc tractamus, quamque tanto sudore fundare connitimur.

/2 Peter 1.13-14/ Iustum autem arbitror, quandiu sum in hoc tabernaculo excitare uos per commonitionem: certus quod uelox est depositio tabernaculi mei, quemadmodum et dominus noster IESUS Christus significauit mihi.

Aequum plane est ac debitum (inquit) ut meis uos monitis quoad uixero expergeficiam et ad moneam. Dictu facile non est, quam saepe nisi continui adhibeantur stimuli torpescant, peneque formicinis (ut ait Comicus) inambulent gressibus in uia iustitiae, uel ipsi exercitatissimi uiri. Tanta quidem nostri huius est corporei domicilii corruptio, tanta infirmitas, tam facilis dissolutio ac ruina: ut ni fortissimis continenter obfirmetur et clauis et uectibus, aut corruat ingenti aedita habitatorum strage necesse sit, aut perpetuis hiscens rimis mortem nutabundam minitetur continuam. Huiusmodi certe naturae uita haec est praesens, ut dixi, quandiu miserrimo utitur huius caduci corporis tentorio, scio (inquit) breui fore, ut quemadmodum significauit mihi dominus noster IESUS Christus, deponam hoc tabernaculum meum. Vocat tabernaculum suum corpus, ut pote quod breui hora, more sane peregrinantium aut

{1555 p. 216}

militantium in castris refingendum esset. Sic etiam Paulus hac usus est metaphora Corinthis scribens: Et qui sumus, ait, in hoc tabernaculo ingemiscimus grauati. Hic legis corpus id nostrum uitro ipso fragilius tabernaculum esse animae: sed in tabernaculo eodem ipso graues gemitus exaudiri, ac lamenta.

/2 Peter 1.15/ Dabo autem operam et semper habere uos post obitum meum, ut horum mentio fiat.

Curabo, inquit, dum uita suppetet, tam crebro, tamue tenaciter atque alte uestro in solo animae figere quae scribo et moneo, quod post meum ab humanis excessum eorum omnium tum meminisse, tum inter uos comminisci conferreque poteritis, simulac ore nos, ut soleo, admonere mihi minus integrum futurum sit. Censent nonnulli hanc epistolae clausulam de in, quae scribere instituerat, intelligi debere. Ex scriptis enim facile illorum qui scripserunt recordamur, uiuuntque in nobis mortui: imo nos cum illis et uiuimus, et colloquia miscere consuescimus, perindeque eorum monita ac si uiui essent amplectimur et seruamus: quare illud additum esse existimant, Habere uos.

/2 Peter 1.16/ Non enim doctas fabulas sequuti notam uobis facimus domini nostri IESU Christi uirtutem et praesentiam: sed speculatores facti illius magnitudinis.

Paulus Corinthiis scribens asserit se non in doctis humanae sapientiae uerbis Christum praedicasse. Docta autem humanae sapientiae uerba appellat Paulus argutiam scribendi, atque elegantiam arte elaboratam confictamque: qua usi olim ueteres haeretici praestigiis suas uelabant

{1555 p. 217}

ineptias. Haec sane omnia doctas fabulas, artificiosum scilicet docendi modum ac eruditum appellat Petrus, ut sit sensus: Nos doctrinam illam minime sequuti, quam ueteres haeretici miro doctoque artificio dicendi perornarunt, notam uobis fecimus nostris in concionibus potentiam aduentumque domini nostri IESU Christi: sed hi potius, qui oculis propriis illius contemplati sumus maiestatem. Certa quippe sectati sumus, non dubia fictaque, ac uanissimis implicita uerborum maeandris, atque anfractibus, ut illi. Extollit doctrinam Christi diuinissimus senex, dicitque non eam esse, quam antiqui docuerunt impostores, qui fabulis, nescio quibus, mira arte contextis usi suas fundarunt disciplinas. Caeterum qui Praesentiam in hoc loco legunt, errant: nam uox Graeca Praesentiam indicat, seu Aduentum. Simplicissimo, inquit, usi docendi genere, quae propriis conspeximus oculis uobis attulimus, potentiam scilicet incomprehensibilem Christi, atque praesentiam illam mirabilem plenamque maiestate, ac signis illius diuinitatis manifestissimis, quorum sane omnium nos spectatores esse uoluit in monte sancto. Tunc, dico, quando uenerabilis illius facies solis instar lucidissimi

resplenduit, ac uox illa magnifici cuiusdam horroris plena e sublimi coelo audita fuit,

/2 Peter 1.17-18/ Hic est filius meus dilectus, in quo mihi bene complacui, ipsum audite. Et hanc uocem nos audiuius de coelo allatam cum essemus cum ipso in monte sancto.

Acceperat enim a Deo patre honorem et gloriam, quando uox haec a magnifica patris maiestate intonuit. Hic ille, inquit, est filius meus dilectus, qui tantum mihi placuit, ut per ipsum mediatorem sim passus erga genus

{1555 p. 218}

humanum mihi infensissimum placari. Ipsum itaque meum et filium et legatum, (nam uerba uitae aeternae fert secum) audite. Ipsum, inquam, iam demum audite, qui uarias hactenus atque inanes a Gymnosophistis, a Magis, ab Ariolis, falsisque sacerdotibus, ac pastoribus, fabulas, falsasque simulatae religionis inuentiones, et eas quidem non tam impias, quam ridiculas et aniles audiuius. Id autem tam insolitum ac nouum in Tabor monte spectaculum uidisse Mosem arbitror, cum saepe alias, tum maxime quando semel in concione quadam habita ad populum, illud attulit: Prophetam suscitabit dominus de gente uestra, quem sicut me, ipsum audite. De gloria uero et honore, quid sentiant patres dicam breuibus. putant enim uoces istas pro decore illo ac luce positas, qua filium pater tam mirabili conuestiuit elegantia, condecorauitque splendore, ut solem ipsum radiis aequarit. Hisce quidem notis plenissimam in Christo fuisse dignitatem ostendit Petrus. Idem antea Daud ostenderat. Gloria, inquit, et honore coronasti eum. Idem etiam de magnifica maiestate patris sentiendum erit, hoc est, e coelis, ubi maiestas patris plenius magnificentiusque quam in mundo hoc imo cernitur. Vidimus (ait Ioannes) gloriam eius sicut unigeniti a patre. Ecquis igitur tam est demens inter homines, ac sui tam parum compos, qui legatum talem, qui non solum legatus Dei sit, uerumetiam filius, et filius dilectus, non libenter audiat? Ipsum, ait, audite. Causa? Quia nullus ei amplius succedet. Nullus sane alius expectandus est post hunc Dei legatus, quin qui erunt, ab hoc erunt. Quotquot igitur ab orbe condito scripserunt, scribebantque in posterum, suspensio audiendi erunt animo, nisi ex illorum scriptis ipsum eos audiuisse compertum fuerit. Quare stupidos illos esse semper iudicaui, qui tametsi illum audiunt, non tamen solum, neque in primis audiunt.

{1555 p. 219}

/2 Peter 1.19/ Et habemus firmiorem propheticum sermonem, cui benefacitis attendentes quasi lucernae lucenti in caliginoso loco, donec dies illucescat, et lucifer oriatur in cordibus uestris.

Iudaei ualde summaque religione addicti erant uaticiniis prophetarum. Ideo istius generis studium in eis ac laborem laudat Petrus: sed eo usque tamen, ut in illis explicandis, inuento illorum scopo, haud diutius immorarentur. Quod uero iam esset inuentus atque in manibus omnium positus, ex his quae sequuntur depraehendi potest. Nos, inquit, prophetarum scripturas de Christo per se satis solidas ac firmas ob testimonium Dei patris tam certum firmiores dilucidioresque quam antea possidemus. A nonnullis hic obseruatur graecismus in comparatiuo Firmiorem, posito (ut illius linguae moris est) propositiuo. Verum cum prior sensus, quem posui, apertus uideatur ac lucidus, qui dictionem Latinam graecismis obscurari necesse est? Prophetae itaque suis illis uelo quodam uerborum obductis pollicitationibus excitant animos, et ad promissam ueritatem peruestigandam preparant et accendunt, dum quodam modo occulto adumbrant Christum, qui tantorum, ut uidemus, uaticiniorum praesensionumque terminus est a primo statim homine formato ab omnibus uerae religionis cultoribus qua obscure, qua aperte expectatus et intellectus. Quam quidem uariam et differentem intelligendi prophetas, atque adeo de Christo uenturo rationem implicite expliciteue fieri uolunt ex nostris nonnulli. Quocirca qui etiamnum in fidei doctrina plane rudes sunt bene hi agunt si a prophetis primum fidem auspiciantur. Lucerna hic igitur est prophe-
[prophetia]

{1555 p. 220}

-tia, cui tandiu innitendum est, quoad dies, quae est aperta de Christo cognitio, appareat: ac lucifer solis praeuius oriatur in cordibus nostris. Haec fides est, qua habita iam non est opus prophetia. Locum autem caliginosum appellat obscurum de Christo mysterium, notitiamque de diuinis consiliis ancipitem ac remotam in prophetis. Ita ferme erat maiorum aetas nondum exorto sole illo, qui illuminat omnem hominem uenientem in hunc mundum. Is Christus est, qui se mundi lucem nuncupare consueuerat: quam qui sequeretur libero incessurus esset pede in uia hac dumosa uitae, ac perdifficili. En quomodo Christo luce uniuersali emergente cessere tenebrae, ac densissima errorum caligo e terris excedens in fumum abiit. At illud tamen in uaticiniis prophetarum disquirendis necessarium uidetur, ut si qui ea delectantur lectione, eo legant animi proposito, ut nihil propriae illis adhibere audeant interpretationis. Interpretationum quidem egent suffugio prophetae simulatque immensissimis inuoluta sunt obscuritatibus eorum scripta: uerum eae debent esse extra huma num sensum atque arbitratum, sed a Deo caelitus infusae. Nam et ipsi quoque uates tam uastae molis aenigmatum autores, ea nequaquam proprio interpretari sensu, aut proferre fuerunt ausi. Iccirco a sanctissimo infertur apostolo:

/2 Peter 1.20-21/ Hoc primum intelligentes, quod omnis prophetica scriptura propria interpretatione non fit. Non enim uoluntate humana allata est olim prophetia: sed spiritu sancto inspirati loquuti sancti Dei homines.

Absolutissima ea debet esse finitio: ea omnia, quae diuino suggerente spiritu scripta sunt, eodem quoque ipso
{1555 p. 221}
aspirante peruestigari oportere atque explicari: alioqui ieiunas siccisque et saepenumero arrogantes interpretationes ac falsas audire tum cogemur, tum scripturarum candorem ac lucem sic male haberi, atque obscurari ab iis, qui priuato feruntur ausu et sensu, supremum in modum doleremus. Non ut proprius itaque suggessit intellectus, humanus scilicet, iccirco debilis, et qui facile labi potest et errare, loquuti sunt sancti Dei homines: sed sicut coelestis instigauit furor (ut sic dicam) atque impetus. Non est igitur (ut concludam) prophetarum scriptura priuatae interpretationis, sed diuinae, hoc est ad afflatus attinet Dei illius intelligentia. Qui Deus, ut inquit Ioannes, dedit nobis mentem, ut cognoscamus uerum Deum, et simus in uero filio eius, qui est uerus Deus, et uita aeterna.
CAP. II.
/2 Peter 2.1/ Fuerunt et pseudoprophetae in populo, quemadmodum et inter uos erunt magistri mendaces, qui introducent sectas perditionis, et eum qui emit eos dominum negant, accersentes sibi celerem perditionem.
Suis quidem coloribus depingit haereticos et falsos doctores uir sanctus. In antiqua enim illa Iudaeorum aetate, qui a nequam aliquo spiritu, furiosoue daemone exagitati futura praedicerent, extitere. Quod sane genus insaniae a ueteri planeque exoleta tum Graecorum tum Chaldaeorum religione (addo et his Aegyptios) originem, ut in monumentis ueterum philosophorum uidere licet, habuisse legimus. Hi tametsi prophetarum uatumque diuinorum nomen sibi sumerent, uulgoque uen-
[uenditarent]
{1555 p. 222}
-ditarent, a prophetarum tamen uerorum more, qui coelesti diuinoque mouente spiritu sua proferebant oracula, longissime aberant. Serpserat postea sensim in Dei quoque religionem apud Iudaeos istiusmodi uenenum, ortum nimirum ab extrema illorum auaritia atque ambitione. Hisce itaque in medium pertractis, ac tanquam feris deuastantibus uineam domini palam ostensis, ab illorum nos posteris, quibus nulla unquam aetas caruit cauere iubet. Hi sane sunt, qui contempta fidei simplicitate, chimaeras nescio quas introducunt opinionum. Ait itaque: fuerunt olim falsi prophetae, eruntque in posterum eorum simillimi doctores, qui clam astuteque sectas inducent perniciosas ac letales. Istius autem modi homines (mallet monstra illos appellare) fuerunt imprimis Arrius, ante hunc Valentinus, Pelagius postea,

Nestorius, et quam plurima portenta alia, quae etsi nihil tandem egerunt, turbarunt tamen quietem nostram, atque eo multorum impulerunt animos, ut fere nil iam firmum quo niti deberent uideretur. Secus alii, qui longo tum rerum tum librorum usu sane quam eruditi, haud se quidem solum, sed et caeteros lue illa ab exitiali immunes reddere perdidicerunt. Apte uero sectas perditas dicit propter finem illorum perniciosum. Nam in supremam pene calamitatem ut olim posuerunt, ita et nunc ponere egregiam nauant operam fidei culturam tam infensarum sectarum auctores fautoresque. Maxime autem istuc idem nostra etiam aetate proserpsit uirus in sacramenta ecclesiae: quibus sane mediis ueluti quibusdam conuenientissimis atque instrumentis uti solet Deus ad impartienda sui sancti spiritus dona atque diuinas largitiones suis electis: inter quas quidem largitiones principem tenet locum amor erga religionem cum feruidus, tum diuturnus. Verum illud, si uidetur, cum Irenaeo fatendum erit. Sacramen-

[Sacramenta]

{1555 p. 223}

-ta, inquit, non sanctificant hominem, sed pura uniuscuiusque conscientia sanctificat sacramenta: hoc est, uim sentit sacramentorum, quorum finis est sanctificatio: alioqui toxicum fiunt immedicabile: et hi qui sordidis affectibus sese ingerunt sacramentis, simias imitantur, qui humores hominum ac membra referunt, et tamen homines non sunt: sic sanctus ille. Quare non iniuria clamat Chrysostomus. Si uideris hominem Christianum, statim consydera, si confessio eius ac uita conueniunt cum scripturis, uerus Christianus est: si autem non est ut mandauit Christus, falsus est Christianus. At tu interim mihi cuiusmodi sit qualitatis utriusque spiritus ex Ioannis assertionibus intuere: Omnis, inquit, spiritus qui confitetur in carnem uenisse ex Deo est. Ista sane assertio prae se fert IESUM ad terras has nostras inuisendas, purgandasque ab errorum spinis descendisse seruasseque ab interitu homines, qui neque uiribus ipsis naturae propriis, neque proprio conatu aut ausu seruari poterant. Et omnis (ait) qui soluit IESUM, ex Deo non est, et hic est spiritus antichristi. Soluit autem IESUM qui eum (ut aiunt) diuidit: hoc est, qui uel humanitati, uel diuinitati, aut sapientiae, aut illius potentiae quidpiam detrahit. Soluebat itaque IESUM Arrius, qui filium quidem Dei eum esse asserebat, sed dempta illius aequalitate cum patre. In quem sane errorem lapsum olim fuisse Origenem ex illius scriptis cognosci potest. Soluebat item Photinus, qui Christum Deum non esse dicebat, sed hominem purum: soluebat more Photini contrario Manichaeus, qui illius fassus diuinitatem, humanitatem negauit: soluebat Apollinaris, qui utrunque asserens, animam tamen in illo rationalem extitisse diffitebatur: soluebat tandem (ne haereticorum nunc omnium singillatim insanias iam per concilia antiqua reiectas commemorem) Pelagius

{1555 p. 224}

audacissimus, qui affirmare non est ueritus, hominem ex se, naturaeque uiribus, ulla absque ope diuina seruari posse: quod quidem erat, posse hominem per Adam, omisso Christo, cuius aduentus ac mors eo modo superuacanea extitisset, salutem assequi. Sed hi fumo uelocius in nihilum resoluti euauerunt errorum artifices: qui, ut noster queritur senex, sectas conati sunt inuehere perniciosas: et quod scelestius censi debet, eum qui emit illos dominum negant: cum ei tamen (o impudentiam raram) suum iam dederant nomen: cuique propterea propriam ipsorum salutem ferre acceptam debuerant, ut pote empti ab eo sanguinis ac mortis pretio illo inaestimabili, quo uniuersus, nedum illi, recuperatus est orbis. Verum non impune id totum: inducunt enim sibi celerem perditionem. Cito, ait, dabunt poenas. Id quidem ad piorum consolationem additum esse reor, quibus compertum iam esse debet, uinitorem coelestem haud diutius apros istos spurcissimos demolientes fidei amoenitatem toleraturum. Sed illud maximopere admirandum, quod cum tam nefariae uitae futuri sint quidam,

/2 Peter 2.2/ Multi tamen sequentur eorum luxurias.

Ex Graeco legunt perditionem, non luxurias, quamquam luxuriae nomen hic etiam conuenire posse arbitramur: nam ex luxuriosa petulantique illorum uita mors accersitur atque interitus. Sed parum esset si soli, postquam sic uolunt, perirent: uerum simplices, qui innumeri fere sunt, uidere ad tam mortiferum hamum adescari quis ferat? Sed et illud quoque magis dolendum, quod uia ueritatis rectissima illorum culpa passim blasphemari auditur.

/2 Peter 2.2/ Per quos, inquit, uia ueritatis male audit.

De his puto Paulum cum Romanis scriberet, intellexisse:

{1555 p. 225}

Et nomen, inquit, Dei blasphematur per uos inter gentes. Cernentes enim in fide debiliores illos qui primas occupant sedes, flagitiose uiuere, atque idem ipsum quod uiuunt publice profiteri iam coeptum facile remorantur institutum, resiliuntque a proposito.

/2 Peter 2.3/ Et fictis, inquit, uerbis per avaritiam de uobis negociabuntur.

Id quidem moris est mercatorum fere omnium, ut fictis uerbis blandiciisque emptores, quo carius possint uendere, alliciant. Ita agi ab haereticis et nos quoque maxima religionis iactura continuis experimur exemplis. Nihil sane omittunt, omnia tentant, in omnes sese commutant species, ac, quo sagacius simplicium perstringant oculos, illisque imponant, atque astutissimis illudant fallaciis, conuertunt formas. Pantomimos diceres. Atque id totum ob quaestum et avaritiam ab illis agi quis non uidet? Vestra, inquit, quaerunt et

uenantur, iccirco uos arte deludunt cauponaria. Quid enim uersutius? quid fallacius illis, qui in caupona quid uendunt? Sed illos, si sapitis, ne sequamini.

/2 Peter 2.3/ Quibus iudicium iam olim non tardat, neque perditio illorum dormitat.

Iudicium uocat damnationem quam haud procul ab illorum abesse felicitate denuntiat. Ne uos fallat, inquit, quod felices hi uideantur, quod potentia praediti, quod in gremio fortunae tanquam in natali solo securi dormiant. non diu quidem istiusmodi fortunae plausu potientur: quandoquidem non tardat dormitatie illorum interitus: hoc est, non per negligentiam impotentiamue iudicis intermittitur differturque: siquidem qui iam dudum in mente Dei aeterna diiudicati sunt: cito quantum coelestis soleat iudex tarditatem poenarum

{1555 p. 226}

grauitate compensare re ipsa periclitabuntur.

/2 Peter 2.4-9/ Si enim Deus angelis, qui peccauerant, non pepercit, sed catenis caliginis in tartarum praecipitatos tradidit seruatos in iudicium: et prisco mundo non pepercit, sed octauum iustitiae praeconem Noe seruauit, diluuium mundo impiorum inducens, et ciuitates Sodomorum ac Gomorrae in cineres redactas subuersione condemnauit, easque fecit exemplum his qui impie essent acturi, et iustum Loth oppressum a nefandorum iniuria ac libidinosa conuersatione eripuit. Is enim oculis et auribus iustus cum habitaret inter illos quotidie animam iustam iniquis illorum factis excruciat. Nouit dominus pios de tentatione eripere, iniquos uero in die iudicii puniendos seruare.

Vana sunt haec, dicet aliquis, fictarum rerum commenta, inuentionesque de poenis magistris errorum infligendis futiles et aniles, contra illos maxime qui Dei uices in terris gerere uideri uolunt. His diuinissimus respondet apostolus, argumento utens a maiori (quod aiunt) ad minus: licet suo more concise, et absque membris illis ac finitione determinationeque suppositis, atque conclusionem solitis: quibus sane partibus neglectis uolunt argumenta mirum in modum hiare, ac male claudi. Qui tamen mos, seu potius defectus re in sacra explicanda adeo sanctissimos non deterruit a scribendo autores, ut eum etiam cum amasse, tum suis in scriptis, et

{1555 p. 227}

saepe et libenter, et data opera interspersisse uisi sunt. Adeo haud multum referre arbitrabantur coelestes uiri qua quis phrasi uerborum illis in rebus dilucidandis uteretur, quae solo Dei spiritu et scribuntur, et ab illis qui legunt

recte intelliguntur. Quod itaque caeteris apostolis qui mira aliqua scripserunt, fuit peculiare, id in primis ab eorum principe suis in epistolis seruatum fuisse cernimus. Cum enim succincte de quorundam iudicio quam primum ob foedam illorum uitam ac doctrinam, propter quam ipsa male audiebat religio, accessuro dixisset: de hominibus mox illis latius, angelisue qui ab ipsa prima rerum origine aut peccauerunt, aut ne a posteris Dei ignoraretur tum iustitia tum potentia, pietatem coluerunt, scribere instituit: qui Deus quemadmodum in peccatis pertinaces, quodamque modo rebelles, seuerissime punire solitus est: ita in uia iustitiae syncero gradientes incessu, quibusque diuinus honor plus quam uita propria est carior, seruare, suisque copiosissimis bonis ditare consuevit, ac se illis tradere. Quare tam longa (ut hic uides) periodo, illud tanquam epiphonema sanequam necessarium addidit. Nouit dominus pios de tentatione eripe re, iniquos uero in diem iudicii puniendos seruare. At tu interim argumentandi modum in doctissimo animaduerte piscatore. Si angelis, inquit, natura nobilissimis, qui peccauerant, nor pepercit: nec impostoribus quidem istis hominibus sane despectissimis parcat. Ecce, ait Iob, qui seruiunt ei non sunt stabiles, et in angelis suis reperit prauitatem: quanto magis hi, qui habitant domos luteas, qui terrenum habent fundamentum, consumentur a tineas. Diuus hic clamat Bernardus, Si sic actum est cum angelo, quid de me erit, cum sim cinis et terra? Quomodo igitur Deus tam contemptae rei, ut homo est prauus, censendus est uelle parcere: qui tam sublimi, ut erat angelus nec pe-

[pepercit]

{1555 p. 228}

-percit, nec inter suos diutius commorari est passus? De Angelorum lapsu nota est historias, notaque illorum in Deum audacia, nota ruina. Deiecti enim e coelo imum hunc aerem occupauerunt: qui tamen extremam iudicii sententiam opperientes, suum secum interim ferunt, quemcunque locum teneant, incendium. Diuus Augustinus hunc eundem locum infernum uocat, quem a Daemonibus, quo ad extremum ueniat iudicium, habitari asserit Quocirca ut ineuitabilem illorum ostenderet damnationem, illud protulit, Sed rudentibus inferni detractos in tartarum tradidit. quod clarius ex Graeco intelligimus: sic illi, Sed catenis caliginis (catenis enim ac loris damnati uinciri solent) in infernum detrusos tradidit ad iudicium seruatos. Hoc est, in hoc seruatos, ut ultimo illo examine ac iudicio damnati perpetuis excrucientur suppliciis. Interim autem catenis aeternae noctis uincti aerem hunc crassum ac tetrum impune peruagantur. Angelis igitur creaturarum omnium excellentissimis non pepercit Deus: non pepercit item prisco illi mundo ante diluuium foedissima hominum uita contaminato. Perstat in sententia Petrus, atque in eodem colludens argumento coeptae iam instat operae: et aequae est, atque si diceret: Si mundo adhuc rudi, recensque formato minime indulsit, quid putandum de nobis, reuelata iam luce ob Christi aduentum, ac tot collatis ab eo beneficiis nostro generi? Offensus itaque antiqui illius mundi sceleribus Deus, omnes fere, uno Noe excepto, deleuit: praecone nimirum infatigabili iustitiae et diuturno: quandoquidem perpetuo ueluti clangore per

centum annos, quo spatio fabricata fuit arca, futurum denuntiauit diluuium deterruitque, quod in se fuit, uniuersalem hominum audaciam a malefactis. Octauum praeconem dicit, propterea quod septem tantum animae cum ipso inter tot hominum myriades seruatae sunt, di-

[diluuiio]

{1555 p. 229}

-luuiio in mundum impiorum (hoc est in mundum circunquaue ab impiis obsessum, et foedissimum in modum occupatum) inducto. Ad consolationem quidem haec dicta sunt proborum: qui cum quantae sit curae Deo illorum salus recolunt, nihil minus uerentur quam ab illo deseri. Et ciuitates Sodomorum et Gomorraeorum in cineres redactas subuersione damnauit, exemplum eorum qui impie acturi erant. De iis ne, inquit, circumforaneis, obscurisque doctoribus non sumet poenas iudex ille aequissimus, qui amoenissimae regioni, in qua florentissimae sitae erant Sodomorum Gomorraeorumque ciuitates, non pepercit: sed ita funditus euertit, ut nulla tam magnifici operis superessent uestigia: paucis tantummodo graeque olentibus (transactae nimirum conflagrationis testibus) relictis cineribus? Sodomum metropolis fuit regionis illius feracissimae in Iudaea: cuius Sodomi ambitum sexaginta fuisse stadiorum scribunt historici. Hanc igitur tam celebrem urbem cum Gomorra, atque cum alis quatuor eiusdem ferme amplitudinis ciuitatibus, maximo terrificoque immisso incendio penitus deleuit Deus. Aiunt terram eam ex atroci illa sed debita Sodomitis ultione adhuc fumare, ad aeternum illorum exemplum, qui mollissimis promiscuisque uacantes libidinibus suum more uitam acturi essent infamem: quibusque aeternus indubie lege Dei aeterna debetur ignis, sulphur, foetorque intolerabilis cocyti et Phlegetontis: luctus item et conflagratio, poena nimirum tum Draucis tum catamitis atque turpissimis exoletis a summo decreta iudice ad exemplum (ut diximus) aeternum, communeque omnibus illis qui sic uiuunt. Contra uero iniquissimis illis deletis ac flammae traditis, Loth iustum, qui uisa obscoena illorum uita maximopere discruciabatur, peneque ab effrenata illorum consuetudine opprimebatur, e contaminatissimo

{1555 p. 230}

sceleratorum commercio, inter quos. graue illi oppido erat uiuere, semouit, tutumque in tam periculosa flagitiosorum hominum multitudine seruauit. Is enim cum iustus esset, auresque sanctissimas atque oculos ab omni horrentes flagitio haberet, miro afficiebatur dolore, quod inter illos uiuere cogeretur, in quorum moribus multa quotidie cum uidere, tum audire quae nollet necesse esset. Quotidie, inquit, suam ipse animam iustam iniquis facinorosorum hominum factis qua uisis, qua auditis excruciabatur. Atque ad hunc sane modum, NOVIT Deus pios de tentatione eripere, iniquos uero in diem iudicii seruare cruciandos cum spiritibus nimirum immundis, ac tetrus: quos uolunt, ut dictum est, in hac ima aeris regione, quoad ad iudicium accersantur extremum, peruagari: atque ad exercitationem illorum, qui uerae student

religioni, a Deo secretissimo suae obstrusae prouidentiae consilio ac proposito tolerari. Verum illud omni studio curandum, ut ne anxie nimium nostram optemus liberationem, Nouit enim ipse tempus, nouit modum, nouit quid nobis magis conducatur, quid secus. Qua de re haud iniuria quidem a sancto dictum est autore, Nouit dominus. Ferenda est igitur forti elateque animo quoad ipse iusserit crux Christi. Immo quod Christianae perfectionis non mediocre est argumentum, uenerationi nobis hi esse debent, qui crucem afferunt: quippe qui diuinae sunt instrumenta prouidentiae ad exequenda Dei iudicia in terris. Scite itaque illud fuit a propheta oratum, Eripe (ita ex Hebraeo transferunt) animam meam ab impio, qui est frama tua, et ab inimicis, qui tibi uice manuum sunt. Esaias quoque hac de re sic: Vae Assur, inquit, uirga furoris mei, et baculus ipse est in manu eius indignatio mea. Iob item cum tam uarie diuexaretur a daemone, fassus est se a Dei manu ea perpeti. Manus, ait, domini tetigit

{1555 p. 231}

me. Igitur nouit dominus (ut saepius rem tam necessariam repetamus) tempus liberationis nostrae. Nouit etiam tempus multa afficiendi illos, qui ut plurimum diutius seruari a Deo uidentur, quam nostra uellet mollicies animi.

/2 Peter 2.10/ Sed eos maxime qui carnem sequentes in concupiscentia pollutionis ambulant.

Qui sint isti, qui sic ambulant ac uiuunt: puto illos esse, qui timore cum Deo hominum reiecto in omnem sese prostituunt libidinem, et quicquid libuerit more pecudum consectantur. Ad haec,

/2 Peter 2.10/ Dominationem contemnunt.

Audaciam hominum: illos spernunt, qui legitima atque ordinaria praediti sunt autoritate: quibus tamen honor, ac iuncta cum dilectione reuerentia ab omnibus haberi debet. Sunt qui hoc in loco audacem quorundam temeritatem, e qua non paucae exortae sunt haereses, reprehendi existimant: qui negata prorsus Dei gubernatione in mundo ac dominatu, eo impulerunt nonnullos, ut se impune peccare posse opinarentur. Huius sane generis monstra fuere ante alios, ut refert Irenaeus, Nicolaitae, Gnostici postea, Naaseni, Cerdoniani, Marcionitae, atque alii pene infinitae impietatis atque impudentiae haeretici. Quocirca aptissime infertur,

/2 Peter 2.10/ Audaces, praefracti, qui splendores non uerentur conuiciis incessere.

Quaeuis nefaria, inquit, audent. Praefractus uocat homines sui capitis, ac sensus, et qui facile ab inueterato iam usu abduci nequeunt. Noster interpres Sibi placentes, transtulit, quod is bellissime conuenit, qui in facinoribus

perpetrandis cum induruerint, non solum peccata quotidie peccatis
accumulant, uerumetiam ob commissa

{1555 p. 232}

nefandissimum in modum sibi applaudunt: ut illos sane est uidere, quibus nihil placere iam potest, quod iniurium non sit, aut damnosum, aut cruentum, aut libidinosum, aut (ut semel dicam) ferum omnino, et immane. Quod Graecis est, Splendores non uerentur conuitiis incessere: hoc est, eos qui dignitate splendoreque aucti sunt aliquo. Nostri legunt, Sectas non metuunt introducere blasphemantes. Et perinde est, atque si diceret, Ut obedientia subditorum ablata seditioes facilius moueant, praepositis detrahunt. Sunt qui, maiestatem, hic eo legunt modo, quo sua in epistola utitur Iudas. Dominationem, ait, contemnunt, maiestatem blasphemante hoc est, diuinas spernunt ordinationes, statutasque in terris hierarchias, gradusque in ecclesia uenerandos, quae omnia Dei maiestatem referunt, nihili faciunt. Eone uero iam uesaniae nostra, simul ac frontem semel perfricuit, processit aetas, ut si qui sunt inter mortales qui male audiant, hi ut plurimum ex illis sunt, qui rerum potiuntur, quique ex summa rerum sibi credita, atque autoritate populorum suffragiis comparata, cum magni sint, omnium uidentur sententiis ex more uariis ac dissipatis esse obnoxii? Sed in portu nauigant, si tantae rerum moli atque oneri coniuncta sit cum potentia probitas, fraenum nimirum ad coercendas uulgi linguas fortissimum. Si uero aliter ac debent uiuunt, ut male agunt qui tantae detrahunt maiestati, detrahunt tamen cum causa, ansaque inuenta suae plane satisfaciunt leuitati, colorato maxime praetextu aliquo reperto.

/2 Peter 2.11/ Cum angeli, qui sunt potentia, ac uirtute maiores, non ferant aduersus ipsos apud dominum maledicum iudicium.

Arbitror illud idem, quod Iudas in quorundam petulantiam atque abusum linguae inuectus protulit a Pe-

[Petro]

{1555 p. 233}

-tro eadem de causa prolatum esse: quamque strictius ille sic: Cum Michael archangelus cum diabolo disputans altercetur de Moysi corpore, non est ausus iudicium inferre blasphemiae, sed dixit, Imperet tibi Deus. Voluit tunc daemon corpus Moysi, quo populum ad illius cultum prouocaret, detegi palamque fieri. Cui Michael obstitit, modeste tamen, ne tam nobili creaturae, quasi illi reuerentiam exhibens ob principatum, male imprecari (id est iudicium blasphemia inferre) uideretur. Tam sanctus angelus igitur ac potens, noluit inter mutuas illas cum daemone altercationes tam execrandum spiritum ob dignitatem naturae maledictis impetere, iniuriuseque aggrauare apud Deum. Petrus uero, Praefracti isti et audaces, eos qui splendore aliquo

sunt praediti ac dignitate, non uerentur maledictis incessere: cum angeli, qui maiori fulcti sunt dignitate, ac potentia fortiores, neutiquam eos (splendore utique insignes) fuerunt ausi probris exagitare, atque illis detrahere, apud dominum potissime: quod sane tolerandum, si id contigisset, uideri poterat: cum res apud Deum, qui uniuersalis est arbiter, uentilaretur. In idem utriusque recidunt sententiae, atque uerba fere. Non displicet etiam illorum opinio nonnullis, qui haec omnia ad Deum referunt, existimantes de angelis hic prauis mentionem fieri: qui cum propter nobilitatem naturae longe praestent hominibus, suo tamen in lapsu ac ruina maledictis in Deum abstinere, tanquam qui diuinae deferrent autoritati. Mi enim cum ob suae originis praestantiam excellentissimi creaturarum omnium sint, Deum tamen suae extremae calamitatis atque exitii iudicem ipso etiam in lapsu uenerati sunt: tantum abfuit, ut quidpiam in illum eiecerint contumeliarum. Et sic supremam illam in Deo potestatem, qua cuncta concutit et tremefacit, magis uenerati sunt, quam execrati.

{1555 p. 234}

/2 Peter 2.12-13/ Hi uero ueluti irrationabilia pecora naturaliter genita ut capiantur et intereant, in his quae non intelligunt blasphemantes, in perditione sua peribunt, reportantes mercedem iniustitiae, pro uoluptate ducentes si in diem delitiis fruuntur.

Hi, inquit, perinde, atque si bruta essent rationis expertia, nata utique ad lanienam, nihil pensi habentes, sceleratiores quam ipsi sint daemones uidentur esse: qui cum suis obtrectare praepositis uereantur, hi tamen omni in loco et fortuna a maledictis non abstinere: immo etiam his de rebus quae illos fugiunt omnino obloquuntur: signum certe peruersissimi eorum animi et maligni. Nollent sane quo liberius peccare possent esse magistratus. Qui in perditione sua peribunt. Apte sua, hoc est se digna: nam in continuis degentes, ac si belluae essent uoluptatibus, in eodem ipso in quo uixere pereunt luto: percipientes quidem mercedem sibi multis nominibus debitam, praemium scilicet transactae aetatis, cum hic ob contaminatae uitae famam, tum in futurum ob poenarum atrocitatem, et grauitatem. Quid?

/2 Peter 2.13/ Ducunt uoluptatem delitias diei: labes ac maculae, delitiis affluentibus in conuiuibus suis luxuriantes uobiscum.

Vide, ait, conclamatos illorum animos. Qui enim de nocte solum libidini uacant, hi prae se ferunt nescio quid pudoris: at isti nihil se assequutos opinantur, nisi per diu id agant ac palam: existimantes tum demum ueras eas esse delitias ac uoluptates, si diurnae eae sint, non contenti nocturnis. Hominesne sunt isti? num belluae? Haud tales igitur amplius sceleratos nefariosue appel-

{1555 p. 235}

-lari fas sit, sed ipsummet scelus ac nefas: simul ut eos uideo suis in conuiuuiis totos luxuriae addictos esse, et id quidem uobiscum, uestrisque cum uxoribus ac liberis.

/2 Peter 2.14/ Vobiscum dico non animaduertentibus quod hi oculos habent adulterii plenos, et qui a peccatis cessare nequeant.

Adeo, inquit, procaci sunt aspectu et inuerecundo, ut adulteram non aspiciant solum, uerumetiam ipsissimis hauriant oculis. Cum certe semel in iterandis delictis occaluerint, nihil aliud se iam cogitare posse ostendunt quam quomodo suas explere possint cupiditates: finem interim peccandi statuentes nullum.

/2 Peter 2.14/ Pellicientes animas instabiles.

Nondum scilicet ad bonam frugem informatas. Facile enim a quouis uento nutant animi leues et infirmi, adescanturque ab iis potissimum,

/2 Peter 2.15-16/ Qui cor exercitatum auaritia habent, execrabiles filii, qui relicta recta uia aberrarunt, sequuti uiam Balaam ex Bossor, qui mercedem iniquitatis dilexit: sed redargutus fuit de sua uesania: animal subiugale mutum humana uoce loquens prohibuit prophetae insipientiam.

Graecis est non tam auaritia, quam ui malisque artibus partis. In iis quidem accumulandis exercitatum habent ingenium, callentque artem. Hi certe qui libidinose uiuendo decoctores suarum rerum fuere, necesse est, ut alienarum, ne desit pergraecandi in posterum facultas, raptores fiant. Sic sunt illi, qui tum Deo tum hominibus inuisi probis omnibus infensi sunt. Siquem a re-
[recta]

{1555 p. 236}

-cta deerrantes uia sequuntur Balaam ex Bossor. Alii Beor, legunt: sed uariant interdum Graeci ab Hebraeis in nominibus istiusmodi barbaris. Nota est historia ex Numero Mosis, quomodo scilicet Balaac Moabitarum rex Balaam inuitauit magum muneribus ut malediceret Israeliticis copiis, quae tunc in armis erant: nam scelestissimo uati ars erat e magia, ut exercitus, cui suis ipse maleficiis male imprecaretur, in praelio succumberet: iccirco istuc petiit ab eo Balaac. Sensus itaque is esto: Auaritia quidem atque alienarum rerum siti raptuque obcaecati, probis male imprecari solent corruptissimi quidam, in hoc Balaam imitati: qui meliora cognoscens, immo a Deo ne impio pareret regi admonitus: spreuit tamen admonitionem, ac populo illi tam caro numini maledicere, maxima illi mercede promissa, conatus est. Verum se dignam retulit confusionem ab asina uoce humana correptus. Et nisi minus ille oculis

animi uidisset, quam oculis corporeis asina uidit, a nefario suo facile declinasset consilio, ut illa ab itinere conspecto angelo declinauit. Quare eo penitus exuto ratione, Brutum animal et mutum suae illum castigauit insipientiae lingua loquutum humana. Istiusmodi plane naturae sunt haeretici (ut dixi) doctoresque indocti ac uenales: quos eo interdum caecitatis impellit iuncta cum ambitione auaritia, ut spe tantilla lucri apparente Deo ipsi optimo maximo, non solum hominibus, detrahare parati sint, ac male imprecari. Exoculati semel pecuniarum cupiditate, cuncta illis et sacra et prophana, modo emptoires inueniant, fiunt uenalia. Quid mirum?

/2 Peter 2.17/ Sunt enim fontes sine aqua, et nebulae a turbine exagitatae.

Sunt fontes, ait, sicci, pleni que ruderi ac limi falsi isti doctores, qui ob ostentatam uulgo eloquentiam atque

{1555 p. 237}

religionem uidentur fontes esse lucidi, et copiosi: uerum si propius accesseris, uasa illos esse inania et solitaria reperies. Sunt proinde etiam ut nubes circumactae a uentis, quae ne guttam quidem depluunt, cum tamen imbrium copiam polliceri uideantur. Hos uocat alter apostolus arbores autumnales bis mortuas, cum scilicet prius fructibus, quod in autumno illis contingere uidemus, foliis postea exutae uidentur emori. Eradicat, inquit, a pomariis nimirum ecclesiae.

/2 Peter 2.17/ Quibus caligo tenebrarum reseruatur.

Poena certe debita caliginosis animis, ac tetrus. Inferni supplicia intelligit. Sic Iudas: Sunt nubes sine aqua, quae a uentis circumferuntur, arbores autumnales, infructuosae, bis mortuae, eradicatae, undae efferae.

/2 Peter 2.18-19/ Superbiam enim uanitatis loquentes, inescant per concupiscentias carnis in lasciuiis eos, qui uere aufugerant, qui in errore conuersabantur, dum illis libertatem pollicentur, cum ipsi serui sint corruptionis.

Vocat corruptionem turpis uitae consuetudinem atque habitum. Is quidem praecipuus haeticorum mos est, uerba scilicet iactare thrasonica, et fastuosa, promissio nesque promissionibus accumulare arrogantissimas, sed inanes. Eritis (ait daemon) sicut Dii, scientes bonum et malum. Quid hac promissione arrogantius? quid ampullosius? Quod enim proprium illius est naturae qui butyrum ac mel, ut praedixit Esaias, comedit ut sciret reprobare malum, et eligere bonum, leuissimae foeminae ausus est polliceri uersutissimus serpens. Hi itaque astutissimi aucupes id moris habent, ut

incautos, qui caeteroquin a mortifera illorum doctrina, qua infecti prius fuerant, sese paulatim subtrahere, ne quid agere incon-

[inconsulto]

{1555 p. 238}

-sulto uideantur, quaerunt: falsis pelliciant promissionibus, retineanturque lenociniis, pollicentes quidem libertatem spiritus, cum ipsi interim mancipia sint libidinum obscoenissima. Nihil sane libentius audit uulgi, quam uti posse libertate. Vulgus dixi solum, quamquam non me fugit, permultos etiam non infimae sortis homines huiusmodi libentissime adhaerere disciplinae atque haeresi. Qui autem tali imbuti sunt persuasione, quod nihil non liceat, eos necesse est corporeis oblectamentis, quibus natura humana haud libenter caret, obtemperare: illisque tanquam uilissimi serui uel nolentes obsequi.

/2 Peter 2.19/ A quo enim quis superatus est, eius fit seruus.

Ut uerissimum illud sit apostolicum, QUI facit peccatum, seruus est peccati. Nec sane mirum: siquidem qui peccat, procul dubio superatur tanquam in duello a peccato, iccirco uelit nolit, seruire, uiuere, mori quoque in peccato, nisi suppetias Deus ueniat, cogitur. Seruus iam erat factus peccati epistolae huius autor, quando Christum se ignorare metu ancillae cuiusdam sordidae perterritus fassus est ne semel quidem, sed iterum atque iterum, nisi respexisset in eum dominus. Nam a diuinissimo illo aspectu admonitus, illustratusque a uero sole, fleuit amare. Fleuisset et Iudas ad eum sane modum, si admonitiones a magistro in coena illa extrema sibi factas non refutasset. Adam quoque ipse post leue praelium commissum cum peccato uictus quaesiuit latebras, considerans se nullo unquam modo a dira seruitute peccati, quam sibi ultro ascuerat, neque ab hasta, sub qua peccando transierat collum, per se posse excutere, si uocanti Deo parere neglexisset. Nostrum est igitur labi, uincirique catenis peccati: surgere uero post

{1555 p. 239}

lapsum atque eximi a peccati nexibus iam alterius est iurisdictionis, nempe Dei offensi, qui gratis (ut ait Augustinus) cum propositi nostri assensu nos asserit in libertatem. Sed illud timoris plenissimum quod sequitur me terret.

/2 Peter 2.20-21/ Si enim posteaquam refugerant ab inquinamentis mundi per cognitionem domini et saluatoris IESU Christi, iis rursus implicati superantur, facta sunt illis postrema peiora primis. Melius enim fuisset illis non cognouisse uiam iustitiae, quam post cognitionem conuerti ab eo, quod illis traditum fuit, sancto mandato.

Sanctum mandatum appellat legem a Deo sancitam, ad quam seruandam quotquot nomina semel dederunt Christo indissolubili tenentur foedere. Verum caue putes, ut putarunt olim haeretici, spem hic illis adimi ueniae qui peccant. In hunc sane errorem nonnullos etiam ex nostris lapsos esse magno nostro dolore uidimus. Verum fatendum quoque est Petrum hic ueniam negare, sed illis duntaxat qui ad mortem usque delinquere beneque notam ueritatem expugnare connituntur. Istuc quidem peccatum, peccatum ad mortem, pro quo diluendo nemo orare permittitur, appellat Ioannes. Semel enim illuminati atque ad excellentiorem aliquem perfectionis gradum per Dei spiritum, atque illius cognitionem, quae fit per fidem euecti, sed postea donorum coelestium obliti ad opprimendam ueritatem iam cognitam accedunt, ultroque in peccata prolapsi in his, quae ad corpus attinent, sua omnia oblectamenta, omissis interim iis quae sunt animi, capere student hi a

{1555 p. 240}

Deo sua neglecti culpa desertique censeri possunt: iccirco ardua atque difficilis uidetur eorum curatio. Impossibile est eos, inquit Paulus, qui semel sunt illuminati, (non solum de gratiae radiis, sed etiam de Baptismo, quod sacramentum illuminationum appellabant antiqui, intelligit) gustaueruntque donum coeleste (remissionem nimirum peccatorum, quae accepta intellectaque atque agnita a peccatore, mirabiles in corde humano exsuscitat spiritualis gustus suauitates) et participes facti sunt spiritus sancti, (senserunt scilicet se esse factos domicilia Deo digna) et gustauerunt bonum Dei uerbum (mysteria intelligit legis, ac uerbum illud, de quo sic Dauid, Eructauit cor meum uerbum bonum) uirtutesque seculi uenturi, (de gloriae aeternae magnitudine, quam etiam in hac uita persentiunt electi, atque illius experiuntur maiestatem, loquitur) et prolapsi fuerint, rursus renouari ad poenitentiam. Encomia sunt haec perfectionis, quae qui possidet, atque iterum ad condonatas iam olim reuertitur sordes, dataque opera sequitur errores sprete ueritate, iam magis induruit, quam ut conuerti posse uideatur. Verum enimuero, si et is quoque ex animo resipiscit, Deus eum non auersatur. Siquidem, ut ait Chrysostomus, etiam in ipso temporis articulo, cum iam anima festinat ad exitum, et egrediens ad labia expirantis emerit, poenitentiam clementissimi Dei benignitas non aspernatur: nec serum est quod est uerum. Quare non quantitas criminis, non breuitas temporis, nec horae extremitas, nec uitae enormitas, si uera contritio, si pura fuerit uoluntatis mutatio, excludit a uenia. Hanc sanctissimi uiri opinionem communem sane cum sanctioribus sacrarum litterarum interpretibus irrident nonnulli, ex his potissimum, qui ita delicato sunt stomacho, ut scriptores plane omnes a Christi aetate fastidiant, de illisque male

{1555 p. 241}

opinentur et sentiant. Non est tamen diutius spe ueniae saepenumero inutili, nostra procrastinanda conuersione, ne forte, ut scriptum est, quaeramus tum spatium poenitentiae cum inueniri non possit: illudque de nobis dictum

experiamur, Fiant dorsa eorum semper incurua. facta sunt igitur illis postrema peiora primis ob induratum iam sensum et malignum. Et certe in tenebris nondum plena exorta luce caecutiuisse aliquando haud multum sane reprehensibile uideri poterat: at solem ipsum totam iam illustrantem regionem auersari atque a perceptis iam radiis refugere, ultroque ad tenebras olim execratas redire, atque in illis nulla habita cognitae ueritatis ratione oblectari, quid censes? Qui talis est, fere daemonum aequauit malitiam et improbitatem.

/2 Peter 2.22/ Huic enim accidit quod prouerbio dici solet, Canis reuersus ad suum uomitum.

Nihil sane sordidius illi potest contingere, quam quod semel eiecerat resorbere. Frustra igitur uomitu purgauit stomachum peccator, animam scilicet peccati sorde inquinatam, si repetiit eiectum, si resorbuit quod naturam grauabat Quid illud?

/2 Peter 2.22/ Sus lota, in uolutabro luti.

Reuoluta scilicet post lotionem. Quid, obsecro, te iuuat lauacrum baptismi? quid cognitio Dei? quid longa poenitentiae lamenta? si ad sordes haud multo pridem detestatas et sciens et prudens reuertaris? Sic canis, inquit Salomon, qui reuertitur ad uomitum suum, sic insipiens qui iterat stultitiam suam. Periculosissimum quidem istuc est genus incogitantiae, melius dicerem rebellionis, si quod aliud.

{1555 p. 242}

CAP. III.

/2 Peter 3.1/ Has iam alteras charissimi uobis scribo literas, in quibus uestram excito in commonitione synceram mentem.

Et sic duas istas epistolas tanquam a diuo Petro scriptas legit ecclesia. Prima igitur a nobis ut potuimus exposita et illustrata, ad alteram uenerabundi ac timidi interpretandam accessimus, exercitationis nostri frigidi ingenii potius (ut in alterius exordio diximus) gratia, quam quod speraremus ex nostris hisce frigidiusculis atque ieiunis commentariis posse lucis aliquid addi tantae maiestati, ut sunt apostolorum scripta. egent tamen, spero, in academia domini rudiores, quibus nondum plena concessa est abditarum rerum cognitio et gustus. Tantum id aueo, ut non solum hi qui supremis fidei gradibus nondum assueti in imis adhuc immorantur, equi bonique consulant, si quid in harum lectione aut parum caute uidebitur dictum, aut a uulgari pertritoque sensu alienum: sed illi etiam, qui in sublimi tum litterarum, tum sanctitatis apice constituti de utroque possunt genere doctissime iudicare. De erraticis uero quibusdam sanctulis, qui totam pene Europam peragrantes a

nemine sane missi, sed a propria persuasi exstimatione de alienis scriptis censuram sibi arrogant, sino alios iudicium facere. Mecum uero non incommode agi arbitrabor, si per otium mihi licuerit, quae cano tum mihi tum meis musis canere, non aliis.

Libenter equidem ego pene decrepitus (iam tertium et sexagesimum praetergressus sum annum) cum decrepito apostolo loquor, et necessitudinem in eo. Exploratissimum quidem habeo senem istum Deo carissimum et amicum et legatum, hac in epistola non tam

{1555 p. 243}

suae tempestatis homines, quam nostrae etiam hortari, ne blandis quorundam persuasionibus aures accommodent, neque illorum plusquam circaeis teneantur praestigiis: sed in dubiis, quae oriri solent in re nondum plane sibi explicata, prophetas consulant et apostolos, qui ut legitimi sunt nuntii a Deo missi, ita uera afferunt et salutaria: illi adulterina, falsa, mortifera: cum uerius illusores dici possent quam doctores. In quibus. Ad utramque refertur epistolam. En alteras, inquit, do uobis literas, uosque eadem de re iisdem in literis commonefacio. Non certe quod ne parum quidem de uestra addubitem in fide Christi synceritate, quam dudum compertam habeo. Sed ad ea amplexanda uos excito, a d quae uestras intueor mentes bene intentas esse et confirmatas. Id sane moris est illis, qui alios instruunt, ut sponte et sua progredientibus adiungant stimulos. Eos quidem non praeterit, ignem nisi assiduis alatur nutrimentis facile sopiri et extinguui.

/2 Peter 3.2/ Ut memores sitis uerborum, quae praedicta sunt a prophetis: et praecepti nostri, qui sumus apostoli domini et saluatoris IESU.

Istud in primis fuit apostolis suis in concionibus consilium, ut homines in fide ancipites ac nutantes ad prophetias ueteres rimandas adhortarentur: ut pote qua reconditissima fidei mysteria longe ante praedixissent, licet obscure ac tecte. Ipsi autem apostoli easdem ipsas obscuritates et tenebras limpissime postea et illustrant, et solem ipsum e caligine illa antiqua prophetarum emersisse iam tandem commostrarunt. Caeterum institutionem uitae, et disciplinam illis traditam uocat praeceptum apostolus noster, Ut memores, inquit, sitis praecepti nostri, qui nuntii sumus et legati domini et saluatoris IESU. Quare nostri ad sectandam iustitiae

{1555 p. 244}

uiam hortatus, sunt in primis hortatus Christi, cuius legatione fungimur apud uos Scite id quidem: nam Deus fons est et origo suae doctrinae, apostoli uero tubuli quidam aurei, per quos deriuantur uerba uitae ad homines. Hisce enim suo a magistro dicitur, Qui uos audit, me audit: et qui uos spernit, me spernit. At iam quid hortetur audiamus.

/2 Peter 3.3-4/ Illud, inquit, primum scientes uenturos in extremis diebus illusores, qui iuxta proprias concupiscentias ambulent, et dicant, Ubi est promissio aduentus eius? nam ex quo die patres obdormierunt, omnia sic permanent ab initio creationis.

Id ante omnia, inquit, latere uos nolo, quod uenient senescente mundo impostores quidam effrontes, qui concupiscentiis, infinitis illis quidem et scelerosis operam dantes, eo impudentiae deuenient, quod uobis insultare non uerebuntur dicentes, Ubi frequens uestra illa est de aduentu Messiae ad iudicium pollicitatio? Ea quidem erat antiquitus apud fideles cura, ut assidua commemoratione ac spe futuri iudicii, cum se inter se ipsi consolarentur, tum ut improbos, atque in peccatis obduratos a turpi illo suo proposito deterrent. Illi contra cernentes in dies acrius prauitatem inualescere, neque punitionis indicium apparere ullum, expectationem illam iudicii uti uanam et commentitiam deridebant. Putabant enim nunquam futurum quod tandiu differebatur. Qua de re insolentiores facti sic insultando dicebant, Ubi est antiquata iam uestra illa persuasio iudicii? ubi corporum, ut uos iactare consueuistis reuiuiscencia? ubi uestrae religionis praemia nequicquam expectata? ubi iudicis praesentia et aduentus? Ex quo enim

{1555 p. 245}

die patres obdormierunt omnia, sic permanent ab initio creationis: hoc est, ab eodem ipso rerum conditarum exordio patres unus post alium interiire, seu ut uos uultis obdormierunt, nec quisquam illorum hactenus reuixit: ita et nobis nostrisque posteris, quo una omnino sit forma uniuersi, contingere necesse erit Vicissim enim alter alteri ad hunc usque diem successit: succedemus et nos aliis, alii item nobis a infinitum. Quamobrem inanem uestram hanc esse spem orbis immutandi, quis iam ignoret? At auctor sanctissimus istiusmodi improborum petulantiam castigans ex praeterita mundi reformatione futuram asserit, ad haec addens, Dei iustitiam haud semper ad hominum flagitia connixisse, sed de omnibus aetatibus sumpsisse poenas. Iubet proinde illos cauere, ut ne eis accidant, quae impiis olim ante diluuium, quos subita nec opinata corripuit aquarum uis, acciderunt.

/2 Peter 3.5/ Nam illud uolentes nesciunt, quod coeli iam olim fuerint.

Data (inquit) opera, atque tam euidentis rei notitiam ultro aspernantur. At cuiusnam, obsecro, rei tam euidentis affectabant ignorationem? Quod scilicet mundi olim immutata fuerit facies propter hominum scelera, et quod idem ob eandem omnino causam futurum sit. Coeli, inquit, erant olim ut nunc sunt. Aerem intelligit hunc crassum, in quo sunt sedes nubium, ordinariaeque fiunt quotidie, ut uidemus, impressiones, ut grando, imber, tonitrus, pluuia, uentus, turbo, fulgur fulgetrumque, et id genus permulta, quae in aere gigni, in ea uidelicet regione, quae (ut uerbis utar Augustini) fuit occupata ab aquis

diluuii, non est qui nesciat. Coeli itaque nomine aerem, quod in scripturis ualde est frequens, intelligit. Miluus, ait Hieremias, in coelo cogno-
[cognouit]
{1555 p. 246}
-uit tempus sum. Daudid item, Intonuit de coelo dominus. Sic aer saepe accipitur, ut diximus.
/2 Peter 3.5-6/ Et terra ex aqua et per aquam consistens Dei uerbo, per quae is, qui tunc erat mundus, aqua inundatus periit.
Ea quidem nostri est mens apostoli, ut ex ueteri illa orbis immutatione per aquas diluuii, quo tota penitus terra obruta uisa est interiisse, alteram probet futuram eadem de causa qua prima, ob insupportabilem scilicet mortalium fere omnium superbiam, atque diuinae religionis contemptum. Affore aliquando scribit, quod Deus orbem hunc nostrum contaminatissimum in igne furoris sui uisitet: eum purgans, innouans, atque illi pulcherrimam quandam et immortalem, haud amplius destruendam tribuat formam. Neque hoc durum uideri debere simulatque iam altera praeterierit: sed illa quidem per aquas, haec autem posterior per ignem uniuersa depopulaturum suam sortietur innouationem. Quod uero terra ex aquis consistat ac per aquas, id quidem intellectu difficile non uidetur: siue quoniam ex indigesta mole illa quam dixere chaos prodiit, et quam appellari aquam a Mose legimus, ut illud est, Spiritus domini ferebatur super aquas: res scilicet distincte producendas e materia illa informi: illisque auium more quo rebus omnibus uim gignendi suppeditaret, placidissime incubuerit. Atque is erat spiritus Dei: seu, ut legunt Hebraei in suo maximo Genesi, spiritus Messiae. Mercurius item, qui fuit circa tempora Mosis, spiritum intelligibilem, ne uentum putaremus, appellauit. Siue etiam quia firmauit Deus terram super aquas, ut ait Daudid: unde illud est: Congregentur aquae quae sub coelo sunt in locum unum, et appareat arida, et uocauit aridam terram. Esdra quoque Deum alloquens, Tertia,
{1555 p. 247}
inquit, die imperasti aquas congregari in septima parte terrae: sex uero partes siccasti et conseruasti. Tota igitur congeries illa aquarum, quae res secum continebat uniuersas inseparatas, atque elementa indistincta, cessit Dei iussu, et sic emersit tellus ista infelix, pro qua usurpanda quid non agunt mortales? Ob eam itaque causam terram ex aquis originem habuisse, per aquasque constitisse ferunt, ut pote quae in puluerem resolveretur nisi continuis irrigationibus, ut solet corpus humanum sanguine, per uenas cuniculosque subterraneos ablueretur, quasique refrigerium caperet: atque haec omnia uirtute uerbi Dei contigere: quo imperante, ut ait Paulus, condita sunt uniuersa. Nedum id quidem, sed ipsomet uerbo quaecumque olim condere

uoluit suo in statu conseruat, atque ullo absque labore sustinet. Quod sane Paulum intellexisse uideo cum alias, tum potissime, cum ad Hebraeos scribens sic de filio, Portans, inquit, omnia uerbo uirtutis suae: hoc est, uniuersa ui uerbi sui potentissima moderans: nam portandi uerbo, ut ait Chrysostomus, facilitas gubernandi continendique intelligitur. Per quae: nempe coelos ac terram: siquidem ut e coelis profusae sunt olim pluuiae illae infestae, ita e terra larga emersit aquarum profluentia. Et rupti sunt, ait Moses, omnes fontes abyssi magnae: nempe ipsum profundissimum humorum barathrum, canalesque aeris uniuersi sua ruperunt claustra, impetuque a uerbo Dei incitato, et immenso, et furibundo totum inundauerunt orbem. Mundus, inquit, inundatus periit. Animantia intelligit, ac res omnes illas, sine quarum decore atque utilitate solitarius esset orbis et inhabitabilis. Consumpta est, ut scribit Moses, omnis caro quae mouebatur super terram. Atque haec quidem omnia propter flagitia hominum Quocirca in superioribus mundum uocauit impiorum.

{1555 p. 248}

/2 Peter 3.7/ At qui nunc sunt coeli, et terra eiusdem uerbo repositi sunt, seruati igni in diem iudicii, et perditionis impiorum hominum.

Quemadmodum autem creati sunt coeli, sic iidem ipsi ad suam natiuam instaurati formam seruantur Dei iussu (ut Dei iussu conditi sunt) extremae illi conflagrationi, qua urgente puriorem defaecatioremque quam nunc habent, nanciscentur faciem. Tunc, dico, quando improbi ac nefarii, ipso omnia deuastante aestu funditus absumentur. Quod autem tam crebro de impiis mentionem faciat Petrus, non ab re quidem fit. Ex his enim toties repetitis, quasque in theatrum frequentius adductis, cupit nos esse admonitos, illorum uitam diuinis adeo oculis fuisse semper infensam atque odiosam, ut eorum causa Deus rerum uniuersarum machinam delere tum olim coactus fuerit, tum in futurum acerbiori quodam modo, atque irreparabili euentu deleturus sit, atque euersurus a fundamentis. Adeone scelestam nefandorum hominum uitam tantae fuisse semper efficaciae censebimus, ut clementissimae naturae Deum ad pulcherrimum sui orbis opificium destruendum et olim impulerit, et in futurum impulsura sit? Seruati, inquit, coeli sunt igni in diem iudicii, et perditionis impiorum. Quod tamen quando futurum sit, quis unquam nouit mortalium? Id quidem a Dei pendet praescripto ac uoluntate: seriusne an maturius, haud multum quidem refert ignorare: refert enim quo quis apparatu cum uenerit inueniatur.

/2 Peter 3.8/ Unum autem hoc non uos fugiat charissimi, quod unus dies apud dominum aequae est, ut mille anni, et mille anni ut dies unus.

Esto (inquit) caeterorum, quod est humanarum rerum ingenium, obliti sitis: hoc unum saltem uobis ne exci-

[excidat]

{1555 p. 249}

-dat animo, quod nulla apud Deum sit temporum distinctio, nulla intercapedo, nulla necessitas. Cuncta illi quamuis abditissima sunt nota, perindeque futura ut praesentia aperta illi sunt, aeternaque in illius uiuunt mente. Neque est quidem quod uos moueat iudicii tarditas. Illud curandum potius, ne quando uenerit parum uos paratos inueniat. Sic est humanus sensus, ut quaedam nobis longe esse uideantur, quaedam prope, cunctaque ex nostra sententia atque arbitrio, ponderemus. Verum apud Deum a crassicie ista corporea remotissimum omnia aequalia sunt, atque absque tempore. Quae de re suis in pertractandis iudicis, definiendisque sententiis non utitur affectu humano, ut solent homines, sed suo, aeterno nimirum, diuino, aequissimo, longeque semoto a caeterarum rerum inconstantia et uarietate: cuique nec aliquid praeteritum est, nec futurum: sed omnia uno eodemque procedunt passu et nudo et simplici coram illius aspectu, tantum a mortalibus ignorato, quantum creator creaturis praestat et antecedit. Quaecumque igitur nobis, siue quae ad poenas, siue quae ad gloriam attinent, est pollicitus, suo concedit tempore, nec nostra attendit festina nimium desyderia. Semper enim in Deo omne tempus, siue breue nobis uideatur, siue longum, eadem constat ratione ac modo. Siquidem mille anni, immo mille annorum myriades apud illum tanquam dies hesterna est, quae iam praeteriuit. Quare non est quod dicatis Deum nimium in iis quae promisit seruandis cunctari.

/2 Peter 3.9/ Non tardat dominus promissiones suas, quemadmodum nonnulli tarditatem existimant. Sed longanimis est erga nos, dum non uult ullos perire, sed omnes ad poenitentiam accedere.

{1555 p. 250}

Haud suas, inquit, diutius prorogat pollicitationes Deus, quasi illum promississe poeniteat, ut quidam dicere non sunt ueriti: et quoniam non statim quae promisit praestat, tarditatis eum insimulant. Quod si differt, ut diximus, tempusque longius praescribit: non id quidem contingere arbitrandum est, quod promissorum sit oblitus, sed sua usus interim pietate, utpote cui hominum (ubicunque locorum sint) cum salus, tum uita est curae: ad poenitentiam omnes hortatur, inuitat, prouocat, tantum non cogit. Ea quippe Deus est erga omnes lenitate et clementia, ut nullo modo quempiam, nisi ipse uelit, abiiciat, sinatque perire. Vult certe omnes, cuiuscumque sint uel patriae, uel originis, uel religionis homines (quod quidem in ipso est) seruari, per poenitentiamque ad pietatis suae fontem accedere, expurgisque ad uitam. Verum ne fallamur poenitentia ipsa quam resipiscentiam appellant autores, qua homo se intime cognoscit, suamque praeteritam detestans uitam se discutit et uentilat, Dei est donum. Quod sane ex Hieremiae uerbis de Ephraim suum attestante ex resipiscentia dolorem prolatis deprehendi potest.

<p>Castigasti me, inquit, domine, et eruditus sum quasi iuuenculus (multis is plagis antequam edometur indiget) indomitus. Conuerte me, et conuertar: quia tu dominus meus et Deus meus. Posteaquam enim conuertisti me, egi poenitentiam: et postquam ostendisti mihi (me scilicet) percussi femur meum: (signum nimirum extremi doloris) confusus sum et erubui, quoniam sustinui opprobrium adolescentiae meae. At tu mihi aeterni patris clementiam contemplare. Conturbata sunt uiscera mea, inquit, super eum. Miserans miserebor eius, ait dominus. Statue tibi speculam (quo tuam anteaquam circumspectas uitam, quod in ualle raro contingit, locoque campestri omnibus pervio) Pone tibi amaritudines (etiam quan-</p>
[quando]
{1555 p. 251}
<p>-do suauiam tibi a mundo offeruntur) Dirige cor tuum in uiam rectam (quod hactenus per obliquos uitiorum anfractus maeandrosque errorum inexplicabiles diuagatum est) Vsque quo delitiis dissolueris filia uaga? Reuertere uirgo Israel ad ciuitates tuas, (haud multo pridem neglectas, qui sunt sanctorum conuentus: Hierusalem certe aedificatur ut ciuitas). Itaque (ne multis) patienter, quo nos tandem ad poenitentiam pertrahat, nostram fert stupiditatem et duriciem. Tantum non despondeamus animum, reluctemurque tanquam indomitae nondumque cicuratae ferae uocanti Deo. Neminem quidem (ut saepius repetam) a se alienari deerrareque a grege reliquo atque interire uult Deus. Siquidem ita ipse in Esaia loquitur, In momento indignationis abscondi faciem meam parumper a te, et in misericordia sempiterna misertus sum tui. Ergo misericordia tua aeterna est, indignatio uero momentanea, o altissime. Iccirco, o, qui manducatis panem doloris, surgite postquam sederitis: nam poenitentia suos et ipsa habet cum fine fletus, suos cruciatus, suaque lamenta. Erit enim aliquando ut dicere non formidetis, Domine praestitisti decori meo uirtutem. Itaque, ut finiam, longanimis: ac quo tandem ad ipsum toties a nobis contemptum fugatumque reuertamur serui fugacissimi, inertes, periuri, fallaces, infidi, patiens et lenis est dominus.</p>
<p>/2 Peter 3.10/ Veniet autem dies domini sicut fur in nocte, quo coeli uehementi sonitu transibunt, elementa uero aestuantia soluentur, terraque, et quae in ea sunt opera exurentur.</p>
<p>Ita etiam Paulus hac de re Thessalonicensibus scribens edisserit. Ipsi, inquit, diligenter scitis, quia dies domini sicut fur in nocte ita ueniet. Cum enim dixerint, Pax et</p>
{1555 p. 252}
<p>securitas, tunc repentinus eis superueniet interitus, sicut dolor in utero habentis, et non effugient. Vos autem fratres non estis in tenebris, ut uos dies</p>

illa tanquam fur comprehendat. Omnes uos filii lucis estis, non noctis et tenebrarum. Igitur non dormiamus sicut caeteri, sed uigilemus, et sobrii simus. Et infert Apostolus qua ratione sit uigilandum: Induti, ait, lorica fidei et charitatis, et galeam quae est spes salutis, quoniam non posuit nos Deus in iram hoc est, non nos creauit, propriaque redemit uita, ut noster esset carnifex ac laniator, sed in acquisitionem per dominum nostrum IESU Christum, qui mortuus est pro nobis, ut siue uigilemus, siue dormiamus, simul cum illo uiuamus. Haec sane omnia haud ab re quidem ex Paulo ponere libuit, ut stimulo tam diuini apostoli ad sacratissimi senis nostri stimulos addito ad ea ardentius amanda, quae uera bona sunt, accenderemur, consideraremque continuis ueluti excubiis excitati, quanti sit periculi tot inter hostes, et eos quidem inexorabiles et cruentos in utrumque dormire oculos. Caeterum ut diem illum improuisum inexpectatumque esse demonstraret, subito illum et improaeditato furis aduentui comparat. Fur enim clam suspensoque gradu incedens, res tuas antea quam animaduertas iam abstulit, corrasitque ex arca aurum tanto tuo sudore comparatum. Sic dies Domini citius quietiusque quam unquam putassent homines de improuiso ueniet. In quo sane tanta erit flammaram uis atque aestus, ut coeli ipsi ingenti strepitu ac celeritate in aliam transituri sint formam, pulchriorem tamen, quam ea nunc est, quam habent. Et sic eundem ad modum elementa, quibus res constant reliquae, uel illa incendii rapacissima exusta dissoluentur. Hunc porro terra, atque ea omnia quae ut e terra sunt et oriuntur, ita in ipsa tanquam in sinu nutricis et continentur et aluntur conflagrabit,

{1555 p. 253}

totaque ipsa demum humanarum rerum natura omni exuta crassicie et inquinamento, purgabitur. Asserunt patres cum coelum tum terram, speciem, non substantiam mutaturos, illosque in perpetuum motibus plane coelestibus quiescentibus ad sempiternam Dei gloriam permansuros.

/2 Peter 3.11-12/ Cum igitur haec omnia soluantur, quales oportet uos esse in sanctis conuersationibus et pietatibus, expectantes et accelerantes aduentum diei Dei, per quem coeli incensi soluentur et elementa aestuantia liquescent.

Cum cuncta, inquit, tam exacte per ignem purificanda sint, ut etiam quae peccare nequeant sint dissoluenda: quae cura? quod studium in uobis peccantibus debet esse, ne impuros imparatosue et incogitantes dies uos illa horribilis Dei reperiatur? Conuersationibus dicens et pietatibus: studium uult intelligi assiduum ad uitae inuolutionem, quin et ad spiritualem diuinae religionis culturam, quam pietatem appellamus, animum et uigilantem et eruditum, ne scilicet in tam necessario cultu somniculosi perpetuis in erroribus uersemur. Atque id quidem celeriter peragendum est nobis, ne improaeditati ab illius praeueniamur aduentum. Quis itaque est tam sui penitus immemor, qui suae quotidie in tam periculoso rerum statu non habeat uitae rationem? non se discutiatur? non castigetur errata? non, donec

hodie (ut ait Paulus) cognominatur, semet a somno excitet, illud cogitans, iam iam aduentare iudicem illum, de quo sic legimus, Ignis ante ipsum praecedet, et inflammabit in circuitu inimicos eius? Ad cuius sane ignis incendium creata omnia ea, quae corruptioni sunt obnoxia, conflagra-

[conflagrabit]

{1555 p. 254}

-bunt, elementaque metalli instar liquefacti colliquescent, quo cuncta affabre admodum depurata, ab igneque medullitus adesa, partim intereant, partim in pulchriorem reformatur faciem, statumque incorruptum et immortalem.

/2 Peter 3.13/ Nouos uero coelos, et nouam terram secundum promissa ipsius expectamus, in quibus iustitia habitat.

De mundo haec nostro renouando dici non asserunt patres, iccirco quod ablato e terris homine, atque immortalis factus, non erit qui iustitiam in mundo colat: siquidem post diem illum ultimus homo, qui in pietatis studio sese prius exercuerit, Deoque contemptis mundi illecebris adhaeserit, ad praemia aeterna capescenda uocabitur, constitueturque cum Christo amplissimorum bonorum haeres in coelis, ubi perfectissimam suam habet sedem iustitia, sanctitas nimirum, ac copia bonorum uerorum exuberantissima. Haec noua est Hierusalem, haec sedes Dei, haec illius haereditas, haec tandem beatitudo illa ad quam continua sese praeparant exercitatione dum hic uiuitur electi. Quae sane encomia de orbe hoc nostro uel millies perpurgato, qui dici posse opinantur errare uidentur. Vidi, inquit Salomon, sub sole in loco iudicii impietatem, et in loco iustitiae iniquitatem. Utcunque igitur de felicissima illa orbis inuolutione futura praedices, illud compertum, mundum tunc absque habitatore homine fore, cuius illo ab die aut coelum lucidissimum cum Deo, aut obscura tetraque apud inferos caligo ac nox domicilium erit aeternum.

/2 Peter 3.14-15/ Quapropter Charissimi haec expectantes date operam, ut immaculati, et incontaminati ab illo reperiimini in pace, dominique nostri longanimitatem salutem arbitremini.

{1555 p. 255}

Mora quidem illa, qua suam differt ad iudicium praesentiam Deus, non sic est interpretanda, quasi non amplius uenturus sit: sed illud magis cogitandum, patientissimum dominum sua erga nos ad hunc modum semper uti solitum longanimitate, ut seruet, ut moneat, ut ad poenitentiam excitet, ut tandem ex hostibus coniunctissimos sibi et amicos et filios, quae immensa illius est bonitas, faciat. Quare in id totis incumbendum est uiribus, ut puros nos, cum uenerit, atque inculpatos (sic immaculatum et incontaminatum exponimus) reperiatur in pace: hoc est, ulla absque rebellionem ac dissidio sensuum ad mentem, portionem utique hominis naturae diuinae capacem, et consortem.

/2 Peter 3.15-16/ Quemadmodum et dilectus frater noster Paulus iuxta datam sibi sapientiam scripsit uobis, etiam in omnibus fere epistolis loquens de his, inter quae sunt nonnulla difficilia intellectu, quae indocti et instabiles detorquent, sicut et caeteras scripturas ad suam ipsorum perniciem.

Sapientiam diuo Paulo datam cum dicat Petrus, non tantum illum laudare appetit, quantum Deum ipsum, sine cuius consilio ac dono ne mutire quidem unquam potuisset tantus apostolus, non solum arcana Dei profundissima aperire, ut fecit. Loquens de iis, inquit hoc est, de iis omnino rebus suis in epistolis loquutus est, de quibus ego in meis. Nihil sane tam accurate uterque scripsit apostolus quam gratiam Dei, atque erga peccatores tum clementiam tum longanimitatem esse immensam: aduentum item illius ad iudicium haud procul abesse, resurrectionemque hominum uniuersalem fore: cupere interim Deum a uia iustitiae deerrantes homines

{1555 p. 256}

sese colligere, longoque quasi postliminio ad amantissimum illorum patrem redire: quin illos, qui inuitantem Deum auersati fuerint, poenas apud inferos aeternas manere ac diras: praemia uero illorum, qui trahenti Deo sponte ipsi sua paruerint, manumque porrexerint, ac non fictae pietatem coluerint, suauius esse amoenaque, ac nullo unquam limite finienda, sed sempiterna conclusa annorum serie absque tempore in coelis. Atque haec quidem omnia quemadmodum in Deo, qui perfectissima est ueritas, firmata sunt, atque a diuina illius mente in electorum intellectum profecta et infusa, sic ab indoctis parumque suis in sententiis firmis, male habentur. Et cum a deprauato illorum intellectu percipi non possint, ad sua ipsorum commenta pertrahunt, falsaque detorquent interpretatione. Nam qui semel a recto religionis itinere deerrarint obduruerintque in erratis (ut plane agunt hypocritae et haeretici) hi ut plurimum inter sacrarum litterarum amoenitates spinosas commiscentes opiniones ac somnia, fallaces, chimaerisque portentosissimis plenas persuasiones afferre consueuere: quorum tamen finis exitium futurum est aeternum ac aerumnosum. Ecquem alium finem? quem terminum? quem tandem exitum praestolari posse iudicas Dei hostes, nisi horrendum, terrificum, formidolosum, minacem, letalem?

/2 Peter 3.17-18/ Vos itaque dilecti posteaquam id praecognouistis, (a sanctis autoribus admoniti) caute ne simul a nefariorum errore seducti excidatis a propria firmitate. (fidem intelligit) Sed crescite in gratia et cognitione domini nostri et saluatoris IESU Christi. Ipsi gloria et nunc, et in diem aeternitatis. Amen. FINIS.